

ХТО ФІНАНСУЄ
П'ЯТУ КОЛОНУ
ПІСЛЯ ЛУЖКОВА

ЧИ СТАНУТЬ НОВІ ПРОТЕСТНІ РУХИ
ЧЕРГОВИМ ГАРМАТНИМ М'ЯСОМ
ДЛЯ ПОЛІТИКІВ

ГЛОБАЛЬНА
ПРОДОВОЛЬЧА КРИЗА:
ЩО ОЧІКУЄ УКРАЇНУ

Тиждень

український www.tyzhden.ua

АХМЕД ЗАКАЄВ
ПРО ПЕРСПЕКТИВИ
НЕЗАЛЕЖНОСТІ
ЧЕЧНІ

№ 9 (174) 4-10 БЕРЕЗНЯ 2011 р.

ХТО КОНТРОЛЮЄ УКРАЇНСЬКИЙ ХЛІБ

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

ISSN 1996-1561

9 771996 156002

ASX

www.mitsubishi-motors.com.ua

Drive@earth

ТІЛЬКИ В БЕРЕЗНІ
ексклюзивні умови
придбання

Mitsubishi ASX 2011 року

Ей Ес Ікс. Драйв@ерс.

Мрієте про компактний міський автомобіль з яскравим дизайном та сучасними технологіями? Тільки в березні діють ексклюзивні умови придбання кросовера Mitsubishi ASX 2011-го року. За детальною інформацією звертайтеся до офіційних дилерів Mitsubishi Motors.

NIKO

ТОРГОВИЙ ДІМ-НІКО

ОФІЦІЙНИЙ ІМПОРТЕР
MITSUBISHI MOTORS В УКРАЇНІ

КОРПОРАТИВНИЙ ПРОДАЖ: (044) 206-00-00
WWW.MITSUBISHI-MOTORS.COM.UA

Інформаційна лінія Mitsubishi Motors:
0 800 50 03 50
(безкоштовно в межах України зі стаціонарних телефонів)

Технічний партнер
Mobil 1

СТРАХОВИЙ ПАРТНЕР
ТОВ "АВТОСЕРВІС" (044) 206-00-00
100% ЗАХИСТ ВАШОЇ МАШИНИ

Фото
тижня
Кінець
епохи
шатлів

4

Янукович
і гіпноз
Як із президента
ліплять царя

6

Протести non-stop
Що і хто стоїть за
новими протестними
громадськими рухами

10

ВПРИТУЛ

Ігри «патріотів»
Хто замість
Лужкова фінансує
п'яту колону

14

Засіки Путіна
За найбільшим
експортером
українського зерна
маячить фігура
російського прем'єра

16

Битва за врожай
Чи зможе вітчизняний
АПК скористатися
шансом,
який дає глобальна
продовольча
криза

18

«Ідея незалежності суперечить ідеї війни»
Виконувач обов'язків прем'єр-міністра
Чеченської Республіки Ічкерія у вигнанні
Ахмед Закаєв про сучасну розстановку сил
на Кавказі, терористичні акти російських
спецслужб та ганебність real politic Заходу

22

Республіка
Кадирова
Чому Москва
не контролює
ситуації в бунтівній
республіці

26

Анджей
Шептицький
про
периферії
Європи

30

Свинець проти
молодих
Чому головний
виклик для Лівії
вже не режим
Каддафі

32

Кров і нафта
Про подвійні
стандарти Заходу,
який змушений
працювати
з тиранами

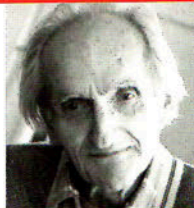
34

Посол Норвегії
в Україні Олав
Берстад про
свободу від
абсурду

36

Правдива історія України буде написана
Критичні тези історика Ярослава Дашкевича,
датовані 1994 роком, не лише зберегли
актуальність до сьогодні, а й набули
ще більшої гостроти

40

Олег Однороженко
про виклики перед
істориками

42

Култ предків
Чому відновлення родоуду,
що набуває все більшої популярності
поміж українців, не може
перетворитися на поширену практику

44

Простір підпілля
Історія кривки

48

НАВІГАТОР

«Оскар-2011»:
тренди та
факти

52

Завоювати світ
На кого
орієнтуються
голлівудські
кіноділки

54

Страхотливий
симпатяга
Тиждень
у Мумбаї

60

Тиждень

№9 (174) 4–10.03.2011

Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ

Видавець ТОВ «Український Тиждень»

Головний редактор Сергій Литвиненко

Заступник головного редактора

Наталія Петринська

Оглядачі Юрій Макаров, Дмитро Вовнянко

Редактори Анатолій Астаф'єв, Жанна Безп'ячук,

Дмитро Губенко, В'ячеслав Дарнінц,

Роман Кабачій, Дмитро Крапивенко,

Ігор Кручик, Андрій Лаврик

Журналісти Богдан Буткевич, Інна Завгородня,

Олександр Михельсон, Аліна Пастухова,

Олена Чекан

Відповідальний секретар Віталій Столига

Арт-директор Андрій Ермоленко

Дизайнери Ганна Єрмакова,

Тимотій Молодчиков

Художник Павло Ніц

Більд-редакція Олександр Чекменів,

Валентина Бутенко

Фотограф Андрій Ломакін

Кольорокоректор Олена Шовкоплас

Літературні редактори Юрій Бедрик,

Лариса Мінченко, Марина Петрова

Коректори Росіна Ларіна, Ірина Павленко

Генеральний директор Микола Шейко

Фінансовий директор Андрій Решетник

Директор зі збуту Олександр Грищенко

Директор з реклами Олена Андреева

e-mail: andreeva@ut.net.ua

тел.: 067 407-10-89

Відділ промо та маркетингу Ганна Кашейда

Голова редакційної ради Роман Цуприк

Видається з 2.11.2007 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію

КВ №13005-1889Р від 13.08.2007 р.

Адреса для листування 03067, Київ, а/с №2

Адреса редакції та видавця

03067, Київ, Машинобудівна, 37

E-mail: office@ut.net.ua,

Тел.: (044) 351-13-00

Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК»,

Київ, вул. Магнітогорська, 1

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК №1447 від 28.07.2003 р.

№ зам. 113577

Наклад 41 500

Номер підписано до друку 2.03.2011 р.

Виходить щоп'ятниці.

Розповсюджується в роздрібній торгівлі

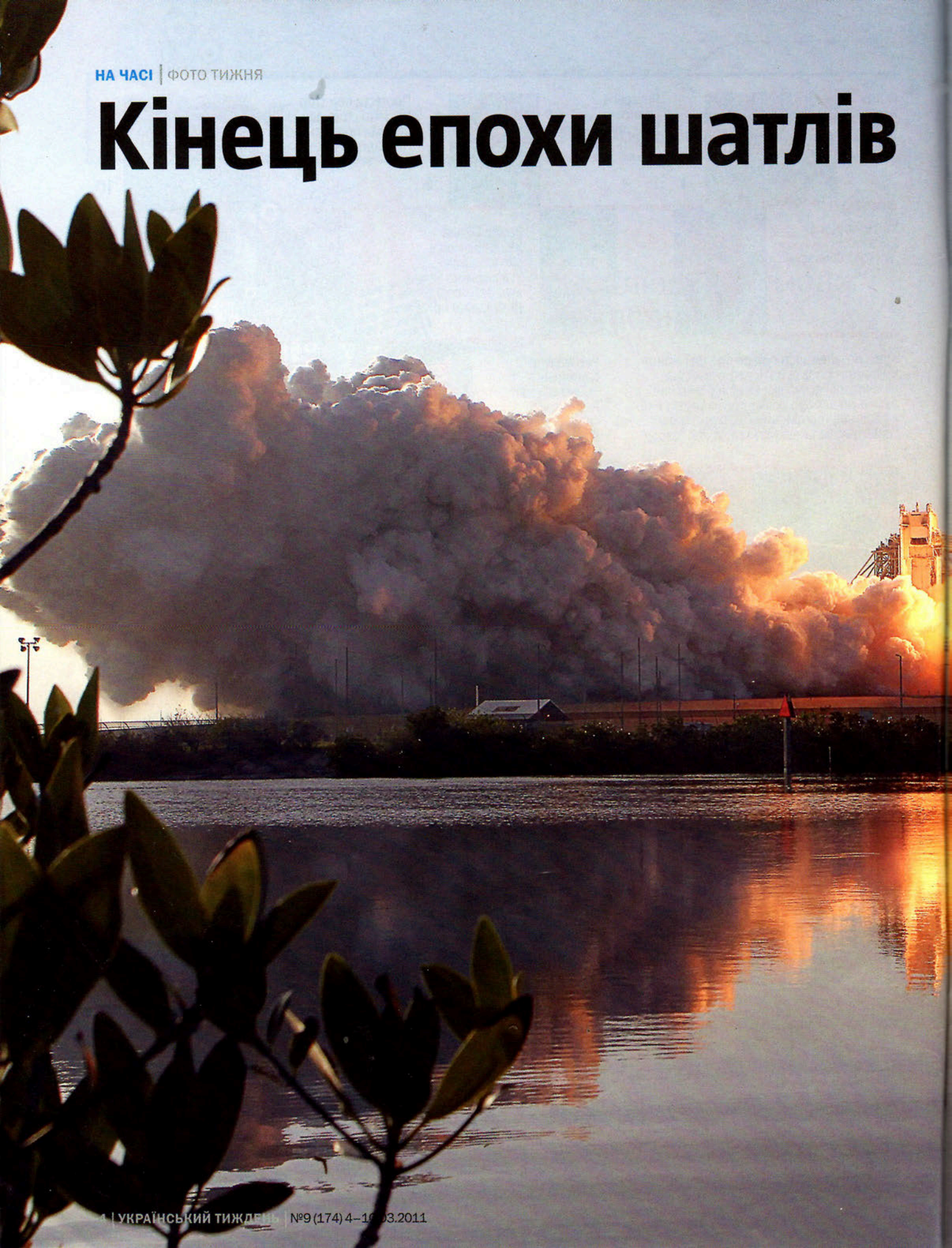
та за передплатою.

Ціна договірна. Передплатний індекс 99319

НА ЧАСІ | ФОТО ТИЖНЯ

Кінець епохи шатлів

24 лютого в останню, 39-ту подорож вирушив Discovery, який доставив на Міжнародну космічну станцію шістьох американських космонавтів. Цього року NASA має намір припинити експлуатацію космічних кораблів класу «шатл». Два інші шатли – Endeavour та Atlantis – востаннє запуснуть в космос наприкінці весни – початку літа цього року. На цьому буде завершено 36-річну програму з використання космічних човників, ініціатором згорання якої є сам Барак Обама, прибічник заощаджень на космічних програмах. Цілком можливо, що американські астронавти не виходитимуть на орбіту з 2011 по 2015 рік, поки не будуть зібрані літальні апарати нового покоління.

Фото: AP

24 лютого

Почалася евакуація українців з Лівії

25 лютого

Затримано вбивць заступника директора Інституту світової економіки Валерія Новицького. Мотиви злочину побутові

26 лютого

Пожежа в запорізькому гіпермаркеті «Нова лінія». Двоє людей загинуло

Янукович і гіпноз

«Дзеркальце, правду скажи-но мені: хто в нас найкращий у цій стороні?»

Автор:
Олександр
Михельсон

25 лютого Віктор Янукович упродовж чотирьох годин нагадував королеву-мачуху з класичної «Білосніжки». Після «Розмови з країною», яку президент того дня провів одразу на п'яти телеканалах, ця аналогія спала на думку не тільки кореспондентові *Тижня*, а й (як він дізнався пізніше) багатьом колегам.

Звичайно, заздалегіть було зрозуміло, що в рамках імпортованого з Росії телевізійного формату Януковича покажуть таким собі «добрим царем», який промовляє до нужденних, але люблячих підданців. І президент справді намагався, як кажуть у таких випадках росіяни, «соответствовать». Роздавав у прямому ефірі доручення гу-

бернаторам (цілковито впевнений, що ні в кого з них немає і бути не може важливішої роботи, ніж серед робочого дня чотири години просидіти перед телевизором). Зверхньо-приязно кивав дітям із притулку на Буковині, які злагодженим хором практично проспівали йому осанну (малюки не могли довго чекати прямого включення на морозі, тож графік включень із регіонів довелося змінювати на ходу). І демонстрував чудеса пам'яті, побачивши у прямому включенні з рідного Єнакієвого колишнього співробітника по автобазі, та ще й із двома пані, яких він, Янукович, колись «брав на роботу» (хоча злі язички подейкують, що особливої пам'яті не треба тому, в кого під рукою лежить відповідний сценарій).

Тиждень в історії

4 березня 1386 року

За умовами Кревської унії Великого князя Литовського Ягайла обрано польським королем

5 березня 1901 року

У «Церковних відомостях» оголошено про відлучення Льва Толстого від Російської православної церкви

6 березня 1991 року

Засновано Національний олімпійський комітет України. Першим президентом НОК став Валерій Борзов

27 лютого

Україна відібрала представника на Євробачення – Міку Ньютона. І знову скандал із загрозою перевибору

28 лютого

Фільм «Король говорить» став головним переможцем премії «Оскар». Докладніше – на стор. 52

1 березня

Стартував продаж квитків на Євро-2012

2 березня

У Вірменії почалися масштабні антипрезидентські акції протесту

Але тут і криється головна проблема подібних «царських промов». Лідери демократичних країн теж не без того, щоб продемонструвати близькість до народу. Наприклад, американський президент Барак Обама влітку 2009 року на телекамери випив пива з чорношкірим професором і білим поліцейським, між якими за кілька тижнів до того виник конфлікт на расовому ґрунті. Та коли той-таки Обама хоче серйозно «поговорити з нацією», він проводить прес-конференцію чи виступає із зверненням до Конгресу. І це зрозуміло, адже, за всієї поваги до будь-якого народу, не кожен громадянин може поставити запитання так, щоб відповідь на нього чітко й логічно описувала шляхи розвитку навіть тієї галузі, в якій ця людина працює. Що вже казати про всю країну.

Намісць типові для авторитарних режимів сесанси «спілкування з народом» покликані лише викликати в останнього відчуття, що ось є десь нагорі добрий і всезнаючий цар (король, президент тощо), який турбується про все на світі й водночас про кожного зокрема. Насправді ж так не буває, понаде, нормально функціонує тільки та держава, де вище керівництво не змушене лізти в справи кожного. Але «царські шоу» все одно тривають у деяких країнах – то російський Медведев заводить відеоблог, то венесуельський Чавес веде щотижневу телепрограму, то білоруський Лукашенко в прямому ефірі пояснює підлеглим, як перебирати картоплю. Тепер, вочевидь, це буде модно і в нас.

Можливо, насправді річ не в тому, що такі шоу подобаються народові чи формують у його очах «правильний» образ правителя. А в іншому – що насамперед це подобається самим можновладцям. Не кожна психіка може реалістично сприймати славослів'я в ефірі. Навіть якщо людина твердо знає, що воно фальшиве, а запитання «з народу» постановочні.

Не виключено, що Віктор Янукович уже потрапив під ці небезпечні чари. «Я розумію, що ви могли сьогодні сказати набагато більше критичного... Вам десь не дали сказати, а можливо, ви мене пожаліли. Але я знаю, що при зустрічі ви мені кажете правду. Не жалійте!» – завершив він свою «Розмову з країною» 25 лютого. Якщо ці слова були щирі, отже, пропагандисти від влади й фахівці з телебачення в результаті титанічних зусиль таки зуміли переконати в існуванні «добраго царя» мінімум одного глядача. Одного, зате головного.

Олігарх всея селітри

Дмитро Фірташ придбав ще одне потужне підприємство хімічної промисловості – ВАТ «Азот» (м. Черкаси) – у харківського олігарха Олександра Ярославського. Вартість заводу (40 виробничих підрозділів, планова потужність – близько 2 млн т мінеральних добрив на рік, частка українського ринку – 25%) офіційно не розголошується. Однак відомо, що Ярославський прагнув отримати за «Азот» \$800 млн і результатом угоди залишився задоволений. Таким чином, Дмитро Фірташ та пов'язані з ним структури зосередили у своїх руках виробництво всієї селітри в Україні, 80% карбаміду та 75% аміаку – монополіє становить на ринку добрив є чудовим плацдармом для подальшої експансії в АПК. Олігарх контролює чотири з шести українських виробництв азотних добрив (докладніше див. **Тиждень, № 6/2011**), поза зоною його впливу залишилися ВАТ «ДніпроАЗОТ» (Ігор Коломойський) та Одеський припортовий завод (поки що державний). Монополізація хімічної промисловості України має й геополітичний підтекст – експерти не виключають подальшої інтеграції активів Фірташа з російськими, відкриті інформовані джерела навіть уточнюють співвідношення: 25х75. Нагадаємо, що 2009-го приватизацією ОПЗ цікавився газпромовський «СИБУР». Здобувши контроль над хімічною промисловістю, а відтак і ринком добрив, російський капітал зможе легко монополізувати й український агросектор.

Земля без волі

Верховна Рада вирішила не продовжувати до 1 січня 2015-го мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення в Україні. Тобто в парламенті сформувалася стійка група тих, кому не вигідні нинішні земельні правила гри. Таким чином, є всі підстави очікувати ухвалення вже найближчим часом іншого законопроекту – «Про ринок землі», який легалізує механізми купівлі-продажу паїв. Зокрема, пріоритетне право викупу наділів отримують нинішні орендарі – великі господарства. Докладніше про ризики земельної реформи від власників паїв та держави загалом – у найближчих числах **Тижня**.

ФОТО: УНІАН

7 березня 321 року

Указом римського імператора Константина I Великого неділю проголошено вихідним днем

8 березня 1946 року

У Львові під тиском влади псевдосвдобоп приєднав УГКЦ до Російської православної церкви

9 березня 1886 року

Народився Георгій Нарбут, український художник, графік, один із засновників Української академії мистецтв

10 березня 1861 року

У Петербурзі помер Тарас Шевченко. Перепохований 25 травня 1861 року в Каневі

понад 50% українців

не знають, за кого вони би проголосували, якби парламентські або президентські вибори відбулися зараз. За опитуванням GfK

понад 70% українців

вважають українську медицину корумпованою, приблизно така сама кількість (68%) зізналися, що платять лікарям

\$100 тис.

витратять із держбюджету на послуги таксі для мешканців державних дач київської Пущі-Водиці

5 ОБЛИЧ

ІГОР ГАРКАВЕНКО

голодує

Активіст «податкового» Майдану в такий спосіб протестує в СІЗО проти політичних переслідувань

АЛЕСЬ МІХАЛЄВІЧ

розповів про тортури

Колишній кандидат у президенти Білорусі повідомив про катування політ'язнів у СІЗО КДБ у Мінську

ОЛЕНА БОНДАРЕНКО

тисне на ЗМІ

За інформацією «Телекритики», нардеп від Партії регіонів змусила керівництво СТБ зняти з ефіру сюжет про те, як відбувалася «Розмова з країною» президента Януковича

МИХАЙЛО ДОБКІН

не бачить опозиції

«Якщо вона і є (опозиція), то як одна відома тварина, якої ніхто не бачив»

КАРЛ-ТЕОДОР ЦУ ГУТТЕНБЕРГ

пішов у відставку

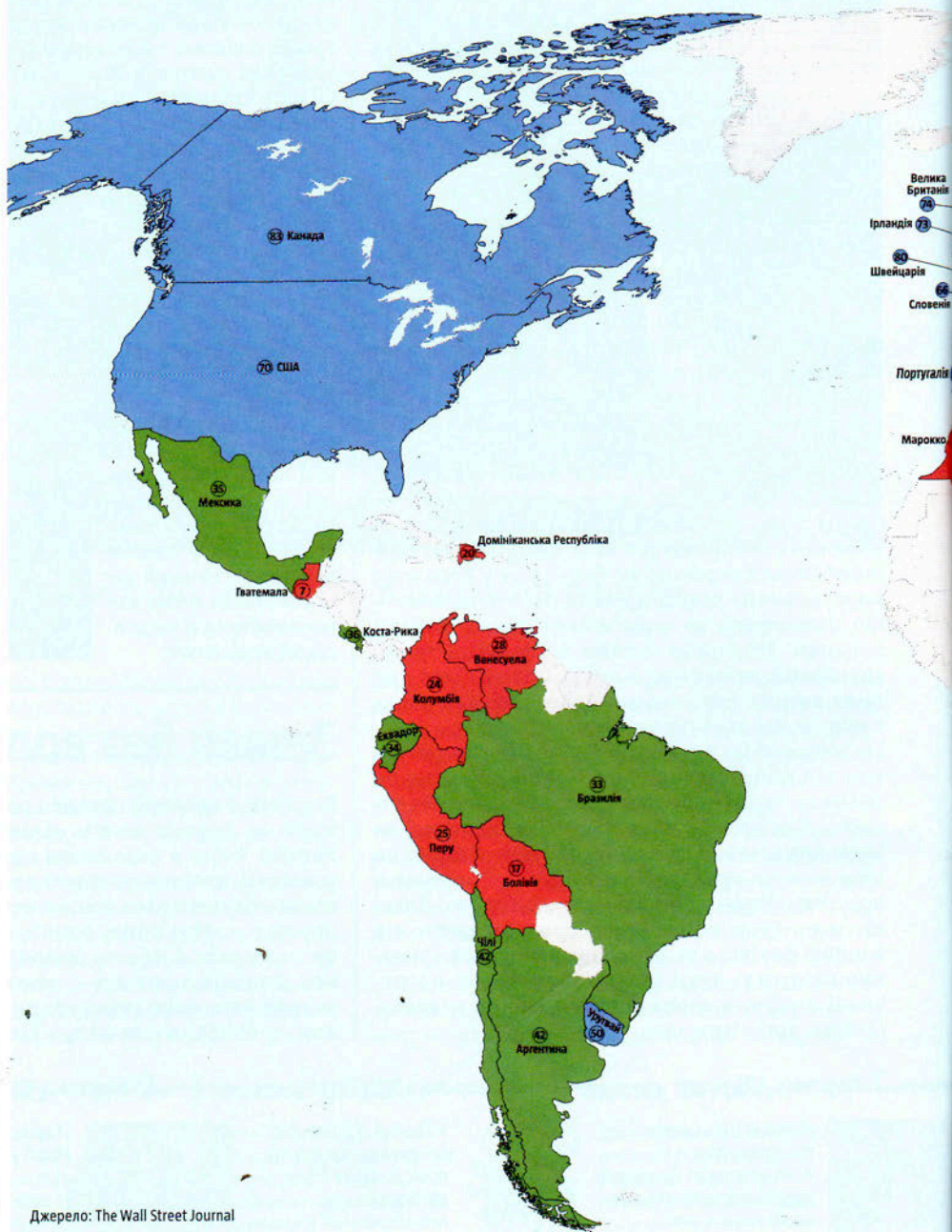
Міністр оборони ФРН подав у відставку після звинувачень у плагиаті

РЕЙТИНГ

У зоні революційного ризику

Україна посідає 22-ге місце з-поміж 85 країн у рейтингу протестних настроїв

180 томів

становить обсяг кримінальної справи проти Юлії Тимошенко

\$25 млн

виділить Держдеп США на підтримку інтернет-активістів в авторитарних країнах

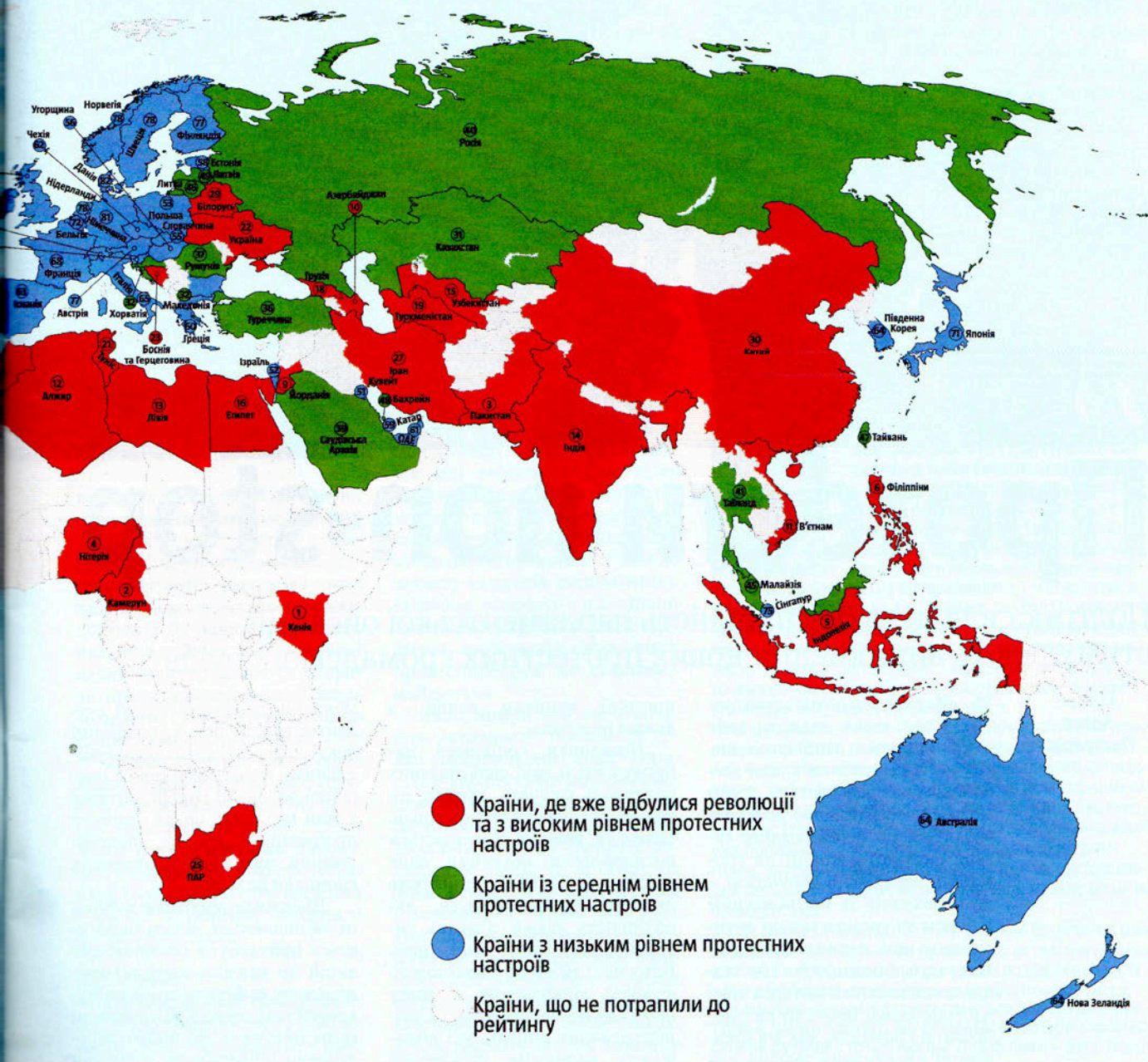
126 тис. розлучень

zareestruvaly torik, sho na 25% menше, niж u 2009-mu i na 14%, niж u 2008-mu

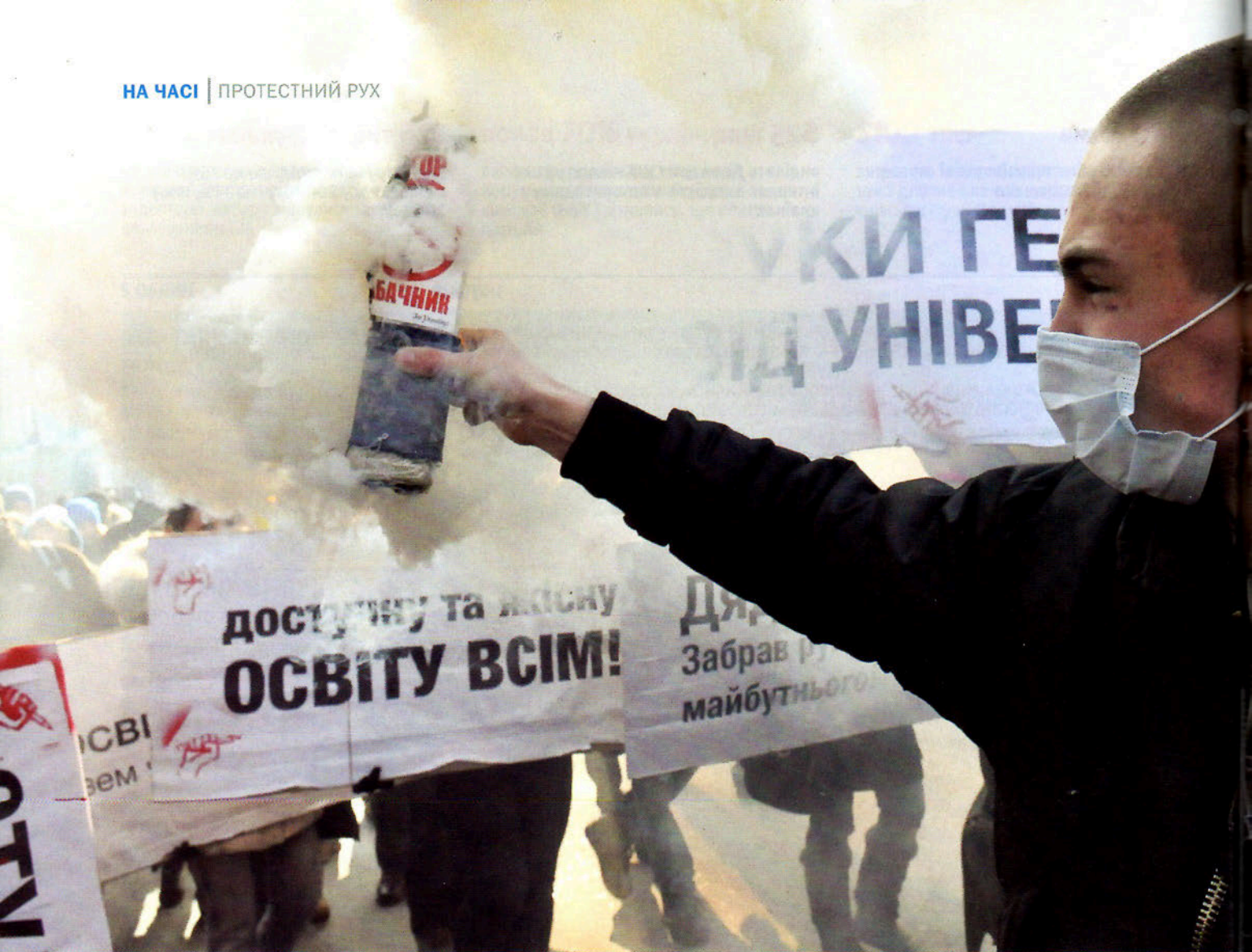
The Wall Street Journal вираховував революційні настрої виходячи з оцінки рівня корупції всередині країн, індексу людського розвитку ООН (одна з методик обрахунку рівня життя) та показників соціальної нерівності.

У трійці з високою ймовірністю революції опинилися дві африканські країни – Кенія і Камерун – та одна азійська – Пакистан. Україна посіла 22-ге місце, випередивши на сім пунктів Білорусь і на 18 Росію.

Нульовий рівень очікування народних хвилювань і протестів – у Канаді, Австрії та Швеції.

Протести non-stop

Політика влади та бездіяльність парламентської опозиції стимулюють виникнення нових протестних громадських рухів

Автор:
Аліна
Пастухова

Українське суспільство цілком може вважати себе кинутим напризволяще. Представники влади здебільшого переймаються своїм місцем у «вертикалі», реформи зводяться до перекладення тягара ситуації в країні на громадян, боротьба з корупцією — до поражунків із протилежним табором та громадськими активістами, які наважились протестувати. Опозиція так і не знайшла адекватних методів дії і частіше зазнає провалів як у мобілізації громадян, так і в організації ефективних заходів для

протидії вчинкам влади, з якими не згодна.

Показники соціальної напруженості й дані соціологічних опитувань свідчать: громадяни невдоволені таким станом справ. Понад те, вони не обмежуються висловленням обурення одне одному. В Україні виникають стихійні протестні рухи, які об'єднують людей, здатних виступити на захист своїх прав. Вимушені зміни до Податкового кодексу, відкладення в довгу шухляду законопроектів і адміністративних рішень, які обмежують вживання української

мови чи утискають права студентів, нерішучість у проведенні документів із негативними соціальними наслідками (як-от пенсійної реформи), спроби місцевої влади вирішити бодай кричущі проблеми — усе це підтвердження того, що дії активних громадян не марні.

Щоправда, політики в боргу не залишаються. Влада намагається притягнути організаторів акцій до кримінальної відповідальності за безглуздими звинуваченнями; опозиція і провладні сили натомість не проти перетворити ініціативних громадян

ПОГЛЯД

Ірина Бекешкіна, директор фонду «Демократичні ініціативи»

— Прогнозувати масові виступи на основі даних соціологічних досліджень неправильно. Щоб ці протестні настрої втілились у щось серйозне, потрібно багато чинників. Передусім організація, лідери, яким люди дові-

ряли б. Коли 2004 року громадяни вийшли на вулиці, вони вірили, що в них забирають перспективу, яка тоді асоціювалася з Віктором Ющенком; вони були переконані: без Майдану «кучмізм» триватиме вічно. Зараз цих чинників поки немає. Тоді люди вірили в політиків, за яких вони боролися, зараз вони політикам не вірять. Швидше за все, протестні настрої переростуть у локальні виступи, подібні до акцій підприємців, яким намагались наступити на горло.

Ігор Жданов, президент аналітичного центру «Відкрита політика»:

— Загальна температура збільшується на тлі і політичних, і соціально-економічних чинників. Соціальне самопочуття громадян погіршується на тлі зростання цін на харчові продукти, тарифів на житлово-комунальні по-

слуги, газ. Влада демонструє більш закритий характер продавлювання рішень. Це тло сприяє піднесенню протестних настроїв. Та я однозначно не казав би сьогодні, що навесні станеться великий соціальний вибух. Ситуація в суспільстві ще не дійшла до точки кипіння. Масові протестні вибухи зазвичай стаються після якоїсь події, яка породжує відчуття несправедливості, глибокого невдоволення владою. Щоб вивести людей на вулицю, потрібен привід. Наприклад, у 2004-му більшість голосувала за Віктора Ющенка, а президентом став Віктор Янукович — у багатьох було відчуття, що їх обікрали. Поки що такого приводу для переростання протестних настроїв у масовий рух опору немає.

Тарас Березовець, директор компанії персонального та стратегічного консалтингу Berta Communications:

— Великого вибуху у вигляді нової Помаранчевої революції поки що не буде, заважає апатія. Та влада зараз «активно працює» із багатьма верствами населення, щоб вивести протестні настрої на пік: і з підприємцями, і зі студентами, і зі священнослужителями. Рішення, що будуть ухвалені не на користь певної соціальної групи, провокуватимуть локальні виступи. Підстави для зростання протестних настроїв влада дає постійно, і якщо вони досягнуть точки кипіння, приводом для масових виступів може стати будь-яка, навіть банальна подія.

Нині іде накопичення гніву. Перед Помаранчевою революцією пройшла невдала акція «Україна без Кучми». Але якби свого часу не було цього провального мітингування, не було б і Майдану, бо завдяки йому сформувалася школа вуличних політиків, таких як Юрій Луценко чи Тарас Стецьків. Зараз перша невдала політична акція уже пройшла: це «податковий» Майдан, який розігнали, заарештувавши його лідерів. Але те, що цих людей посадили за ґрати, не означає, ніби на їхнє місце не прийдуть інші.

Зараз держава намагатиметься активно боротися з опозиційними громадськими рухами, що активізують свою діяльність. Але зміцнення цих рухів і розширення їхніх мереж відбувається саме в умовах політичного тиску, тож вони навмисне підставлятимуться під силові структури. А досвід показує, що результат боротьби з громадськими рухами в тоталітарний спосіб один — акції опору та «кольорові» революції.

протест підприємців проти положень відповідного кодексу, спрямованих на ліквідацію малого й середнього бізнесу. Нині ті, кого впізнають завдяки тодішнім виступам, окрім захисту корпоративних інтересів висувують і політичні гасла, які могли б викликати інтерес до їхніх рухів у різних верств населення.

Найпомітніший із них — це наразі «Спільна справа», очолювана активістом Майдану-2010 Олександром Данилюком. Продовжуючи діалог із підприємцями, її лідери намагаються виступати виразниками інтересів ще й інших груп. Кілька разів вони брали участь у масових акціях проти арештів громадських активістів інших рухів. Стратегічне завдання, що його ставить перед собою організація — припинення повноважень нинішніх президента й парламенту, які, на думку членів «Спільної справи», узурпували владу.

«Після того як буде мобілізовано достатню кількість людей, ми розпочнемо хвилю протестів, що можуть вилитися в загальнонаціональний страйк», — розповідає про плани організації Данилюк. Декотрі інші активісти «податкового» Майдану стверджують, що він працює на «Батьківщину» Тимошенко і його діяльність спрямована на мобілізацію нових прихильників цієї політсили. Сам лідер «Спільної справи» та його оточення зв'язок із біло-сердечними заперечують: «Окрім контактів із кількома депутатами з метою захисту інтересів підприємців». Водночас у заявах і діях Данилюка простежуються амбіції політика, який прагне використати протестний рух як стартовий майданчик.

Інші лідери теж не втрачають активності. Продовжує діяти Центральний штаб порятунку українського підприємництва, що брав участь у Майдані-2. За словами членів організації, вона планує зміну бренду й поширення сфери дії не лише на бізнесменів, а й на інші верстви населення. У Штабі обіцяють уже найближчим часом проводити нові акції спротиву. Причому опікуватимуться різними соціальними групами. Зокрема, вже найближчим часом збираються відреагувати на пенсійну реформу.

на гарматне м'ясо для оборони своїх партійних інтересів.

Досвід інших країн Центральної Європи переконав: самоорганізовані протестні рухи здатні породити нову хвилю політиків ба навіть нову якість політики, більш зорієнтованої на інтереси громадян. Та в Україні процес самоорганізації лише розпочато і він іще чутливий до різних «хвороб зростання».

Лідери багатьох таких організацій запевняють, що готуються до масових акцій, пік яких має припасти на весну — літо цього року. **Тиждень** з'ясував, у якому стані нові протестні рухи і які перспективи втілення в життя принаймні частини з поставлених цілей.

ВІДЛУННЯ «ПОДАТКОВОГО» МАЙДАНУ

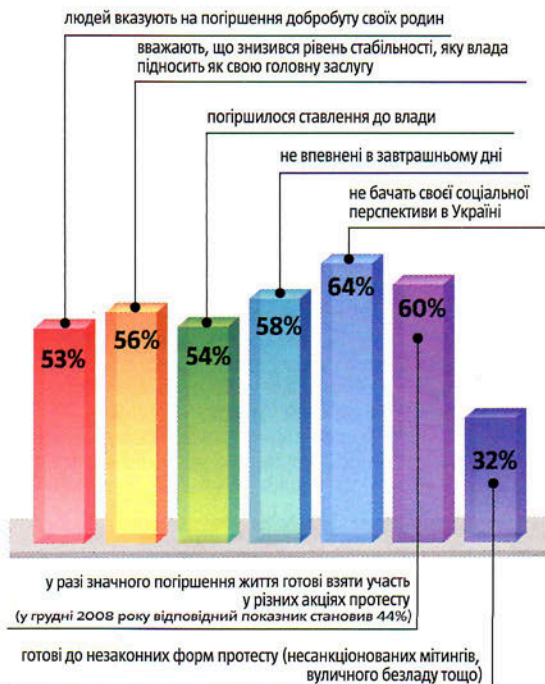
Найбільш резонансною і результативною акцією минулого року став «податковий» Майдан —

ФОТО УІМАН

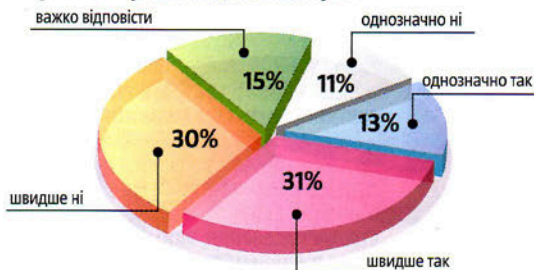
ТЕМПЕРАТУРА ПРОТЕСТУ

Соціологічні служби фіксують суттєве зростання протестних настроїв у суспільстві за останні кілька місяців

За даними опитування Центру Разумкова, що було проведено 27 січня – 2 лютого 2011 року

Більшість громадян вважає, що в Україні назрівають революційні настрої

Підґрунтям для масових акцій протесту, на думку громадян, стануть:

За даними опитування, проведеного соціологічною групою «Рейтинг» у грудні 2010 року

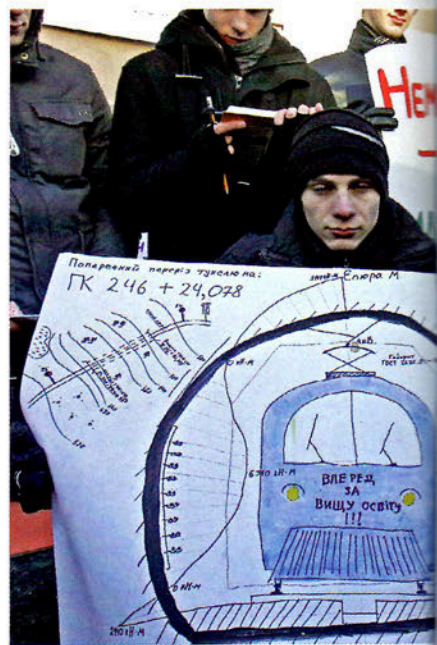
За підсумками акцій протесту торік у грудні було створено Всеукраїнську профспілку працівників ринків, торгівлі та підприємців, що намагається захищати відповідні верстви населення як від сваволі адміністрацій ринків, так і від незаконних перевірок. За словами бізнесменів, є й інші спроби створення профспілок.

У багатьох країнах Європи вони є досить впливовою частиною громадянського суспільства, що відіграє не останню роль у політичному процесі. У нас, на жаль, картина протилежна. Їхній рух фактично контролює партія влади: Федерацію профспілок України очолює депутат-регіонал Василь Хара. Що ж до тих спілок, які намагаються творити активісти Майдану-2, то вони залишаються найслабшою ланкою серед усіх опозиційних громадських рухів. Нова їхня єдність поки що залишається на рівні ідеї, яку задля власних цілей намагаються використати політики. Влада чинить спроби підібрати свіжі профспілкові ініціативи під свій контроль. За словами Олександра Данилюка, до нього надходили скарги від підприємців, що чиновники намагаються загнати їх до деяких профспілок насильно. Контролювати свіжий профспілковий рух прагне і «Батьківщина».

МАЙДАНЧИКИ ДЛЯ НОВИХ І СТАРИХ ПОЛІТИКІВ

Поруч із підприємницьким протестним рухом набирає обертів і «традиційний» громадський. 2004 року чимало таких течій та ініціатив (на кшталт «Знаю!», «Чиста Україна» тощо) відіграли помітну роль у приверненні уваги громадян до порушень виборчого законодавства й потреби захищати свої права. У 2005–2010 роках «за непотрібністю» (на думку основних донорів, грантодавчих західних установ) цей напрямок громадської активності занепадав. Нині – на тлі загрози демократії – знову виникла ціла плеяда ініціатив, які об'єднують і вже відомі в Україні громадські організації, і нових активістів.

Однією з найпомітніших є кампанія «Новий громадянин», що об'єднала близько 50 органі-

зацій різних напрямів діяльності. У ній беруть участь, зокрема, фонд «Демократичні ініціативи», Інститут Медіа Права, громадська кампанія «Молодіжна варта», Всеукраїнський громадський рух «Не будь байдужим!». Усі вони активно протестують проти ініціатив влади: щодо мовної політики, проекту Житлового кодексу тощо.

На загальній хвилі зростання невдоволення намагаються об'єднатися для захисту своїх прав і місцеві активісти. Спроби розбудови локальних проєктів, зокрема з політичною метою, не нові. Наприклад, у Львові мер Андрій Садовий виграв вибори на хвилі популярності організації «Самопоміч». Нині в Києві діє ціла низка ініціатив, які виступають проти порушення прав жителів (незаконної забудови, свавілля комунальних служб тощо). Серед найактивніших – «Кияни, об'єднуємось», «Сила Києва», «Кияни – киянам»... Може, в лідерів цих організацій теж з'являться політичні амбіції. Однак саме явище є здоровим за своєю суттю: згуртування людей навколо конкретних проблем і їх вирішення, мабуть, єдиний ефективний спосіб протистояти сваволі чиновників.

У громадських протестних організаціях помічено чимало представників опозиційних партій, що не мають значної підтримки виборців. Для багатьох

ФОТО: УМАНЬ

це шанс на успішну політичну кар'єру в майбутньому, якщо очолюваним ними ініціативам таки вдасться наблизитись до мети. Прикметно, що в багатьох нових громадських рухах чимало членів «Нашої України», яка втратила більшість прихильників. Для таких політиків участь у громадських опозиційних кампаніях – можливість повернути довіру виборців і знову ввірватись до першого ешелону.

МОЛОДА КРОВ

Студенти наразі частіше обмежуються акціями проти ініціатив міністра освіти Дмитра Табачника, що, втім, не принесло результату. Успішнішими виявилися їхні протести проти запровадження у вишах платних послуг: від цього влада відмовилася.

Зараз молодіжні організації намагаються протистояти прийняттю нового Закону «Про вищу освіту», який серйозно звукує автономію університетів і дозволяє вишам щороку збільшувати плату за навчання. Активну участь в акціях беруть, зокрема, незалежна студентська профспілка «Пряма дія», Громадянський рух «Відсіч», молодіжна організація «Фундація регіональних ініціатив», Спудейське братство НаУКМА, Студентська колегія НаУКМА тощо.

Співпрацю з молоддю намагаються налагодити протестні

громадські рухи, які ставлять на меті зміну влади, однак нинішнє студентство зосереджене лише на інтересах, пов'язаних з освітнім процесом. Хоча «старші» опозиціонери переконані: шойно громадські рухи політичного спрямування розпочнуть масштабні акції, до них приєднається молодь.

МАЙДАН-3?

Різноманітних громадських об'єднань, що проголошують себе опозиційними до влади, постійно більше, та в серйозну й масштабну акцію протесту цієї весни їхні дії наряд чи переростуть.

Новим громадським течіям бракує єдності й довіри між лідерами. Представники різних груп учасників Майдану-2 досі критикують одне одного й радять шукати в опонентському таборі провокаторів, за якими стоїть влада. Досі так і не знайдено спільних цілей, навколо яких гуртуватимуться й підприємці, і студенти, й інші категорії громадян. А коли порозуміння між ними не буде знайдено, наполеонівські плани нових опозиційних рухів утіляться хіба що в локальні виступи різних верств населення, кожна з яких захищатиме власні інтереси.

Водночас, якщо влада не змінить курсу, вона тільки мобілізуватиме протестний рух. Внесення антисоціальних змін до законодавства, демонстративне нехтування законами з боку можновладців і тиск на опозицію та журналістів спричинять подальше зростання протестних настроїв, зокрема й у регіонах, де переважає основний електорат Януковича та партії влади. Соціологічні служби чітко вирізняють цю тенденцію вже зараз.

Якщо ж на тлі зростання загального невдоволення з'являтимуться нові кримінальні справи проти громадських активістів, в опозиційних рухів будуть додаткові підстави для об'єднання зусиль: доведені до відчаю, люди здатні до рішучих і радикальних дій. Тим часом погіршення рівня життя, як припускають соціологи, сприятиме переростанню «індивідуальних» виступів кожної із соціальних груп за свої інтереси в масштабний рух опору. ■

УКРАЇНА ПРОТЕСТНА

Для громадських об'єднань новий рік проходить під знаком протестних акцій

перебувають за ґратами чи на підписці про невиїзд.

них, заарештованих активістів громадських рухів.

28 січня з'явився новий опозиційний рух «Опір».

31 січня студенти провели акції протесту проти ухвалення законопроекту №7468-1 «Про вищу освіту». У Києві організаторами заходу були Незалежна студентська профспілка «Пряма дія», Громадянський рух «Відсіч», Всеукраїнська молодіжна організація «Фундація регіональних ініціатив» (ФРІ), Спудейське братство НаУКМА, Студентська колегія НаУКМА. Окрім столиці, студентські акції пройшли в Донецьку, Житомирі, Хмельницькому, Харкові, Запоріжжі, Одесі.

1 лютого близько тисячі підприємців Львова вийшли на акцію протесту проти тиску та репресій із боку влади. До них приєдналися студенти, обурені новим законопроектом про вищу освіту. У заходах узяли участь Асамблея громадських організацій малого та середнього бізнесу, Конфедерація вільних профспілок України, Всеукраїнське об'єднання ветеранів, альянс «За чесні податки», громадські рухи «Відсіч» і «Наступ».

Січень – лютий. Рух «Спільна справа» збирає підписи під вимогою негайного проведення виборів президента та Верховної Ради відповідно до Конституції в редакції 1996 року.

Лютий. Рух «Опір» проводить кампанію «Могильов повинен піти». Збирають підписи за відставку міністра внутрішніх справ.

18 лютого. Громадська кампанія «Новий громадянин» розпочала онлайн-конкурс «Стоп цензурі!». Мета – привернути увагу суспільства до загрози втрати свободи слова.

25 лютого. Флешмоб до «роковин Януковича». Громадянський рух «Спільна справа» звернувся до співвітчизників із закликом відзначити 25 лютого, річницю інавгурації президента, як День жалоби з усіма належними атрибутами трауру, зокрема з чорними стрічками на національних прапорах, автомобілях та одязі.

Ігри «патріотів»

Партія регіонів стала основним розпорядником коштів із Росії та місцевих бюджетів України, які спрямовуються на проросійську діяльність

ФОТО: РНЛ

Автор:
Андрій Дуда

«Русській мір» на початку лютого 2011 року отримав неприємну новину. Департамент зовнішньоекономічних і міжнародних зв'язків уряду Москви повідомив керівництву кримської асоціації «Російський культурний центр» про припинення її фінансування з бюджету столиці РФ. Тобто 1,5 млн грн. РКЦ цього року не одержить.

МОСКВА СЛЮЗАМ НЕ ВІРИТЬ

Трансфери з бюджету Москви на діяльність проросійських ор-

ганізацій в Україні (насамперед у кримській автономії та Севастополі) в останні роки були найбільшим джерелом фінансування останніх. Відповідно до ухвалені за Лужкова Комплексної цільової середньострокової програми здійснення державної політики стосовно співвітчизників за кордоном на 2009–2011 роки, на таку підтримку 2009-го в бюджеті Москви було закладено 325,4 млн руб., 2010-го – 354,5 млн руб. На 2011-й програма передбачала фінансування в розмірі 371 млн руб. (\$12,8 млн). За оцінками крим-

ських експертів, третину цих коштів мали отримати українські адресати, тобто спрямовуються вони на підтримку проросійських організацій в Україні.

У Криму поширеною є думка, що рядочок у бюджеті Москви щодо фінансування «співвітчизників» був пов'язаний стійкими корупційними схемами з оточенням Лужкова: мовляв, бюджетні кошти в Крим і Севастополь надходили в обмін на земельні та майнові рішення місцевих рад на користь бізнес-структур Лужкова.

Щоправда, рішення президента Російської Федерації Дмитрія Медведева від 28 серпня 2010-го «отрешить Лужкова Юрія Михайловича от должности мэра Москвы в связи с утратой доверия президента РФ» викликало шок і розгубленість у середовищі професійних «кримсько-російських патріотів».

ВІЙНИ СООТЕЧЕСТВЕННИКОВ

Утім, скорочення московського фінансування не означає охолодження Росії до своїх професійних фанів. Відбувається радше якісна заміна: замість «професійних русофілів» підтримка надається особам та організаціям, здатним демонструвати результат: рішення органів влади, організацію мітингів, пікетів, створення медіа-приводів для російських ЗМІ тощо.

Паралельно з цим – і частково у зв'язку з цим – відбувається монополізація ринку проросійських послуг Партією регіонів. Вона перебрала контроль над коштами, які РФ виділяє на п'яту колону в Україні.

З осені 2010 року претендувати на отримання російських грошей для потреб «співвітчизників» можуть лише ті організації в Україні, які входять до Реєстру організацій російських

співвітчизників – учасників відповідної Координаційної ради (КСОРС). Очолює її депутат-регіонал Вадим Колесніченко (на фото). На кінець 2010-го до цього Реєстру було включено 141 організацію, з них кримських (легалізованих в АРК і Севастополі) – 25.

«Професійні росіяни», тобто ті, які спекулюють на «російській ідеї» коштом РФ, перебувають у стані постійного внутрішнього конфлікту. Конкуренція робить свою справу, часто доходять і до бійок між ними. Не всі проросійські організації згодні з розподілом російських коштів через КСОРС. Зокрема, Російська громада Севастополя добровільно вийшла зі списку Координаційної ради. Харківська організація «співвітчизників» узагалі виступила проти переобрання Колесніченка. Основна причина незадоволення – підозри в «неефективному» (тобто не на користь тих, хто скаржиться) розподілі грошей. Однак у Колесніченка знайшлися два козири. Перший – російські дипломати вважають його «компромісною», а отже, зручною для співпраці фігурою. Тож на засіданні Координаційної ради 12 лютого цього року російські спонсори (поміж них федеральне агентство «Россотрудничество») підтвердили повноваження Колесніченка. Вочевидь, це означатиме зменшення прямих трансфертів окремим проросійським організаціям і централізацію розподілу коштів із РФ через КСОРС.

Другий козир – Колесніченко належить до Партії регіонів. Оскільки саме її представники посідають чільні місця в органах влади, вони є найзручнішими контрагентами для лобіювання, зокрема й питань «російських співвітчизників». Але що готова робити ПР для Росії в обмін на контроль над російськими фінансовими потоками на підтримку «соотечественников»?

УКРАЇНСЬКИЙ БЮДЖЕТ «РУССКОГО МІРА»

П'ята колона в Україні фінансується не лише коштом Росії. Сьогодні про це мало говорять, але значна частина проросійських ініціатив утримується з бюджету України.

Алгоритм цієї оборудки досить простий: місцева рада,

контрольована Партією регіонів, приймає регіональну чи місцеву програму розвитку (приміром, «Про розвиток російської мови та інших національних мов») на відповідній території і виділяє кошти на її реалізацію з обласного чи міського бюджету.

Так, Донецька обласна рада 26 вересня 2008-го ухвалила Програму розвитку російської мови і культури в Донецькій області на 2008–2011 роки. Фінансування з обласного бюджету передбачене в розмірі 7,343 млн грн.

На Луганщині реалізується Регіональна цільова програма розвитку і функціонування

2011 рік становить лише 4,46 млн грн. А саме з бюджету розвитку, відповідно до ст. 71 Бюджетного кодексу України, здійснюються капітальні видатки на території області: на виконання інвестиційних проєктів, будівництво, капітальний ремонт об'єктів житлово-комунального господарства тощо. Інакше кажучи, ті кошти, які мали би спрямовуватися на поліпшення умов життя мешканців Луганщини, витрачаються на їхні нібито мовні потреби.

Аналогічні програми ухвалюються як на регіональному, так і на базовому рівні, в обласних центрах, приміром, у Запоріжжі.

«Підтримка російської мови і культури» для розпорядників коштів – не лише дань «Русському міру», а один із легких та ефективних способів «нецільового використання» коштів. Рік тому, в лютому 2010-го, Рахункова палата АРК оприлюднила тіньовий бік «підтримки російської мови» у кримській автономії. За висновком Рахункової палати АРК, на проведення фестивалю «Великое русское слово» у 2008-му і 2009-му було виділено \$130 тис., але виконавці не змогли прозвітувати, куди поділися \$77 тис.... ■

В УКРАЇНІ СПОСТЕРІГАЄТЬСЯ ПЕРЕДІЛ РИНКУ «ПРОФЕСІЙНИХ РОСІЯН»

української та російської мов в Луганській області на 2011–2014 роки, ухвалена 30 грудня 2010-го. Загалом на її втілення в життя буде передбачено 1,9 млн грн. Назва не повинна вводити в оману – гроші виділяються виключно на підтримку російської мови, а не численні україномовні школи закриваються. Цинізм ситуації ще й у тому, що бюджет розвитку Луганської області на

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ «РУССКОГО МІРА»

ДЖЕРЕЛО

АСИГНУВАННЯ З БЮДЖЕТУ РФ У 2011 РОЦІ

ПІДСТАВА

Уряд Москви	214 млн руб. (\$7,34 млн) 58% запланованого	Комплексна цільова середньострокова програма здійснення державної політики стосовно співвітчизників за кордоном на 2009–2011 роки
Федеральне агентство у справах СНД, співвітчизників, що проживають за кордоном, із міжнародного гуманітарного співробітництва («Россотрудничество»)	1,8 млрд руб. (понад \$61 млн)	Указ президента РФ від 6 вересня 2008 року № 1315 «Про деякі питання державного управління в сфері міжнародної співпраці»
Фонд «Русский мир»	500 млн руб. (\$17,1 млн)	Указ президента Російської Федерації від 21 червня 2007 року № 796

Засіки Путіна

За найбільшим експортером українського зерна маячить фігура російського прем'єра

ФОТО: AP

Автор:
Юрій Ніколов

Владімір Путін зі своїми донецькими улюбленцями створив аналог РосУкрЕнерго на ринку зернових. Таким чином Росія отримала доступ до ринку зерна України, що належить до п'ятірки найбільших експортерів зерна у світі.

РОСУКРЗЕРНО

Минулого літа було багато розмов про такий собі союз України та Росії на зерновому ринку. Мовляв, у світі продовольча криза, тож великі гравці з такого об'єднання можуть мати чималий зиск — йшлося про диктат цін на зернові у світі. Але розмови тоді завершилися нічим. Принаймні офіційних повідомлень про російсько-український зерновий конгломерат не було.

Натомість сталося інше. Нещодавно **Тиждень** дослідив процес монополізації українського ринку псевдодержавною фірмою «Хліб Інвестбуд» (ХІБ) (див. № 52/2010). Хоча міністр аграрної політики та продовольства України Микола Присяжнюк і вдавав, ніби державна компанія «Хліб України» має 61-відсоткову частку в статутному капіталі ХІБу, проте офіційні документи, які отримав **Тиждень**, наочно засвідчили: з серпня 2010 року держава не контролює віднедавна головного зернотрейдера. Деюре ним керує товариство з обмеженою відповідальністю «Каласар», коріння якої пов'язане з бізнес-середовищем Миколи Присяжнюка. **Тиждень** продовжив дослідження в цьому напрямі й з'ясував, що ниточки ведуть ще далі — у Росію.

Отже, власниками ТОВ «Каласар» є Олександр Козирев (через якого простежується зв'язок із енакіївською бізнес-групою) та кіпрський офшор Genetechma Finance Limited. Вони мають по 50% у статутному капіталі. Зазвичай досліджувати власників кіпрських фірм дуже важко. Але виявилось, що в цьому випадку хазяї не дуже й переховувалися. Кіпрська Genetechma є дочірньою компанією люксембурзької Bellevue Industries Sarl. Остання,

свою чергою, є «донькою» ВАТ «ВЭБ-Лизинг», що є безпосередньо дочірньою фірмою російського «Внешэкономбанка». А головою спостережної ради фінустанови є російський прем'єр-міністр Володимир Путін.

Ситуація така. ХІБ, що його міністр із Енакієвого Присяжнюк вважає державним, насправді контролює приватна компанія, в якій енакіївці та банк Путіна мають рівні частки. Але в РосУкрЕнерго українські олігархи Дмитро Фірташ і його партнер Іван Фурсін теж володіли 50%, решту контролював Газпром. Мабуть, усі пам'ятають, до чого призвело це породження Леоніда Кучми та Володимира Путіна, яке творчо розвинулося за часів Віктора Ющенка: контроль над газовим балансом України опинився в руках Газпрому на всі 100%. Саме з Білокам'яної Києву диктують ціну і кількість газу, яку Україна має придбати.

ЕКСПАНСІЯ

Для кращого розуміння ситуації незайвим буде нагадати, що являє собою «Внешэкономбанк» Путіна. Саме на нього Росія поклала місію обслуговування зовнішніх боргів, які лишилися Кремлю в спадок від Радянського Союзу. Саме цей банк президент Путін десять років тому обрав як фінустанову, що мала супроводжувати здійснення структурних реформ у країні. Саме він нині розпоряджається пенсійними накопиченнями всіх росіян. Тобто має найпотужнішу ресурсну базу на всьому пострадянському просторі. Чотири роки тому Володимир Путін створив на базі «Внешэкономбанка» державну корпорацію «Банк развития и внешнеэкономической деятельности». Відтоді ВЭБ став головним агентом Кремля на зовнішніх ринках.

«Внешэкономбанк» уже встиг виявити свою експансіоністську політику і в Україні. Остання фінансова криза почалася з падіння однієї з найбільших українських фінустанов — Промінвестбанку, який технічно «поклали» рейдерською атакою, нагнітаючи паніку поміж вкладників. Банк «урятував» ВЭБ, який за невеликі гроші заволодів 99% акцій Промінвесту.

Торік «Внешікономбанк» обслуговував оборудку з купівлі-продажу одного з найбільших металургійних підприємств в Україні – Запоріжсталі. Засвітився він і в зникненні з олігархічної мапи України Віталія Гайдюка та Сергія Тарути. Напередодні зміни влади – з помаранчевої на біло-блакитну – протимошенківські бізнесмени були змушені передати контроль над своїм «Індустріальним союзом Донбасу» групі російських інвесторів. Фінансування цієї оборудки також здійснювалося через ВЗБ.

ШАЛЕНІ ГРОШІ

Тепер легкі гроші банк Путіна знайшов на зерновому ринку України. Минулого літа держава втратила контроль над «Хліб Інвестбудом», але водночас обрала саме цю компанію державним зернотрейдером. ХІБ отримав контракт на закупівлю в Україні 5 млн т зернових на 7 млрд грн (у середньому 1,4 тис. грн за тону). Згодом ця сама фірма отримала левову частку квот на експорт зернових. Унаслідок цього потужні транснаціональні корпорації, які роками працювали в нашій державі, були по-сунуті, а то й зовсім відсторонені від зернового бізнесу. З огляду на таку монополізацію ринку українські аграрії були змушені продавати зерно «Хліб Інвестбуду» за вказаною ним ціною. Тобто дешево. Тепер державний експортер перепродує всередині України те саме зерно дорожче. Тож діяльність «Хліб Інвестбуду» на вітчизняному зерновому ринку також можна вважати однією з причин зник-

Куди ведуть зв'язки володаря найбільших експортних квот

Владімір Путін, прем'єр-міністр Російської Федерації

Державна корпорація «Внешікономбанк» (Росія)

BAT «ВЗБ-Лизинг» (Росія)

Bellevue Industries Sati (Люксембург)

Genetechma Finance Limited (Кіпр)

ТОВ «Каласари» (Україна)

ТОВ «Хліб Інвестбуд» (Україна)

Голова спостережної ради
Власник
Співвласник

нення з полиць магазинів дешевого борошна і можливого підвищення цін на хліб (див. стор. 18).

При цьому бізнесмени так добре відчули смак перемоги, що воліють ще більше заглибитися в комори аграріїв. У лютому Аграрний фонд вирішив закупити в ХІБу три партії зерна: 769,639 тис. т, 895,214 тис. т і 1030,28 тис. т. Загалом для своєчасного формування державного інтервенційного фонду купується щонайменше 2,7 млн т. Тільки за одним із цих контрактів Аграрний фонд отримав дозвіл Мінекономіки заплатити ХІБу 1,55 млрд грн. Тож незалежно від того, про яку з трьох партій зерна йдеться, ціна буде вищою від закупівельної – 1,4 тис. грн за тону.

Вочевидь, саме від власника кишені, в яку надходитимуть прибутки від цієї оборудки, куратори українського зернового ринку отримуватимуть вка-

зівки, коли, кому і по скільки продавати зерно. Сама Росія під приводом засушливого літа-2010 закрила свій експорт до середини 2011-го. Україна наслідувала приклад «старшого брата» й теж фактично заблокувала вивезення зерна за кордон, хоча наш торішній врожай на рівні 40 млн т зернових цілком дає змогу їсти самим і годувати решту світу. Закриття експорту України та Росії – а це одні з найбільших світових виробників зерна – провокує подорожчання пшениці в усьому світі. Вихід на світовий ринок із зерном на піку його ціни (тим більше отримавши його на внутрішньому ринку задешево) обіцяє надприбутки. Можна навіть здобути контроль над якоюсь країною, яка заради хліба в контексті світової продовольчої кризи буде «змушена до миру», як полюбляє висловлюватися Владімір Владімірович. ■

■ ПЕРЕДПЛАТА-2011

«УМ» — за розУМні гроші
Найближчим часом можна передплатити «Україну молоду» на II квартал

Щоб отримувати газету з 1 квітня, треба оформити передплату до 10 березня в селах і райцентрах, до 15 березня — в обласних центрах та Києві. Тож поспішіть звернутися на пошту чи безпосередньо до листоноші.

Нагадаємо, що за оформлення передплатної квитанції на «Україну молоду» платити не потрібно (деякі відділення зв'язку неправомірно беруть цю плату). Безплатність оформлення передплати на «УМ» засвідчено зірочками в каталозі видань.

До наших постійних читачів ми традиційно звертаємось: якщо ви вже багато років передплачуєте «УМ» і переконалися у перевагах нашої газети, порадьте оформити передплату і своїм родичам, друзям, сусідам, знайомим.

Передплатна вартість «України молоді» на 2011 рік:

на місяць — 19 грн. 60 коп.,
на два місяці — 39 грн. 20 коп.,
на квартал — 58 грн. 80 коп.,
до кінця року — 176 грн. 40 коп.

Передплатний індекс — 60970

Для організацій, юридичних осіб:

на місяць — 33 грн. 60 коп.,
на два місяці — 67 грн. 20 коп.,
на квартал — 100 грн. 80 коп.,
до кінця року — 302 грн. 40 коп.

Передплатний індекс — 01555

П'ятничний номер:

на місяць — 6 грн. 41 коп.,
на два місяці — 12 грн. 82 коп.,
на квартал — 19 грн. 23 коп.,
до кінця року — 57 грн. 69 коп.

Передплатний індекс — 49497

ДОСЬЕ

Банк Путіна

Основне завдання «Внешікономбанка» (ВЗБ) в економічній політиці Кремля — обслуговування зовнішніх операцій великих російських підприємств, тобто фактично він є інструментом здійснення російської економічної експансії. Віднедавна ВЗБ, головою спостережної ради якого є Владімір Путін, активно підтримує російських суб'єктів в Україні. У 2009–2010 роках банк обслуговував операції, пов'язані, зокрема, з придбанням російськими структурами «Індустріального союзу Донбасу», Запоріжсталі тощо. У 2009 році ВЗБ сконцентрував 93,84% акцій Промінвестбанку. Очікується, що саме через цю фінансову РФ заведе кошти на інтеграцію стратегічних українських підприємств і галузей із російськими. Зокрема, йдеться про її інвестиції в добудову реакторів на Хмельницькій АЕС, авіаційну галузь, інфраструктурні проекти, зокрема спорудження Керченського мосту.

Серпом і молотом

Перевищення світового попиту на зерно над його виробництвом дає шанс вітчизняному АПК, але скористаються ним лише обрані

Останні оприлюднені дані Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН засвідчили, що індекс цін на харчові продукти (включає 55 видів товарів) зростає восьмий місяць поспіль: у січні цього року він становив 231 пункт (на 3,4% більше, ніж у грудні 2010-го). А індекс зернових продуктів сягнув найвищої позначки – 245 пунктів. Протягом 2010-го світові ціни на пшеницю збільшилися на 84%, другий рекордсмен із подорожчання – цукор, приріст його вартості – 55%. Ці та деякі інші цікаві дані (**докладніше див. стор. 19**) спровокували загальносвітову дискусію стосовно продовольчої кризи. Таке обговорення небезпідставне. Наприклад, за інформацією International Grains Council, 2010/11 маркетингового року споживання пшениці у світі (655 млн т) перевищить (!) обсяги виробництва (651 млн т). Зростання попиту на харчові продукти, помножене на нестабільність фінансових систем, гонку девальвації основних валют, подорожчання енергоносіїв та іншої сировини, робить ризики продовольчої кризи захмарними. У перспективі як глобальне знецінення грошей (внаслідок девальваційної гонки), так і обмеження їхньої емісії можуть спровокувати кризу неплатежів у багатьох галузях економіки, зокрема й в АПК. Зрозумілими є наслідки зменшення обсягів виробництва продовольства, якщо вже 2011-го попит на нього (припустімо, що пшениця є індикатором) більший на 4 млн т.

ТЕОРІЯ ТА ЗАЯВИ

В економічній теорії вже з'явився новий термін «агфляція», який означає швидке підвищення цін на харчі на тлі зменшення їхніх запасів за відносно низького загального рівня інфляції і зростання номінальних доходів біль-

**Автор:
Олександр
Крамар**

**9,1 млрд
осіб
становитиме
населення світу
через
40 років**

**ПРОДОВОЛЬЧИМИ
ЛОКОМОТИВАМИ МОЖУТЬ
СТАТИ БРАЗИЛІЯ, РФ, ІНДІЯ,
КИТАЙ ТА... УКРАЇНА**

**На
70%
має зрости
виробництво
харчів
на планеті до
2050-го
року**

шості громадян. Тобто – виробувати картоплю в перспективі може бути вигідніше, ніж сидіти в офісі. Найболючіше агфляція позначається на країнах і групах населення з низьким рівнем доходу, себто таким, більша частина якого витрачається саме на харчування.

Восени 2010 року уряди Кенії, Уганди, Нігерії, Індонезії та Філіппін попередили про можливий брак у них 2011-го найнеобхіднішого продовольства. А голова Світового банку Роберт Зеллік закликав світових лідерів «поставити продовольство на перше місце» поміж їхніх пріоритетів, а також «повернутися до системи золотого стандарту», щоб запобігти глобальній інфляції. За наявними розрахунками, до 2050-го виробництво харчів на планеті потрібно збільшити на 70%, щоб задовольнити

потреби населення, загальна чисельність якого сягне 9,1 млрд осіб (причому частка міських мешканців зростає з нинішніх 49% до 70%).

Між іншим, у доповіді ООН, оприлюдненій на початку червня 2010-го, роль потенційних локомотивів нарощування обсягів виробництва продовольства у найближчі десятиліття відведена АПК Бразилії, РФ, Індії, Китаю та... України. Якщо бути точним, наша країна на другому місці після Бразилії. «Ми здатні стати частиною глобальної програми продовольчої безпеки», – заявив прем'єр Микола Азаров під час зустрічі з віцепрезидентом Світового банку Інгер Андерсен, наголосивши, що «Україна потенційно здатна виробляти понад

100 млн т зерна». Глобальна продовольча криза може бути для нашої країни економічним шансом. Інтрига в тому, чи створить держава умови для реалізації аграрного потенціалу.

ПРАКТИКА ТА ДІЇ

У № 7/2011 *Тижня* ми констатували, що адміністративний тиск і збільшення податкового навантаження на бізнес в Україні підігріває агфляцію. Себто поки що держава з великим продовольчим потенціалом не просто не докладає достатніх зусиль для його використання за надзвичайно сприятливої міжнародної кон'юнктури, а й демонструє неспроможність стабілізувати внутрішній продовольчий ринок. Точніше, формально ціни стабілізували, але з торговельних полиць зникла, наприклад, гречка. Отже, не варто дивуватися підсумкам лютневого опитування компанії Research&Branding Group, які свідчать про очікування більшістю наших співвітчизників поширення світової продовольчої кризи на Україну: кожен третій респондент почав робити запаси.

Тенденції останнього року засвідчили, що інтерес владної команди полягає не так у нарощуванні потенціалу українського АПК (зокрема, й експортного) чи створенні для цього умов, як у його інкорпорації до системи сировинних монополій, контрольованих «своїми» чи чужими серед своїх (**див. стор. 16**). Тут є простір для маневрів, адже аграрний бізнес і відповідно соціально-економічний вплив на сільськогосподарські території до останнього часу перебували переважно поза увагою українських та російських олігархів.

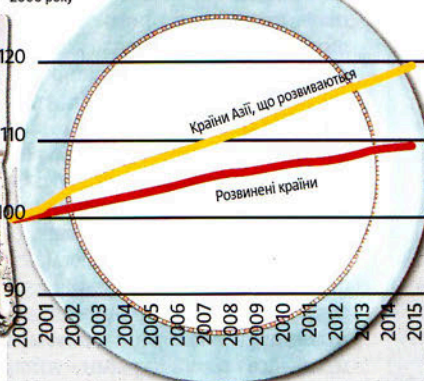
Відносно невисока концентрація виробництва в галузі спрощує її монополізацію, зокрема за допомогою встановлення контролю над:

ДЕМОГРАФІЯ ТА СПОЖИВАННЯ

КІЛЬКІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ЗРОСТАЄ

Очікуване збільшення населення світу
% приросту щодо
2000 року

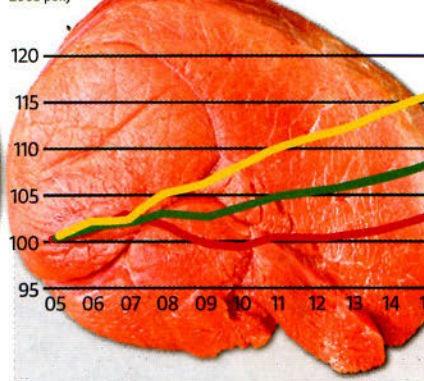

Прогноз Міжнародного фонду Блейзера до 2015 року:

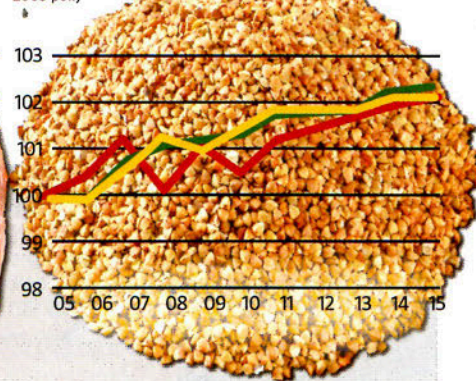
- суттєве збільшення попиту на м'ясо в країнах, що розвиваються
- зростання споживання м'яса спричинить збільшення попиту на фуражне зерно
- попит на зернові зросте в умовах подорожчання традиційних енергоносіїв і зростання споживання біопалива

ПОПИТ НА ЇЖУ

Споживання м'яса на одну особу
% приросту щодо
2005 року

Споживання зернових на одну особу
% приросту щодо
2005 року

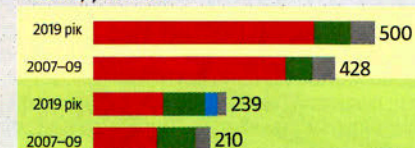

СТРУКТУРА ВИКОРИСТАННЯ ЗЕРНОВИХ

Фуражне зерно, млн тонн

Пшениця, млн тонн

■ Продукти харчування ■ Корми ■ Біопаливо ■ Інше

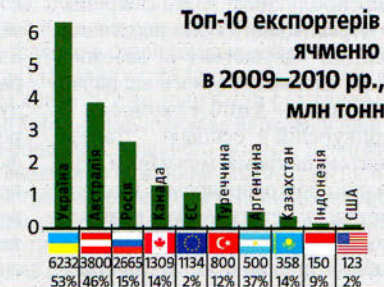
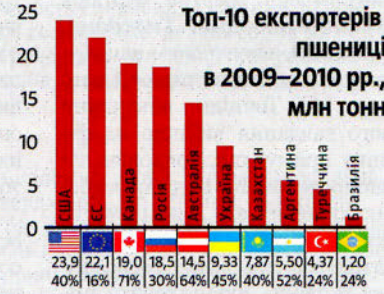
За даними МВФ, ООН

ПОПИТ БЕЗ ПРОПОЗИЦІЙ

Співвідношення світового виробництва та споживання пшениці, млн тонн

ЦІНИ І ПИТАННЯ

За даними МВФ

- ціновою політикою і збутом (передусім експортом);
- основними засобами та сировиною – землею та добривами.

З добривами все зрозуміло: більшість азотних підприємств країни вже сконцентровані в бізнес-імперії Дмитра Фірташа (докладніше див. **Тижень**, № 6/2011), з контролем над збутом продовольства також (див. стор. 16). Точніше, виконання цього завдання вийшло на фінішну пряму: так, урядовим законопроектом № 8053 передбачено лише дві, але дуже принципові корективи до Закону «Про підтримку сільського господарства України», які цілковито змінюють систему зовнішньої торгівлі продукцією АПК. Зокрема, до нормативного поля вводиться поняття «держагент із забезпечення експорту» (якого визначає Кабмін на – хто б сумнівався – «конкурсній основі»). Таким агентом, зокрема, може бути державне або господарське підприємство, у статутному капіталі якого є частка держави (яка – невідомо). Водночас встановлюється (стаття 16 законопроекту

№ 8053) монопольне право держagenta на здійснення експорту. Конкуруватимуть з ним сільгоспвиробники, але обсяги їхнього експорту не мають перевищувати показників виробництва. У це нормативне поле, зокрема, потрапляє експорт пшениці, жита, ячменю, сухого молока, вершкового масла, гречки, цукру, а надалі перелік може бути збільшено урядом. Ціна питання, за оцінками експертів, – контроль над торговельним обігом на суму 70 млрд грн щороку.

Нормативне підґрунтя для встановлення контролю над основними засобами (насамперед землею) також уже розробили. Зокрема, статті 19, 22 нового законопроекту «Про ринок земель» легалізують механізми для викупу у фізосіб паїв, які зараз великі виробники АПК орендують за безцінь. А в разі створення Державного земельного фонду (ініціативу оприлюднено нещодавно) під контроль «приватизованої» держави перейдуть так звані нічийні або неєзатребувані землі, а також ті, які фонд зможе придбати державним ко-

штом. Зрозуміло, що за відсутності нормального земельного ринку і конкуренції, зокрема з іноземними інвесторами, говорити про ефективне використання потенціалу АПК не випадає. Особливо з огляду на відсутність прогресу в промисловості, яку українські олігархи контролюють і експлуатують давно.

ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ

Великий капітал насамперед цікавить найбільший сегмент сільськогосподарського сектору – зерновий. За перше півріччя 2010-го обсяг експорту в сегменті становив \$1,13 млрд (майже 5% сукупного). Для порівняння: загальний експорт молочної продукції і яєць з України – лише \$0,31 млрд. У 2009–2010 роках наша країна стала шостою у світі за обсягами постачання пшениці на міжнародний ринок (9,33 млн т) та першою в рейтингу експортерів ячменю (6,23 млн т).

Торговельних підсумків 2010-го ще не оприлюднено, але очевидно, що експортна політика зазнала суттєвих змін ще торік. Так, 16 жовтня 2010-го Українська зернова асоціація публічно заявила про встановлення повної блокади митниками суден із зерном у всіх українських портах, а 13 листопада президент Асоціації фермерів і приватних землевласників Микола Миркевич звинуватив уряд у безпідставному квотуванні експорту – за оцінками фахівця, за зібраного урожаю 41 млн т зерна з країни можна було експортувати до 16 млн т. Українська зернова асоціація навіть підбила підсумки такої політики для реального сектору – 10 млрд грн втрат. Зрозуміло, що держава таким чином дещо призупинила інфляцію на внутрішньому ринку

НЕВИСОКА КОНЦЕНТРАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА В АПК УКРАЇНИ СПРОЩУЄ ЙОГО МОНОПОЛІЗАЦІЮ

й вирішила проблему наповнення власних засків зерном за прийнятними для проблемного держбюджету цінами. Але що спільного має ця політика з реалізацією аграрного потенціалу?

До речі, адміністративне блокування експорту тривало навіть після розподілення 12 листопада

2010-го квот між 28 компаніями – Мінекономіки зволікало з виданням ліцензій. Водночас на 2011 рік Кабмін удвічі (з 15 до 7 днів після публікації оголошення про проведення початку реєстрації) скоротив термін подання заявок на отримання експортних дозволів. А за цей час, між іншим, потрібно буде ще й одержати довідку в МінАПК про наявність зерна для експорту. Водночас було і є поширеним явище виділення додаткових експортних квот обраним компаніям (див. «Тасування квот»).

Події минулої осені мають дуже важливий наслідок у контексті курсу на монополізацію продовольчого експорту структурами, наближеними до влади. Здатність давніх гравців ринку виконувати зобов'язання перед іноземними партнерами в нових політичних умовах поставлено під сумнів. Наприкінці січня 2011 року гендиректор Української аграрної конфедерації Сергій Стоянов заявив, що традиційні імпортери вітчизняного зерна дедалі частіше звертаються до постачальників із вимогою укладення довгострокових договорів. Усі пам'ятають, як у жовтні 2010-го уряд несподівано запровадив ліцензування квотування експорту без будь-якого перехідного періоду. Про які довгострокові угоди можна вести мову за такої регуляторної політики? Навіть звернення Міжнародної асоціації зернотрейдерів (GAFTA) українські чиновники залишили поза увагою, а заодно вивели зі складу комісії із розподілу зернових квот чи не всіх представників громадських організацій, зробивши цей процес ще менш прозорим. Наприкінці грудня 2010 року аграрний міністр Микола Присяжнюк заявив, що відповідно до усного доручення прем'єра квотування має бути «фактично скасовано» до початку лютого. Цього не сталося. Чи не тому, що процес «загону» учасників ринку під «свого» оператора досі не завершений?

ГОЛИЙ ПІДСУМОК

Наслідком продовження такої політики в середньостроковій перспективі буде не так реалізація аграрного потенціалу України, як ще більше зрощення олігархічного та бюрократичного бізнесів, зокрема в галузі АПК. ■

АГФЛЯЦІЯ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

Внутрішні чинники подорожчання окремих харчових продуктів в Україні у 2010–2011 роках

просто зникла з полиць магазинів, постачання нових партій призупинено. У Кабміні не помічають зв'язку між подорожчанням товару й посиленням фіскального тиску у зв'язку з уведенням у дію Податкового кодексу, виробники й трейдери перекладають офіційні-неофіційні витрати на споживачів. Поза увагою чиновників і той факт, що зникнення гречки зумовлене адміністративним втручанням.

Не все перемелеться

У жовтні 2010-го уряд утримав (до 5%) зменшив граничну торговельну надбавку до оптових цін на соціально важливі товари (зокрема, на пшеничне й житнє борошно, хліб, макаронні вироби, цукор та соняшникову олію). На початку 2011 року прем'єр-міністр Микола Азаров зажадав від Держінспекції з питань цінової політики, Державної служби захисту прав споживачів та ДПАУ «використати всі надані законом повноваження», «аби захистити людей від недобросовісних торгівців». Як наслідок, вітчизняні борошномельні підприємства різко скоротили обсяги реалізації продукції: підвищити ціни побоюються, продавати ж за мінімальною націнкою невідно, оскільки дорожчають зерно, енергоносії тощо. У багатьох регіонах країни борошно зникло з крамниць.

На внутрішньому ринку склалася ситуація невизначеності, і переважна частина підприємств АПК відреагували на неї збільшенням закупівлі комбикормів, деяких сортів збіжжя та іншої сировини. Попри добрий урожай зернових у країні почалася ланцюгова реакція: ажіотажний попит на сировину призвів до її подорожчання, а відтак виробники підняли ціни на готову продукцію.

Ще ті фрукти

Ключова проблема українських аграріїв – відсутність належної інфраструктури зберігання продукції (зерна, овочів, фруктів тощо). Фермери стверджують, що розвиток їхніх господарств істотно стримує монополізація елеваторів та баз зберігання. Інфраструктурна та інші системні проблеми АПК залишаються невирішеними не перший рік. Державі простіше забезпечувати баланс попиту-пропозиції на внутрішньому ринку адміністративними методами – регулюванням експорту-імпорту тих чи інших продуктів. Так, торік в Україну було ввезено понад 210 млн кг яблука, груш, вишень, черешень – упр'яго більше, ніж 2005-го. За підрахунками Українського клубу аграрного бізнесу, загальний обсяг імпорту овочів та фруктів 2010 року порівняно із 2005-м збільшився у 4,2 раза в ціновому та на 77% у фізичному вимірі. Імпортовані фрукти-овочі дещо призупинили агфляцію в країні, хоча минулої осені середня вартість капсути на вітчизняних оптових ринках становила 4,25 грн/кг, тоді як у сусідній Польщі – €0,29 або 3,15 грн/кг. Під час «гречаної» кризи 2011-го уряд також розглядає можливість імпортувати крупу з Китаю. Торік у жовтні Кабмін запропонував Верховній Раді скасувати мито на імпорт масла, картоплі, житнього борошна і згущеного молока. Дещо пізніше – за рахунок ввозу гасили дефіцит м'яса птиці, яловичини й свинини (2010-го він перевищив 320 тис. т). Нещодавно перший заступник міністра економіки Вадим Копилов повідомив, що Україна, аби втримати ціни, домовляється про закупівлю цукру-сирцю, а також про імпорт із Білорусії 15 тис. т вершкового масла. Така політика, звичайно, дає змогу коригувати ціни харчів на внутрішньому ринку, але є руйнівною для вітчизняного АПК. Її наслідком може стати продовольча залежність країни

Ставлять на гречку

(докладніше див. *Тижень №7/2011*)

У січні-лютому 2011 року гречана крупа подорожчала в роздріб від 4,65 грн до 16–25 грн/кг. Дефіцит частково зумовлено неврожаєм. МінАПК нав'язало учасникам ринку так званий Меморандум порозуміння, згідно з яким упродовж I півріччя 2011-го закупівельні ціни на крупу (у виробників) не мають перевищувати 8 тис. грн/т, а оптово-відпускні (для роздробу) – 12,6 грн/кг. Чиновники підрахували, що результатом домовленості стане ціна для споживача до 14 грн/кг. Насправді ж гречка

Ціновий трамплін

(докладніше див. *Тижень №42/2010*)

У вересні – жовтні 2010 року деякі харчі подорожчали на 30–170%. Зокрема, зросли роздрібні ціни на картоплю, яйця, молоко та вироби з нього. Аналітики Нацбанку вважають, що інфляція зумовлена не так збільшенням попиту, як ціновою політикою продавців. Прем'єр Микола Азаров назвав її «необґрунтованою». Натомість учасники ринку звернули увагу на такі чинники, як «зростання цін на зернові у світі» та «відсутність чіткої позиції уряду щодо квотування експорту зерна».

«Ідея незалежності суперечить ідеї війни»

Виконувач обов'язків прем'єр-міністра Чеченської Республіки Ічкерія у вигнанні Ахмед Закаєв про сучасну розстановку сил на Кавказі, терористичні акти російських спецслужб та ганебність real politic Заходу

Спілкувався
Олександр Народецький,
Лондон

Після вбивства лідерів самопроголошеної Чеченської Республіки Ічкерія Аслана Масхадова та Абдул-Халіма Садулаєва, а також отруєння радіоактивним ізотопом полоній-210 колишнього офіцера ФСБ Александра Літвіненка Ахмед Закаєв має бути гранично обережний. Та все ж він погодився на зустріч із *Тижнем*.

У. Т.: Що, на ваш погляд, діється зараз у Чечні?

— Чечня окупована російськими військами, в республіці встановлено окупаційний режим. Усі вияви політичного, суспільного життя задавлено репресіями й прямим терором спецслужб. Тому звідти дуже рідко доходить правдива інформація про події.

ВІЙНА І МИР

У. Т.: Чи правда, що і Джохар Дудаєв, і Аслан Масхадов ніколи не підтримували ідеї війни й прагнули мирних переговорів?

— Так, це правда. Ми відновили незалежність Чечні не для того, щоб топити свою країну в крові й укривати руїнами, а щоб вона процвітала. Ідея незалежності завжди позитивна, будівнича, вона докорінно суперечить ідеї війни, смерті, руйнацій. Природно, що це усвідомлювали і Джохар Дудаєв (перший президент самопроголошеної Чеченської Республіки Ічкерія — 1991–1996 рр. — *Ред.*), і Аслан Масхадов (очолював ЧРІ у 1997–2005 рр. — *Ред.*). І коли Росія таки вчинила агресію проти Чеченської Республіки і війни уникнути не вдалося, наші президенти невтомно домагалися мирного врегулювання конфлікту. І це не просто слова, адже миротворчі пропозиції Джохара Дудаєва й Аслана Масхадова задокументовані.

У. Т.: Аслан Масхадов пропонував свій мирний план для Чечні: він передбачав, зокрема, виведення російських військ із території республіки, розформування партизанських загонів і перехід Ічкерії під міжнародний контроль (ЄС, ООН та інших організацій). Із погляду сьогодення, чи має цей план майбутнє?

— Мирний план, про який ви кажете, широкий громадськості

більш відомий як План обумовленої незалежності, або ж план Ахмадова — за прізвиськом міністра закордонних справ Ічкерії, який обіймав посаду на момент публікації цього документа. Однак ухвалений він був колегіально Державним комітетом оборони ЧРІ та урядом країни. Підписав його власноруч президент Аслан Масхадов. Я, будучи тоді віце-прем'єром, звичайно ж, підтримував цей план і підтримую досі. Хоча й тоді не приховував скептичного ставлення до можливості його втілення. І цей скептицизм, як ви розумієте, сьогодні зріс стократ. Я не думаю, що за теперішніх реалій План обумовленої незалежності має шанси на успіх.

У. Т.: Як ви оцінюєте нинішні процеси в Росії? Чи є загроза нової війни на території Чечні?

— Російсько-чеченська війна триває від 1994 року. Вона тимчасово припинялась у видимих своїх виявах, але фактично точилась і далі. Щоправда, за допомогою спеціальних методів, які застосовував наш супротивник (економічна й фінансова блокада, диверсії, терористичні акти, інформаційна війна, підживлення криміналітету тощо). Тобто війна не припинялась, навіть у 1997–1999 роках, вона лише змінювала форми й методи. Путін та його оточення, зокрема і його ставленик Медведев, який обіймає номінальну посаду президента РФ, прийшли до влади на хвилі шовіністичної гарячки розв'язаної ними другої воєнної кампанії в Чечні. Тож Путіну дуже важливо показати росіянам і всьому світові, що він досягнув успіху там, де зазнав невдачі його попередник Єльцин, тобто «повернув Чечню в лоно Росії» і «ліквідував небезпеку розпаду РФ». Путін у кожному своєму звітному виступі не втомлюється підкреслювати цю свою «заслугу». Однак така бравада вже мало кого переконує не те що у світі, а й навіть у самій Росії. Адже люди бачать, як війна, спершу локалізована в кордонах Чечні, нині розповзлася по всьому Північному Кавказу й півдню Росії. Це і є реальна «заслуга» Путіна та головне його «досягнення».

Зрозуміло, доки влада Росії перебуває в руках Путіна та його ставлеників, про будь-яку неза-

лежність Чечні говорити зайве. Я певен, що нинішній чекістський режим піде на будь-які нові жертви й нові воєнні злочини, щоб її не допустити. Адже це стало б для кремлівської влади політичним самогубством. Тому я пов'язую питання чеченської незалежності з питанням реальної демократизації Росії. І процеси, що сьогодні в ній відбуваються, вселяють у цьому сенсі певний оптимізм.

У. Т.: У 2001–2002 роках ви особисто брали участь у переговорах із представниками президента Путіна щодо врегулювання конфлікту. Наскільки, на ваш погляд, щирим було в обох сторін прагнення миру?

— Із чеченського боку прагнення миру було щирим. Адже війна йшла не на російській, а на нашій території, гинули десятки тисяч наших громадян, руйнувань зазнавали наші міста. І воювали ми із супротивником, чий людські ресурси були більші в півтора раза, а перевага в ма-

БІОГРАФІЧНА НОТА

Ахмед Закаєв (1959 р. н.) — в. о. прем'єр-міністра Чеченської Республіки Ічкерія у вигнанні. (Чеченська Республіка Ічкерія — назва самопроголошеного державного утворення, що виникло на території Чеченської Республіки РРФСР, згодом РФ; територія окупована російськими військами у ході другої чеченської війни з 1999 року.)

1981 рік — закінчив Державний інститут театрального мистецтва у Москві.

1991 рік — голова Спілки театральних діячів Чечні, член правління Спілки театральних діячів Росії.

1994 рік — міністр культури в Чеченській Республіці Ічкерія (ЧРІ), якою керував Джохар Дудаєв.

1994–1996 роки (перша війна) — польовий командир Збройних сил ЧРІ, командував Урус-Мартанівським фронтом, здобув звання бригадного генерала, призначений командувачем Західної групи оборони Ічкерії.

1995–1996 роки — брав участь у мирних переговорах із федеральною владою щодо врегулювання конфлікту в Чечні.

1996 рік — помічник в. о. президента ЧРІ Зелімхана Яндарбієва з національної безпеки, секретар Ради безпеки ЧРІ.

1998 рік — віце-прем'єр ЧРІ.

1999 рік (друга війна) — очолив бригаду особливого призначення — особистий резерв Аслана Масхадова.

2000 рік — під час прориву із Грозного був поранений й вивезений за межі Чечні. Відтоді спеціальний представник Масхадова на Заході.

2002 рік — голова інформаційного комітету ЧРІ.

30 жовтня 2002-го на Всесвітньому чеченському конгресі в Копенгагені був заарештований на прохання російської влади, спрямоване каналами Інтерполу.

2 грудня 2002-го данський суд відхилив прохання РФ, Ахмеда Закаєва було звільнено.

13 листопада 2003-го лондонський суд відмовив Росії у видачі Закаєва й заклав його справу.

29 листопада 2003-го Закаєву було надано у Великій Британії політичний притулок.

12 жовтня 2010-го Закаєв оголосив про відставку створеного ним уряду й підпорядкування «на період війни» Держкомітетові оборони на чолі з Хусейном Гакаєвим.

теріальних та фінансових ресурсах була взагалі незіставна. Тож природно, що ми дуже хотіли зупинити загибель та муки нашого народу і знайти достойний вихід із війни. Що ж до російської сторони, то в неї такого щирого бажання зупинити війну ми не спостерігали. Швидше це була тонко прорахована спецоперація з розколу чеченського керівництва з одночасною демонстрацією Заходові, що гостро критикував тоді Кремль за війну в Чечні, прагнення миру.

У. Т.: Чому Аслан Масхадов не влаштував Кремль і частину чеченських військових?

— Аслан Масхадов був мужнім і вольовим лідером, цивілізованою людиною, готовою іти на розумні компроміси. Він був легітимно обраним чеченським народом президентом, і ці вибори, вслід за світовою громадськістю, мала визнати законними й сама Росія. Саме тому ні Аслан Масхадов, ні люди його типу не влаштували кремлівських керівників, які бажали показати чеченський опір усьому світу у вигляді бандформувань, терористів, релігійних фанатиків. Віроломно вбивши Аслана Масхадова, а потім і його наступника Абдул-Халіма Садулаєва, Кремль нарешті одержав бажаних для нього терористів та релігійних фанатиків в особі Доку Умарова та братів Удугових, які за ним стоять.

У. Т.: Чи відповідає дійсності твердження, що одна з найбільших помилок Аслана Масхадова – відсутність із його боку рішучої боротьби проти чеченських бандформувань, очолюваних реальними терористами, як-то Шаміль Басаєв? І ще один аспект: чи був вибір в Аслана Масхадова?

— По завершенні першої воєнної кампанії зусиллями російських спецслужб і через власні помилки ми опинилися в дуже складній ситуації, коли політичні розбіжності сплелися з інспірованими ззовні конфесійними чварами, а всі ці конфлікти погіршилися ще й через розгул криміналу. В цій ситуації, за тотальної озброєності народу, Асланові Масхадову доводилося діяти вкрай делікатно та обачно, щоб не розпалити збройної між-

усобиці, в яку так прагнув занурити Чечню Кремль. Така обережність у словах і діях не була слабкістю Аслана Масхадова, його нерішучістю, а віддзеркалювала прагнення всіма силами уникнути громадянської війни. Це, власне, й був той вибір, який обставини залишили йому: або громадянська війна з неминучим новим вторгненням Росії, або неймовірно важкий процес пошуку внутрішнього чеченського миру. Що ж до Шаміля Басаєва, то життя й долю цієї людини, як, мабуть, і всіх нас, варто розглядати поетапно, адже Басаєв зразка 1997-го й Басаєв п'ятьма роками пізніше – це багато в чому різні люди.

ЧЕЧЕНСЬКИЙ СПЕКТР

У. Т.: Наскільки розвиненим і представницьким є сьогодні помірковане політичне крило в чеченському суспільстві, зорієнтоване на співпрацю із Заходом, на діалог? Хто ці люди?

— Одразу хотів би сказати, що я не згоден із поділом прихильників чеченської незалежності на «поміркованих» і «радикальних». Він не відображає суті речей. Річ у тім, що є в чеченському суспільстві сили, які стоять на правовій базі національної державності, і є сили, які перебувають на тій чи іншій відстані від цієї бази й відповідно тією чи іншою мірою в опозиції до неї. Звичайно, тут слід враховувати, що ставленик Кремля Рамзан Кадіров (з 2007 року очолює Чеченську Республіку – Ред.) заперечує чеченську державність із позицій російської Конституції, а Доку Умаров – із позицій довільно трактованого ним шаріату. Утім, обидві ці особистості є ворогами Чеченської держави, і кожна з них на свій лад служить інтересам якихось зовнішніх сил. Терміни «поміркованість» чи «радикалізм» для оцінки їхніх дій та політичних позицій можна застосувати не більше, ніж метричну систему для вимірювання температури. Повторюю: є в чеченському суспільстві сили, які твердо додержуються правових засад своєї державності, і є сили, які їй протистоять, підривають її. І критерієм дій усіх цих сил мають бути не «поміркованість» чи «радикалізм», а дотримання Конституції Чеченської Республіки Ічкерія, наших законів.

ГОЛОВОЮ В МУР ЯРЛИКІВ. «Російсько-чеченська війна триває від 1994 року... І вона не припинялася»

Що ж до наших зовнішньополітичних пріоритетів, то ми зорієнтовані не на співпрацю із Заходом чи Сходом як таким, а на досягнення Чеченської Республікою державного суверенітету. Взаємодія із Заходом чи з кимось іншим не є для нас самоціллю.

ВЕРДИКТ РОБЕСП'ЕРА

У. Т.: Що все-таки сталося в Польщі у вересні 2010 року, коли відбувався Чеченський конгрес? Чим поляки мотивували ваше затримання?

— Сталося те, що народ Польщі сьогодні є заручником проросійської політики свого керівництва. У моєму питанні офіційна Варшава намагалася лавірувати між добрими відносинами з Путіним і нормами Женевської конвенції, яку вона підписала. Під час мого затримання поляки керувалися тим, що Росія в останні 11 років зберігає запит щодо мене через Інтерпол. І це попри те, що мене вже двічі затримували – в Данії та Великій Британії – і суд відкинув усі російські звинувачення, визнавши їх юридично необґрунтованими й мотивованими політично. І попри те, що я одержав політичний притулок у Сполученому Королівстві, після чого жодна із країн, які входять до Євросоюзу, не реагує на запит Москви. Дивним і нелогічним було

Внаслідок двох війн, за даними чеченської сторони, загинуло

250 тис. чеченців

те, що Польща, яка надала на своїй території політичний притулок більш як 20 тис. чеченців, у моєму випадку виконала бажання Росії, хоча доти я кілька разів був у Польщі й мав офіційні зустрічі на рівні віцеспікерів її Сейму й Сенату. Та все ж польська влада в момент проведення III Всесвітнього чеченського конгресу відіграла прикову роль у спробі зірвати цей форум.

Польський суд у першій інстанції відмовив у моєму затриманні, а після апеляції прокуратури вищого рівня суду взагалі закрити цю справу.

У. Т.: Хто може стояти, на вашу думку, за нещодавнім терактом в аеропорту «Домодедово»?

— На моє глибоке переконання, за вибухом у «Домодедово» стоять ті самі сили, що й за вибухами в Буйнакську, Москві та Волгодонську восени 1999 року. Ті, що й за «Норд-Остом», Бесланом, убивством 250 тис. чеченців, серед яких 40 тис. дітей до десяти років. Ті, що стоять за руйнуваннями наших міст і селищ, за вигнанням із нашої окупованої країни сотень тисяч її громадян. Хоча, відповідальність узяв на себе Доку Умаров, але віднині це його незаздрісна доля: брати на себе всі терористичні акти російських спецслужб. Іще Робесп'єр,

здається, скаржився на те, що «тепер уже годі зрозуміти, де закінчуються бунтівники й починається таємна поліція». Злегка його перефразувавши, можна сказати, що із приходом до влади Путіна в Росії теж стерлася межа між терористами й борцями з тероризмом.

ЛІТОПИС ГЕНОЦИДУ

У. Т.: Чи є сьогодні задокументована інформація про жертви й наслідки бомбардувань мирного населення Чечні під час першої та другої воєн?

— Воєнні злочини, скоєні на території Чечні російською армією та спецслужбами, систематизують і документують такі відомі міжнародні правозахисні й гуманітарні організації, як Amnesty International, Human Rights Watch, російський «Меморіал» та інші. Із початком другої війни веде свій збір інформації і Генпрокуратура ЧРІ. Ми тісно контактуємо із представниками правозахисних організацій, працюємо над тим, щоб запровадити військовий трибунал зі злочинів у Чечні. Загальновідомо, що із приходом Путіна в Росії теж кояться злочини, і нас розуміють у середовищі російських правоза-

формам, які ми бажано бачити. Якось Збігнєв Бжезінський сказав, що Чечня стала цвинтарем моральних цінностей, шанованих західним світом. Вважаю, що ці слова — точний діагноз і суворий вирок так званій *real politic*, якою лідери західних країн виправдовують свою співпрацю зі злочинним путінським режимом, винним у найкривавішій, геноцидній війні в Європі від часів Другої світової. Попри це, ми дивимось оптимістично на майбутнє. Горезвісна *real politic* така огидна у своєму цинізмі, така відверто безпринципна, що нова генерація європейських політиків уже соромиться її дотримуватися.

У. Т.: Ваше бачення майбуття свого народу, перспективи створення незалежної і суверенної Чеченської Республіки Ічкерія?

— Незалежність повинна насамперед утвердитись у головах людей, які становлять ту чи іншу національну спільноту. Тобто народ має повірити у власні сили, у здатність побудувати й підтримувати в дієвому стані таку складну соціальну організацію, якою є сучасна держава. Найбільшого випробування держава зазнає в період війни, коли народові доводиться демонструвати найвищий рівень колективних зусиль. Чеченський народ в обох війнах із честю витримав цей найважчий екзамін і довів усьому світові, що спроможний створити й підтримувати в «робочому стані» свою національну державу.

Зараз наша країна перебуває під окупацією, встановлено підконтрольний окупантам режим влади, суспільне й політичне життя народу задушене жорстокими репресіями, терором, системою заручництва. Але темрява, як відомо, найгустіша перед світанком. Я не раз казав, що вслід за фактичною деколонізацією нашої країни неминуче відбудеться і її деокупація, це питання найближчих років. У Росії є сили, які розуміють, у який кривавий глухий кут завела країну політика Путіна на Кавказі. І ці сили також усвідомлюють, що Росії куди вигідніше мати на своїх південних кордонах мирну, незалежну, демократичну Чечню, аніж невичерпний генератор насильства. Усе сказане дає мені підстави з оптимізмом дивитися в майбутнє. ■

У РОСІЇ Є СИЛИ, СВІДОМІ ТОГО, ЩО ТРЕБА ЗАБОРОНИТИ КДБ ПІД УСІМА ЙОГО АБРЕВІАТУРАМИ ЯК ЗЛОЧИННУ ОРГАНІЗАЦІЮ

хисників, бо, кажучи прямо, без їхньої участі ми не зможемо запровадити трибунал. У Росії є здорові сили, свідомі того, що треба заборонити КДБ (під усіма його абревіатурами) як злочинну організацію, винну в убивстві мільйонів людей на величезних просторах Євразії. В часи Єльцина прогаяли цю можливість, і тому світ одержав Путіна.

У. Т.: Чи визнають сьогодні геноцид чеченців демократичні країни на рівні політиків, громадськості, науковців, правозахисників?

— Так, поза сумнівом, у західних країнах серед політиків найрізноманітнішого ідеологічного спектра є розуміння й відгук на злочини та геноцид у Чечні. Але, звичайно, не тією мірою і не в тих

Автор:
Андрій Дуда

За 16 років – від початку Чеченської війни – в республіці так і не відновлено вертикалі виконавчої влади Росії. Реально не діють Конституція і закони Федерації. На чолі республіки стоїть Рамзан Кадіров, відмінність якого від Дудаєва чи Масхадова у тому, що він постійно заявляє про повагу й любов до Путіна.

«НАМ ВЫЖИТЬ НУЖНО, ЧТОБЫ МСТИТЬ»

Рамзан Кадіров прийшов у політику як син першого повоєнного глави проросійської адміністрації Ахмада Кадірова. До речі, вибравши останнього кандидатом на лояльного очільника адміністрації Чеченської Республіки, путінський режим призначив «національну гідність великоросів». Ахмад Кадіров за президента Дудаєва був муфтієм Чечні й публічно закликав убивати росіян, щоб потрапити в рай. До того ж після переходу на бік федеральних військ Кадіров-старший від своїх слів не відмовлявся. Досі на Youtube можна побачити відеоролик фрагменту його інтерв'ю вже за часів керування Чечнею:

«Кореспондент: Чисправді ви раніше сказали, що кожен чеченець повинен убити 150 росіян, щоб потрапити в рай?»

Ахмад Кадіров: Ні, я... в 1995–1996 роках закликав чеченців убивати стільки, скільки ви можете. Я не говорив 100, 150, 200... я говорив, скільки ви можете. Я тоді закликав до джихаду. Так що це теж не секрет. Але 150 я не казав».

Російська влада на таку ностальгійно-цинічно-чесну відповідь змовчала. Понад те, коли у Грозному на святкуванні 9 Травня Ахмада Кадірова вбили, то в пам'ять про «великого сина чеченського народу» із порушенням порядку найменування одну з вулиць у Південно-Західному адміністративному окрузі Москви назвали його ім'ям.

Наступник Кадірова, його син Рамзан, теж дозволяє собі багато «вільностей» без наслідків для себе. Скажімо, в червні 2010 року ЗМІ облетіли звинувачення у зраді бійців кадіров-

Республіка Кадірова

Москва не контролює ситуації в бунтівній республіці

ського підрозділу «Север», які під час спільної (разом із 29-м загonom внутрішніх військ з Уфі) спецоперації проти чеченських «сепаратистів» проявили «злочинну бездіяльність». Як наслідок, кілька російських спецназівців загинуло. Путін приїжджав у Башкирію, співчував родичам загиблих спецназівців і... жодних санкцій проти Кадірова.

Ще одним дуже ілюстративним фактом потурання феодальної влади кадіровському беззаконню є ситуація з винищенням братів Ямадаєвих. Вони, як і Кадірови, з тейпу Бенной і на чолі свого загону теж воювали у складі дудаєвського Ополу під час першої чеченської війни. Пізніше так само перейшли на бік федералів, вірно служили Москві, троє з них були удостоєні звання «Герой Росії». Саме ямадаєвський батальйон «Восток» воював на боці росіян у період російсько-грузинської війни. І всі троє братів-героїв РФ сьогодні в сирій землі. Сім'я Ямадаєвих неодноразово публічно зверталася до президента Росії, просячи зупинити її винищення і вказуючи, що замовником убивств є Рамзан Кадіров (те саме посвідчив на слідстві й кілер, який

учинив невдалий замах на одного з братів). Знову-таки, з боку Кремля – ані пари з вуст. Безкарність Кадірова настільки відчутна, що вбивство Суліма Ямадаєва сталося посеред Москви...

На сьогодні більшість груп чеченських націоналістів, які воювали у 1994-му – 2000-х роках проти Росії, або перейшли на бік Кадірова, або заявили про свою лояльність до його ре-

даєвського призову. Зокрема, це стосується Сугайпова, Хамбієва, які виконували представницькі функції в європейських державах від імені уряду Масхадова. У Грозний на особисте запрошення Кадірова навіть повернувся відомий чеченський бард, борець гелаєвського спецназу Тімур Муцураєв, виконавець популярних у Чечні антиросійських пісень: «Добро пожаловать в ад», «Держись, Россия, мы идём» тощо. Понад те, Кадіров запросив до Чечні батька Мовсара Барасєва – лідера терористичної групи, яка вчинила теракт на Дубровці.

В політичному плані, крім риторики, в Чечні мало що змінилося з часів Масхадова:

1) президент Чеченської республіки Рамзан Кадіров сформував і фінансує коштом російського федерального бюджету власні збройні угруповання. 2008 року він видав указ «Про організацію призову громадян 1981–1990 років народження на військову службу в жовтні-грудні 2008 року на території Чеченської Республіки», започаткувавши власний національний призов. Місцеві новобранці служать лише на території Чечні;

В ПОЛІТИЧНОМУ ПЛАНІ, КРІМ РИТОРИКИ, В ЧЕЧНІ МАЛО ЩО ЗМІНИЛОСЯ З ЧАСІВ МАСХАДОВА

жиму. Чимало чеченців в Інтернеті пояснюють свої дії так: активні бойові дії сьогодні – це війна на винищення чеченської нації; правління Кадірова для прихильників незалежності Чечні – це перепочинок, спосіб перечекати, поки підروсять покоління, час для відбудови й фізичного відновлення Чечні. До слова сказати, відбудови російським коштом.

Варто зазначити, Кадіров теж робить усе, щоб повернути в Чечню амністованих лідерів ду-

ЧЕЧЕНСЬКИЙ РАХУНОК

БЮДЖЕТ ЧЕЧЕНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ЗА РОКАМИ

2) Кадилов досить активно пробує себе в зовнішній політиці. Чого варта лише його ініціатива побудови у Гудермесі міжнародного аеропорту з власною чеченською митницею, ведення переговорів із представниками держав Близького Сходу тощо;

3) усю систему управління формують Кадилов та органи влади у Грозному з мінімальним втручанням федеральних органів;

4) із Чечні фактично повністю виселено росіян, вона стала однонаціональною державою.

ДАНИНА В ОБМІН НА МИР

Фінансування програм відбудови Чечні з федерального бюджету – болюча тема для російського платника податків. Усі говорять про корупцію, про відкати, але державні дотації в республіку зростають щороку. Сьогодні бюджет Чеченської Республіки більш як на 80% залежний від трансфертів із федерального бюджету РФ. Вона входить у

Бюджет Чеченської
республіки
більш як на
80%
залежний
від трансфертів
із федерального
бюджету РФ

Кадилов вирішив
привітати
500
ЖІНОК
із 8 Березня
золотими
листітками
за
\$17 тис.

першу десятку дотаційних регіонів.

Щоправда, кадиловська адміністрація завжди має контраргумент на звинувачення в паразитуванні на російських платниках податків: ми готові відмовитися від дотацій, але дайте нам весь чеченський нафтовидобуток. На сьогодні він становить 1,9 млн т за рік. Прибутки від нього не покриють і 60% російських надходжень. Однак вони можуть виявитися вигіднішими для чеченського керівництва. По-перше, російські дотації, напевне, обкладено занадто великим відкатом. По-друге, чеченське керівництво, очевидно, володіє інформацією про приховані ресурси нафтового бізнесу.

Тож якщо Кадилов зможе взяти під контроль чорне золото (а ідею про передачу ліцензії на видобуток від ВАТ «Роснефть» чеченському ВАТ «Грознефтегаз» постійно мусують підконтрольні йому ЗМІ), то взагалі незрозуміло, задля чого росіяни поклали стільки солдатів у двох кавказьких війнах. Особливо

якщо зважити, що «Роснефть» найближчим часом планує звести в Чечні один із найсучасніших переробних заводів.

А поки відбудова зруйнованої республіки відбувається за рахунок «данини», яку платить їй «велика Росія» у вигляді бюджетних трансфертів в обмін на «стабільність». Як нещодавно стало відомо з чеченського досьє WikiLeaks, за даними американських дипломатів, третина російських дотацій «на відбудову» дістається персонально Кадилову. Але й «прозора» частина відкатів бюджету Чечні росіяни не вельми втішать: скажімо, дещо з федеральних коштів спрямовувалося на фінансування президентової ж таки футбольної забавки – клубу «Терек» (Грозний), що виявляла й Рахункова палата Росії. У 2008–2009-му з бюджету на «Республіканський ФК «Терек» було виділено 738 млн руб. А цього року Кадилов вирішив привітати 500 жінок із 8 Березня золотими листівками за \$17 тис. Недорого... ■

ЗА ПІДТРИМКИ ОЛЬГИ КУРИЛЕНКО

КАНАДА ФРАНЦІЯ УКРАЇНА БЕЛЬГІЯ РУМУНІЯ ЛІВАН ЄГИПЕТ ШВЕЙЦАРІЯ

Харків
Київ
Севастополь
Рівне
Запоріжжя
Одеса
Луганськ
Дніпропетровськ
Сімферополь
Донецьк

ТИЖДЕНЬ ФРАНКОФОНІЇ
SEMAINE DE LA FRANCOPHONIE

15 – 22 березня 2011

**ЧЕТВЕРТИЙ ФЕСТИВАЛЬ
«ФРАНКОФОНІЯ В УКРАЇНІ»**
ЗАПРОШУЄ У СВІТ КУЛЬТУРНОГО
РОЗМАЇТТЯ ТА ЯСКРАВИХ ПОДІЙ
З НАЙНЕСПОДІВАНІШИХ КУТОЧКІВ
ПЛАНЕТИ.

НОЧІ КОРОТКОМЕТРАЖНИХ ФІЛЬМІВ
КРАЇН ФРАНКОФОНІЇ, ВИСТАВКИ,
ЛІТЕРАТУРНІ ЗУСТРІЧІ, КОНЦЕРТИ –
ВСЯ ПРОГРАМА ФЕСТИВАЛЮ НА
WWW.IFU.COM.UA та
WWW.AFUKRAINE.ORG

Кавказькі кошмари

Про потреби в «сильній руці» та роль «чеченського тероризму»

Чечня не Афганістан, Доку Умаров не бен Ладен, тому важко повірити, що об'єднані сили російського та чеченського спецназу не можуть вирахувати цього «еміра Кавказу». Йї заарештувати. Провести гучне слідство та показати світові «справжнього чеченського терориста». Якось так складається, що жоден великий теракт у Росії не дочекався результатів розслідування. Щодо справжніх замовників більшості з них виникає більше запитань, ніж є відповідей.

Чому 24 січня цього року, після вибуху в аеропорту «Домодедово», спершу терористом назвали Віталія Раздобудька, а згодом якісь журналісти, не слідчі і не міліція (!), чомусь, як по ниточці, привели до селища Алі-Юрт в Інгушетії, мешканець якого – 20-річний Магомед Євлоєв – і виявився шахідом. Порівнявши вилучені в нього вдома речі зі знайденими в аеропорту, слідчі зробили висновок, що ДНК збігаються. Водночас інгузьке МВС наголошує, що під час слідства у будинку Євлоєва не було знайдено нічого, що могло би свідчити про його участь у теракті.

При цьому «емір Кавказу» Доку Умаров через кілька днів гордо взяв на себе відповідальність за організацію вибуху в «Домодедово». Його «свідчення» – це довгий та нудний белькіт, з якого випливає, що він мститися за вбивства «братів по Аллаху» по всьому світу: від Афганістану до Іраку, але зв'язок із Москвою в цьому белькотінні ледь помітний. Здається, в березні 2010 року майже два тижні минуло, поки Доку визнав за собою теракт у московському метро.

Не забуваймо також, що й аварію на Саяно-Шушенській ГЕС у 2009-му «емір» також взяв на себе. Шаміль Басаєв, якого 1992 року вишкочило в Абхазії російське ГРУ, теж із часом «визнавав скоєне». Втаємничені кажуть, що це був час для переговорів зі справжніми організаторами терактів. Відвертість у визначенні цих «справжніх» коштувала життя журналістам Анні Політковській, Юрію Щекочихіну, Отто Лацису та керівнику слідчої комісії щодо вибухів будинків у 1999-му Сергію Ющенкову і, зрештою, Александру Литвінєнко.

Чи «емір» Доку Умаров справді такий всесильний, чи лише грає м'язами? 31 жовтня 2007 року він оголосив на сторінці чеченських бойовиків Kavkaz center про припинення існування Чеченської Республіки Ічкерія, яка мала перетворитися на Кавказький Емірат. Натомість опозиційний до фундаменталістів чеченський портал Chechenpress розцінив це так: «Кавказький Емірат – це

терористична організація, котрою керують Путін і Сурков, створена за їхнім безпосереднім наказом, метою якого є позбавлення чеченського спротиву основ незалежності, яку розвивали президенти Дудаєв, Яндарбієв, Масхадов та Садулаєв». Нота bene – всі вони вбиті.

Свою заявою «емір» підтвердив, що бойовики вже борються не за незалежність вітчизни, а за Аллаха. Тоді він втратив чимало прихильників, які не хотіли підтримувати цієї ідеології. В середині «людей з гір» відбувся розкол. Оскільки борці за незалежність власної батьківщини від російської неоімперії мали на Заході симпатії, то ісламських фундаменталістів – особливо після 11 вересня 2001 року – сприймають з неапатією й острахом. На додаток, слухно чи ні, їх автоматично ототожнюють із «Аль-Каїдою».

Проте молоді чеченці, які йдуть в гори, посміюються з ідеології. Це не вона виганяє їх у дике та бідне життя, а величезне, що сягає 70%, безробіття в Чечні, страшна корупція, яку неможливо подолати, і страх. Але перед чим?

24 січня, в день вибуху в «Домодедовому», в Грозному до товариства «Меморіал» прийшов такий собі Магомед Єділов, заявляючи, що його переслідує ФСБ. Переслідує тому, що дуже вже хотів довідатися, чому його друг Нікіта Блашков, який 21 жовтня 2010-го сів у Москві на грозненський поїзд, із нього не вийшов, а за кілька днів його було знайдено зі слідами катувань.

Проблемою «Меморіалу», Єділова та всієї

Чечні протягом років є монотонне повторення таких фактів. Це не десятки, навіть не сотні, а тисячі. Чи Блашкова – випадкового юнака – викрали для того, щоби тортурами змусити визнати участь у бандформуваннях, і через це сіяти страх усім, хто співчуває чеченському руху? Чи його викрадено за наказом ФСБ, чи чеченської міліції, а може, самого Рамзана Кадірова, котрий має приватних в'язнів у своєму родинному гнізді Центорой та прокадіровському Гудермесі? Цього не дізнається ніхто.

Чимало політиків звертає тут увагу на мерзенну повторюваність історії: незабаром у Росії знову відбуватимуться президентські вибори, і вони вчоргове можуть закінчитися так, як у 2000-му, після кошмарного вересня 1999-го. Вересня, який переконав росіян, що для врегулювання їхнього життя потрібна «сильна рука». Так чи інакше, важко уникнути враження, що до сьогодні «чеченський терор» чудово прислужувався маніпуляторам з Кремля. ■

Автор:
Кристина
Курчаб-
Редліх,
Польща

**КАВКАЗЬКИЙ ЕМІРАТ ДОКУ
УМАРОВА – ЦЕ ТЕРОРИСТИЧНА
ОРГАНІЗАЦІЯ, КОТРОЮ
КЕРУЮТЬ ПУТІН І СУРКОВ,
СТВОРЕНА ЗА ЇХНІМ
БЕЗПОСЕРЕДНІМ НАКАЗОМ**

Периферії Європи

Естонцям не варто пояснювати запитання:
«Що зробиш, якщо прийдуть?»

Автор:
Анджей
Шепицький,
Варшавський
університет

Нещодавно був я на конференції, присвяченій психологічній обороні, інформаційним загрозам та ЗМІ, яку організував уряд Естонії в містечку Нарва-Йоенсуу, практично на російсько-естонському кордоні над Фінською затокою. Провів її британський think tank Chatham House Rule, тому не цитуватиму окремих промовців, але хотів би поділитися кількома враженнями від цієї подорожі.

Чверть століття тому Естонія була ще частиною СРСР, про яку мало хто пам'ятав. Цьогоріч вона запровадила євро, про що нагадують жителям і туристам численні плакати на вулицях Таллінна та інших міст. За повідомленнями польських дипломатів, зміна валюти відбулася успішно й без ексцесів протягом неповних десяти днів, хоч і спричинила невелике підвищення цін, переважно через заокруглення в бік зростання.

Довгий час говориться про розвиток інформаційного суспільства в Естонії. Бездротовий інтернет нині є повсюдним явищем, і не було б навіть потреби про нього писати, якби не факт, що я мав змогу користуватися Wi-Fi навіть в автобусі, який віз нас із Таллінна до Нарва-Йоенсуу. Схоже, для тутешніх рейсів це стандарт.

Основною темою першого дня конференції була Росія. Як сказав один із учасників, у Естонії кожен зрозуміє запитання: «Що зробиш, якщо прийдуть?» Не треба пояснювати, про кого йдеться. Естонці переймаються ефективністю можливої допомоги НАТО, скаржаться на систематичні дії Росії, спрямовані на дискредитацію країн Балтії («фашисти», «расисти»), із сумом констатуючи, що ці стереотипи мають своїх шанувальників у Західній Європі. Детально проаналізовано «гуманітарний вимір» політики Росії, спрямований на захист росіян поза «матушкою» та побудову широкого «Русского міра». Говорилося про російську медійну експансію, про проросійські «неурядові організації» в державах близького зарубіжжя, про історичну політику Російської Федерації, боротьбу з незручними ЗМІ. У кулуарах не раз, як і з вуст пред-

ставників влади, поставало питання про перезавантаження польсько-російських відносин, діяльність польсько-російської комісії з важких питань, смоленську трагедію та її відгомін.

Із сумом констатую, що в Польщі така конференція не могла би відбутися, принаймні не за участю представників найвищої влади. Її організатори були б охрещені русофобами та вар'ятами у стилі Антона Мацеревича (лідера національно-католицького руху в Польщі. — **Ред.**) та Gazety Polskiej. Бо ж вона хоче бути європейською державою, потрапити в європейський мейнстрим, бути активним гравцем рівня Франції та Німеччини, лідери яких нещодавно приїздили до Польщі (в межах саміту Веймарського трикутника). Тому вона вирішила «європеїзувати» свою закордонну політику й змінити її дотеперішні пріоритети. Важливим елементом цієї політики є прагнення до зближення з Росією. Адже всім відомо, що «велика європейська держава» мусить бути у теплих відносинах із великим сусідом Європи на Сході.

Обидві країни — Польща та Естонія — зазнали чимало лиха з боку СРСР. Обидві й далі перебувають під загрозою з боку Росії. Варто нагадати лишень чергові газові кризи чи електрон-

ну атаку на Естонію в 2007 році. Але чому естонці говорять про це відкрито, а польські керівники тішать себе сподіваннями, що Польща допоможе в модернізації РФ? Навіть коли Володимир Путін та Дмитрій Медведєв реабі-

**НАВІТЬ КОЛИ ВЛАДИМІР ПУТІН
ТА ДМІТРІЙ МЕДВЕДЄВ
РЕАБІЛІТУЮТЬ ЖЕРТВ КАТИНІ,
ЦЕ НЕ ЗМІНІТЬ ФАКТУ,
ЩО РОСІЯ ЗАЛИШАЄТЬСЯ
АРХАІЧНОЮ ІМПЕРІЄЮ**

літують жертв Катині, це не змінить факту, що Росія залишається архаїчною імперією, про що свідчать і справа Михайла Ходорковського, і останній теракт у Москві.

Звідки ж тоді ця віра в можливість Польщі щодо модернізації Росії? Думаю, цей ерзац мають замінити реальні досягнення влади. Коли Польща приєднається до зони євро? Коли на маршрутах громадського транспорту, наприклад трасі Варшава — Ольштин, буде доступний безплатний інтернет? Не знаємо. На втіху залишається факт, що Польща провадить активну «європейську» закордонну політику. Чи не видається вам це дещо провінційним? ■

Ліцензія: серія НР № 0900-м від 19.05.2005

З Тетяною Костенко

ресторанний
ГІД

23:00

ПОНЕДІЛОК – ЧЕТВЕР

www.city-tv.kiev.ua

Свинець проти молодих

Головний виклик для Лівії – вже не режим Каддафі, що добігає страшного кінця, а вакуум влади, який неминуче тягне за собою хаос

Автор:
Жанна
Безп'ятчук

«Таргани», виявляється, можуть рятувати людей від смерті, писати конституцію демократичної парламентської республіки, розмовляти англійською з іноземними журналістами й просто мислити. Це лівійські лікарі, юристи, економісти, професори університетів, які сьогодні формують комітети для підтримання порядку в східних регіонах країни, над якими уряд цілковито втратив контроль. Цим типом членистоногих назвав їх Муаммар Каддафі, лідер революції, як він себе величає від 1969 року. Щоправда, Каддафі навіть у страшному сні не міг уявити, як цей титул може зрикошетити проти нього.

Реакція диктатури на повстання людей у Лівії виявилася найжорстокішою на Близькому Сході. А вакуум влади, який виникає натомість, може бути найнебезпечнішим, і наразі не відомо, хто його зможе заповнити. Націо-

нальну раду, що де-факто є новим революційним урядом Лівії, очолив экс-міністр юстиції Мустафа Джаліль, який визнав помилки й засудив попередній уряд.

НЕ ХЛІБОМ ЄДИНИМ

Спочатку протести в Лівії відбувалися стихійно, у них не було яскравих лідерів чи облич, лише на другий тиждень виступів виокремилися конкретні спікери від опозиції та повстанців. У революції в Лівії також є ісламістський слід. Ісламістами лякають західних оглядачів, вони самі намагаються заявити про себе на хвилі протестів. Так, агентство AFP із посиланням на заступника міністра закордонних справ Лівії Халеда Каїма повідомило, що терористичне угруповання «Аль-Каїда» проголосило свою владу в лівійському місті Дерна на сході країни. Однак на запитання про роль у всіх цих подіях ісламістів, про яку волав режим, лівійці лише усміхаються: ні, ні й ще раз

ні. «Не шукайте в цій історії ісламістів», – кажуть вони. Це революція молодих, сповнених гніву й незгоди. Революція в країні, де не було взагалі свободи слова, де за розмови з іноземцем про політику можна було потрапити до тюрми на три роки, де нафта зберігається в сучасних сховищах, а питна вода часом в антисанітарних ямах. Але при цьому варто зауважити, що хліб, цукор, інші продукти харчування, пальне в Лівії коштують дешево, зарплати деяких категорій працівників вищі, ніж в Україні. Так, медсестра там отримує \$600–700 за місяць. Цим і пояснюється велика кількість наших медиків у лівійських лікарнях. Але не хлібом єдиним живе людина.

«У першу ніч повстання в Тріполі мій брат і я їхали автівкою близько дев'ятої. І ми бачили, що практично на кожному розі вулиць стояли хлопці років 18–25. Вони готові були обороняти свої домівки, – розповідає

Тижню лівійсько-американська журналістка Юсра Текбалі. – Треба розуміти цих молодих людей. Багато з них не можуть працювати. Їхнє покоління страждало найбільше, тому воно повстало». За неофіційними даними, близько третини населення країни не має роботи. Але при цьому «революціонер» Каддафі заохочував трудову міграцію з Близького Сходу, зокрема з Єгипту, в ім'я «арабської єдності». У Лівії працює також чимало вихідців і з інших регіонів. Приміром, лише в Бенгазі – близько 30 тис. китайців. До досягнень Каддафі зараховували вирішення проблеми бездомності, будівництво соціального житла. Уряд справді допомагав із житлом біднішим верствам. Але й сьогодні чимало молодих людей не можуть одружитися, бо не мають грошей на власні домівки.

Син Муаммара Каддафі ще на початку протестів у своєму телевізійному погрожував Лівії громадянською війною, що має, мовляв, неодмінно початися, якщо режим його батька буде підважено. Але Каддафі-старший давно не є арбітром у лівійській кланово-племінній структурі. Він підтримував одних і нехтував іншими, вважаючи такий принцип управління ефективним. Та й сама племінна ідентичність вже не відіграє тієї ролі в процесі структуризації соціуму, як раніше. Молоді лівійці здебільшого не отожденожують себе з певним племенем. Племя має вплив на тих людей, які належать до його, так би мовити, представницького ядра. Племінні лідери можуть вирішувати, приміром, місцеві спори, але не більше. Антиурядові виступи підтримало плем'я Варфалла, до якого належать близько 1 млн лівійців із 6,5-мільйонного населення країни. Місто Зінтан, яке асоціюється з іншим великим племенем Аль-Зінтан, одним із перших на заході країни підтримало повстання. Жорстокість дій Каддафі лише наближає його кінець.

«У перші два дні протестів у Бенгазі влучали по ногах, а вже на третій-четвертий снайпери стріляли в голову, серце, живіт, – розповідає **Тижню** український лікар пан Ігор, що пра-

цює в центральному шпиталі Бенгазі, місті, де ще 15 лютого почалися перші в країні протести й над яким режим Каддафі втратив контроль доволі швидко. – Стріляли з великокаліберної зброї. Дехто казав, що це кулемети, які були зняті з літаків. Дуже багато було поранень кулями зі зміщеним центром ваги. Коли вони влучають у тіло людини, то починають там крутитися. Таких поранених ми навіть не оперували, немає сенсу, людину не врятувати». Більшість загиблих у Лівії – юнаки віком від 16 до 25 років. Найстаршому пацієнту, що помер у головному шпиталі Бенгазі, було 36. У цій лікарні було зареєстровано 1790 хворих із пораненнями. За кілька днів там зробили 500

Крім того, є інша проблема: посольство України сказало нам, що маємо їхати до Тріполі. Але дістатися туди просто нереально, на дорогах стріляють, там розбій. Як ми можемо це зробити?» – обурюється українська медсестра Ольга, що працює в шпиталі в Бенгазі. Це якщо говорити про евакуацію літаками, яку МЗС і Міноборони України почали 23 лютого, але є ще одна важлива опція для тих, хто був поза столицею, – морські кораблі.

Від самого початку масових протестів у порт Бенгазі щодня заходило по два іноземних кораблі для евакуації людей. «Чому не можна було вже в перші дні, під час найбільшої паніки й небезпеки, зв'язатися з турецькими чи грецькими консульствами й попросити на офіційному рівні, щоб брали на борт їхніх кораблів наших громадян? – запитує український лікар із Бенгазі. – Моя дружина відплила грецьким кораблем, найнятим китайцями. Ті, хто відповідав за посадку пасажирів, казали, що їм нічого не повідомляли про українців». Приміром, комусь пощастило, як і дружині лікаря, потрапити в групу з 65 європейців на грецький корабель. Їх вивезли на Крит, де грецький уряд надав готель і безкоштовну візу, але звідти вони вибиралися вже власним коштом. Згодом українців таки почали брати на борт іноземних суден, коли українське МЗС домовилося про співпрацю з колегами з Італії, Туреччини, Росії тощо.

На українському горизонті свідомості неминує виникають паралелі між арабськими та Помаранчевою революціями, а точніше між наслідками, які вони можуть мати для країни, коли настане час будувати все нове з нуля. На запитання **Тижня** про те, чому не всі українські медики повертаються додому з країни, зануреної в хаос беззавдання, де поліція розбіглася, а ввечері не вийдеш із дому, довелось почути таку відповідь: «Передайте спасибі Януковичу, що таку країну будувати, до якої страшніше виїжджати, ніж тут під кулями лишатися. Це реальна позиція українських медиків. Без жартів, абсолютно серйозно».

600
українців
не виявили
бажання
повертатися
з Лівії

Понад
100 тис.
людей залишили
країну
(станом
на 2 березня)

НАРАЗІ НЕВІДОМО, ХТО ЗМОЖЕ ЗАПОВНИТИ ВАКУУМ ВЛАДИ В ЛІВІЇ

Голова Пентагона
Роберт Гейтс зая-
вив, що країни
НАТО
неодностайні щодо
використання
військової сили
для усунення
Каддафі

Багато злочинців
було випущено
з в'язниць.
Лише в Бенгазі
на свободу вийшло
близько

5 тис.
людей.
Опозиціонери
організують
дружини для
протидії
мародерам

Донедавна в Лівії
було заборонено
володіти зброєю.
Повстанці розі-
брали склади
зброї. Нині прак-
тично кожна лівій-
ська родина має
пістолети, авто-
мати тощо

операцій, понад 100 осіб вдалося врятувати, згодом їх планують вивезти зі шпиталю в інші лікарні. «Ці загиблі молоді люди лежали в мене на руках. Їм було по 16, 20, 22 роки. Урядові війська привели чорношкірих африканських найманців з інших країн, вони безжалісно стріляли в лівійців», – розповідає доктор Джабріл Хеваді, намагаючись пересилити голосом галас, що панує навколо в заповненій ущербт лікарні. Але чимало лівійських офіцерів відмовляються виконувати злочинні накази. Повстанці, які продерлися на військову базу в Бенгазі, знайшли 15 офіцерів, розстріляних, як там вважають, за відмову відкрити вогонь по своїх земляках. Армія в Лівії не є такою авторитетною і дистанційованою від політики, як у Єгипті.

УКРАЇНЦІ ПІД КУЛЯМИ

Евакуація українців із Лівії – це окрема історія, яку, говорячи про лівійську революцію, нам не можна оминати. У перші дні наші співвітчизники, які перебували не в столиці, а отже, не могли дістатися до міжнародного аеропорту в Тріполі, змушені були самотужки вириватися з районів, де безнастанно лунали постріли. «Дуже важко залишити зараз лівійців у біді.

Кров і нафта

Захід змушений працювати з тиранами, але має робити це на своїх умовах

Менш ніж два роки тому на саміті Великої вісімки в італійському місті Акваїла прем'єри та президенти зібралися поговорити про світову торгівлю і продовольчу безпеку з Муаммаром Каддафі. Сьогодні лівійський тиран платить найманцям, аби ті вбивали його народ на вулицях, як щурів і тарганів.

Столицею країни, Тріполі, снували групи солдатів у відкритих вантажівках, шукаючи, в кого розрядити кулемети. Снайпери били з дахів без розбору. Надходили повідомлення, що населення тероризують ще й бойові вертольоти з неба. Одна надія, що коли ви читатимете цей матеріал, режим Каддафі вже буде повалено і Тріполі розділить радість Бенгази (на схід від столиці), звідки почалося лівійське повстання. Та зараз люди платять страшну данину за свободу. І навіть досі панує страх, що Каддафі протиснеться між тїлами, які заповнили вулиці, і знову захопить владу, котра вилизнула від нього.

Арабське повстання шириться, і кожен наступний лідер рятє власну шкуру жорстокіше за попереднього. У Тунісі Зін ель Абідін бен Алі пішов на поступки перед мирним натовпом. У Єгипті Хосні Мубарак намагався зупинити протести і задобрюванням, і силою. У Бахреїні король Хамад бін Іса аль Халіфа вдався до насилля, та йому забракло мужності боротися. Лівійський Каддафі, схоже, жадає крові. Викрикуючи свою жахливо зневажливу годинну ти-

раду 22 лютого, він поклявся «очистити Лівію дім за домом». Якщо він переможе, диктатори в усьому світі знатимуть, яким шляхом йти.

НАФТА Й ГЕОПОЛІТИКА МАЮТЬ ВЕЛИКЕ ЗНАЧЕННЯ...

Каддафі не вперше вдається до жорстокості й переслідувань: саме так він утримував владу 41 рік. Придушував власний народ, фінансував тероризм і розпалював конфлікти в Африці. Чому світові лідери обіймалися з ним в Акваїлі? Справді, чому вони мали справу з близькосхідними диктаторами й королями, аж доки допрацювалися до повстання тамтешніх народів?

Аж тепер, коли лівійське повітря загусло від кулеметного вогню, хочеться думати, що саме тільки людське невдоволення допоможе нарешті виробити стратегію відносин із диктаторами. Аргумент ось який: замість того,

щоб утихомирювати їх та укласти незрозумілі угоди заради нафти й геополітичної вигоди, єдиним етично правильним кроком із погляду міжнародної політики була б відмова й дистанціювання від них. У деяких випадках це справді правильно: саме так Захід намагався діяти з Каддафі чверть століття тому, коли дипломати останнього застрелили британську поліціантку, найманці розбомбили нічний клуб у Берліні, а секретна служба почала збивати літаки.

Однак дуже часто нерозумно ізолювати великі частини світу назавжди, хоч би якими неприємними були тирані, котрі там правлять. Питання, яке постає внаслідок хвилі протестів, що затоплює Близький Схід, насамперед не в тому, чи мати справу із самодержцями, а в тому, як працювати з ними.

Коли диктатори стають вразливими, як зараз, головне – під-

ТИРАНОФІЛИ.
Завжди є ті,
хто прагне
віддати честь

PHOTO: REUTERS

штовхувати їх до реформ і відвертати від насилля. Президент США Барак Обама мав рацію, коли став на захист протестувальників у Тунісі, Єгипті, Бахреїні, а тепер і Лівії. Командування американських військ доречно скористалося своїм впливом, аби не дозволити збройним силам Єгипту відкрити вогонь по натовпу. А якщо Каддафі посилає свої повітряні сили вбивати свій-таки народ, світ цілком має право оголосити лівійське небо зоною, забороненою для польотів.

Ізоляція 1990-х не усунула Каддафі від влади, попри всю її моральну обґрунтованість. Але вона допомогла переконати його, що співробітництво зі світом принесе зиск. І це, своєю чергою, відкрило двері брудним домовленостям. Звільнення одного з терористів Каддафі із британської в'язниці, продаж зброї Лівії і трактування диктатора як дер-

жавного діяча на саміті Великої вісімки на той час видавалися щонайменше немудрими. Нині все це викликає презирство.

Та все ж і Каддафі пішов тоді на поступки, які мали свою цінність для Заходу, регіону й самих лівійців. Найбільшими з них стали відмова від власної ядерної програми й допомога у викритті чорного ринку ядерних технологій та матеріалів із центром у Пакистані. Крім того, офіційне Тріполі припинило фінансувати тероризм на Заході, хоча й далі сіє хаос в Африці.

Годі сподіватися, що бізнес орієнтуватиметься на вищі стандарти, ніж керівництво держави. Але й він змушений шукати рівноваги між практичною та моральною сторонами, а ще усвідомлювати, що баланс може зрушуватися. Будь-яка домовленість, ґрунтована на відвертій брехні, завжди дасться взнаки. Спокута, що наздогнала тих, хто приймав клан Каддафі, як покровителів прав людини, одного дня досягне й адвокатів, банкірів та піарщиків, які ручаються за російських кривавих олігархів. На відміну від них, нафтові компанії, які мали бізнес у Лівії, можуть виправдано заявляти, що допомагали західним споживачам і лівійцям і ніколи не вдавали, начебто вважають лідера Джамахірії дуброю і відвертою людиною.

...ТА ІНОДІ ЦИНІЗМ МОЖЕ БУТИ ГЛИБОКО НАІВНИМ

Це не виправдання бездушності. Араби своїми повстанням надихнули світ. Безпристрасні прихильники реальної політики вважають, що тільки вони бачать світ таким, який він насправді, а захисники прав людини й демократії, мовляв, живуть десь поза хмарами. У світі реалістів Близький Схід не був готовим до демократії, арабів не цікавили права людини, а авторитарні правителі бачилися єдиним бастіоном між регіоном та ісламською революцією. Однак після хвилі світських протестів саме цінні, як виявилось, витали в небесах, а ідеалісти, навпаки, постали реалістами. ■

© 2011 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

ПОДВІЙНІ СТАНДАРТИ

Повалення диктаторів Північної Африки ставить перед країнами Заходу і насамперед США складне завдання. Треба вибудовувати відносини із багатомільйонними націями з нуля, оскільки дотепер вони мали справу з диктаторами, заплісуючи очі на порушення прав громадян у цих країнах. На ці граблі – подвійні стандарти – Захід наступав щоразу, коли переступав через власні цінності, щоб отримати вигоди співпраці з диктаторами. Захід уже заплатив високу ціну за жертвування народами Центральної Європи, Латинської Америки, Близького Сходу. Але, зважаючи на знемінність підходів провідних політиків Заходу, ці уроки поки що не вивчені.

Я знаю, що Литва, Латвія та Естонія і в минулому, й зовсім недавно були складовими Радянського Союзу, і коли російська армія знову ввійде в ці республіки, я не буду воювати через це з Радянським Союзом.

Франклін Рузвельт, 1943 рік

Наступного року в Сполучених Штатах відбудуться вибори. Я не бажаю висувати своєї кандидатури, але якщо віна триватиме, то, можливо, буду змушений це зробити. В Америці є 6–7 млн громадян польського походження, і тому я, будучи практичною людиною, не хотів би втратити їхні голоси. Я погоджуюсь із маршалом Сталіном у тому, що ми маємо відновити Польську державу, і особисто я не заперечую проти того, щоб кордони Польщі були пересунуті зі сходу на захід, аж до самого Одера, але з політичних міркувань зараз я не можу брати участь у вирішенні цього питання.

Франклін Рузвельт, 1943 рік

Звичайно, він сучий син, але це наш сучий син!

Франклін Рузвельт
про диктатора Нікарагуа Сомосу-старшого

Дехто наполягає на тому, щоб Сполучені Штати виборили між підтримкою президента Горбачова та підтримкою лідерів, які пропагують незалежність на теренах СРСР. Я вважаю це неправильним вибором. Президент Горбачов досяг визначних результатів, його політика гласності, перебудови й демократизації спрямована на досягнення демократії, політичних та економічних свобод.

Ми підтримуватимемо тісні зв'язки з урядом Радянського Союзу та президентом Горбачовим. Ми високо цінуємо нові реалії життя в СРСР. І тому, будучи федерацією, ми хочемо конструктивних відносин – удосконалених відносин – між його республіками.

Свобода – це не те ж саме, що незалежність. Американці не підтримуватимуть тих, хто шукає незалежності, щоб замінити давню тиранію місцевим деспотизмом. Вони не допомагатимуть тим, хто просуває згубний націоналізм, ґрунтований на міжетнічній ненависті.

Джордж Буш-старший,
виступ у Верховній Раді УРСР 1 серпня 1991 року,
який увійшов до історії під назвою Chicken Speech –
«виступ боягуза»

США продовжуватимуть захищати права народу Єгипту і працюватимуть із його урядом для досягнення більш справедливої, вільної та багатообіцяючої майбутнього.

Барак Обама, 28 січня 2011 року

Я заявив Мубараківі, що в країні має відбутися зміна влади, це треба зробити рішуче, із залученням опозиційних партій, але мирно і розпочати зараз.

Барак Обама, 2 лютого 2011 року

Стабільні демократії більш схильні підтримувати зв'язок зі США. Це, звичайно, не означає, що недемократичні країни обов'язково є ворогами США. Білий дім обмежує своє співробітництво з диктаторами, кооперуючись із ними лише тимчасово, для вирішення тактичних завдань.

Джерард Александер,
науковий співробітник Американського інституту
підприємництва,
2007 рік

Спілкувалася
Жанна Безп'ятчук

Фото:
Андрій Ломакін

Цивілізаційна відстань між скандинавським світом і Україною куди більша за географічну. Спілкування з норвежцями чи данцями може загострити її відчуття аж до червоного сорому за себе, за свою країну, за правила життя в ній. Все пізнається в порівнянні. **Тиждень** зустрівся з послом Норвегії Олавом Берстадом, щоб дізнатися більше про її досвід у вирішенні багатьох ключових питань функціонування держави. Податки для великого бізнесу, етика поліцейського, концепція промоції своєї культури за кордоном – навіть лише за цими параметрами можна робити висновки про те, хто є хто й куди рухається.

ЩИРО Й НЕ ЩИРО

У. Т.: Пане посол, які зміни в царині права людини ви сьогодні бачите в Україні?

– Ми спостерігаємо, що у вас точиться багато дискусій навколо прав людини й свободи слова, демократичних цінностей. Норвегія не має якоїсь особливої позиції наразі. Як посол, я відповідаю також за надання віз громадянам Білорусі. Є величезна відмінність між нею та Україною. Але навіть у бік Норвегії лунає критика щодо проблем із правами людини. Нас критикують, приміром, за те, що ми дуже повільно розглядаємо справи в суді, за те, що досудове ув'язнення є надто довгим. Але, звісно, наші порушення не такі серйозні, як в інших країнах. Хоча й ми не безвинні.

У. Т.: Як у норвезькому суспільстві сприйняли ситуацію з нагородженням торік Нобелівською премією миру китайського дисидента Лю Сяобо? Україна спочатку опинилася в списку країн, які «з різних причин» не могли відвідати урочистої церемонії, потім в останню мить передумала під тиском ЄС.

– Більшості норвежців щиро не байдуже питання захисту прав людини. Це питання правове й водночас пов'язане з природою сучасного суспільства.

За індексом людського розвитку Норвегія займає перше місце в світі (дані ООН, 2010 рік)

Україна займає
69-те місце

Проблеми з правами людини є в багатьох частинах світу, зокрема і в Китаї. Нобелівський комітет є незалежним. Він не має нічого спільного з урядом держави. Іноді його рішення створюють незручності для зовнішньої політики Норвегії. Найдраматичніший приклад 1936 року з Німеччиною, коли в'язень концентраційного табору Карл фон Осейккі отримав цю нагороду. Але комітет ніколи не зупинявся перед викликами. Ця нагорода – ще й політичний меседж, підтримка певної людини чи організації та критика інших. Якщо країна вирішує не брати участі в церемонії, то це може бути політичним сигналом, що вона не поді-

ляє цінностей, які обстоює Нобелівський комітет.

КОНТРОЛЬ І ПРОЗОРИСТЬ

У. Т.: Як у Норвегії вирішено питання декларування доходів і витрат політиків та чиновників?

– Я не сказав би, що в нас була така велика дискусія стосовно цього, як в Україні, бо норвезька податкова система є відкритою і прозорою, кожен може переглянути, скільки заробляє прем'єр-міністр, президент парламенту, дізнатися, якою нерухомістю вони володіють. Уже чимало років уся ця інформація доступна в інтернеті. Кожен, хто має регулярний дохід, отримує для заповнення податкову форму. Можна подивитися

Свобода від абсурду

Посол Норвегії Олав Берстад:
«Для норвежця брати від людей
додаткові гроші за те,
що є частиною його професійних
обов'язків, – це абсурд»

ставки зарплат державних службовців, керманців держави й порівняти з їхніми витратами, власністю. Медіа на цьому фокусують увагу, але я не пригадую останніми роками якихось яскравих випадків викриття політиків.

У. Т.: Коли високопоставлений норвезький чиновник чи політик купує великий будинок, яким чином він звітує про джерело отримання коштів?

– У таких випадках основна частина грошей буде отримана як позика від банку. А як інакше? Можуть виникати додаткові питання, коли йдеться про нерухомість за кордоном.

Кілька років у Норвегії жваво обговорювали тему пільг для чиновників. Років 20 тому Норвезька національна авіакомпанія надавала безкоштовні квитки певним категоріям політиків, деякі використовували їх для приватних потреб. Та це вже скасовано. Крім того, ми платимо податки на пільги. Коли я їду у відрядження, то плачу податки з пільг, а також за те, що живу у помешканні, яке винаймає для мене держава. Я плачу податок зі своєї зарплати, але потім отримую за це компенсацію. Профспілки виступили проти скасування пільг. Тоді уряд підвищив зарплати, компенсувавши таким чином уведення податку на пільги.

БІОГРАФІЧНА НОТА

Олав Берстад народився 19 вересня 1953 року в місті Тромсе на півночі Норвегії. 1980-го був прийнятий на службу до Міністерства закордонних справ. У 1998–2001 роках працював послом Норвегії в Азербайджані. Посол в Україні від вересня 2006 року.

У. Т.: Тобто адміністрування податків у Норвегії є дуже складним?

– Ні, бо все комп'ютеризовано. Банки зобов'язані надавати податковим органам усі потрібні відомості. Є також чітке регулювання питання трансфертів капіталу з Норвегії та в Норвегію. Якщо йдеться про великі суми, то потрібні додаткові пояснення.

У. Т.: Який зміст вкладають у поняття «боротьба з корупцією» в Норвегії?

– Ми на десятому місці за індексом сприйняття корупції (Данія – перше місце у світі, Швеція – четверте, Україна – 134-те. – Ред.), це найнижча позиція з-поміж нордичних країн, тобто всі наші сусіди є менш корумпованими. Хоча масштабної корупції таки немає. В Норвегії дуже легко викрити хабар, преса завжди напоготові. Можливо, наші медіа найвільніші у світі. Контроль над державними й корпоративними грошовими потоками – складне питання. Цей процес має бути стовідсотково прозорим. Довіра важлива. Але контроль і прозорість є гарантіями ефективної боротьби з корупцією.

У. Т.: Тобто починати слід не з кримінальних справ проти опозиційних політиків? Спершу треба створити відповідну систему?

– Так, є кілька аспектів щодо цього. Система, як певна об'єктивна реальність, має ґрунтуватися на принципі прозорості й верховенства права. Далі велике значення має етика громадян. Розумієте, для норвежця брати від людей додаткові гроші за те, що є частиною його професійних обов'язків, – це щось незрозуміле. Це абсурд. І немає жодної матеріальної мотивації для цього. Поліцейські, судді, чиновники мають достойні зарплати. Уряд Норвегії звертає на це особливу увагу. Державний службовець, правоохоронець повинен надавати послуги населенню, допомагати громадянам, а не, навпаки, ускладнювати їм життя. Етика для нас – не лише предмет внутрішнього вибору особистості, а й певна суспільна філософія, що отримує втілення в природоохоронному, трудовому законо-

давствах, концепції прав людини.

КУЛЬТУРА І СЕНС

У. Т.: Як Норвегія вирішує питання своєї культурної репрезентації за кордоном? Яким чином до цього долучається зовнішньополітичне відомство?

— Промоція культури відіграла величезну роль у розвитку країни. У XVIII столітті норвезька ідентичність формувалася за допомогою театру, музики, літератури, образотворчого мистецтва. Потім нація була модернізована завдяки культурі. Багато років тому ми розвинули концепцію культурної політики Норвегії за кордоном. Її координують Мінкульт та МЗС. Вона має два аспекти: це промоція національних набутоків за кордоном та ознайомлення норвезького суспільства з іноземними. Основні регіони нашої активності — Європа, Північна Америка, Східна Азія. Цю справу добре фінансовано. Крім того, ми маємо багато приватних ініціатив, гроші на які дає бізнес. Життя не має сенсу, якщо ми не розвиваємо культури. Крім того, вона є позитивним інструментом міжнародних відносин.

ЗМУЖНІЛІ В КОНКУРЕНЦІЇ

У. Т.: Які структурні зміни в соціумі, економіці, державному апараті здійснює Норвегія, щоб адаптуватися до посткризових умов?

— Банківська система в Норвегії витривала. Уряд мав достатні можливості фінансувати дефіцит бюджету в 2009–2010 роках. Тож кризу ми пройшли швидко і втратили небагато. Норвезька ситуація суттєво відмінна від наявної в більшості європейських країн. Але, з іншого боку, ми свідомі того, що не можемо зберігати в суспільстві нинішній статус-кво. Тепер реформи в Норвегії повинні стосуватися освіти, науки, інновацій. Ми маємо користатися з усіх можливостей, які нам дає економічна інтеграція з ЄС. Це величезна перевага. У нас є вільний доступ до ринку в більш як півмільярда людей. І що найважливіше — ми на ньому конкурентоспроможні.

У. Т.: Як Норвегія рухалася до цієї стадії економічної інтеграції?

СТАБІЛЬНІСТЬ ПО-НОРВЕЗЬКИ. Країна швидко пройшла кризу й сьогодні планує реформи в освіті та науці

— Ми чотири рази пробували стати членом ЄС. Але громадяни казали «ні». У нас були ті чи інші форми вільної торгівлі з ЄС, починаючи від 1960-х. Але сучасна вільна торгівля є зовсім іншою. Ми розвивалися разом із системою. Угода, яку ми маємо з ЄС, певно, навіть глибша за ту, про яку сьогодні домовляється Україна. Ми є членом Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ), за винятком наших

ЧИНОВНИК ПОВИНЕН НАДАВАТИ ПОСЛУГИ ЛЮДЯМ, А НЕ УСКЛАДНЮВАТИ ЇХ ЖИТТЯ

аграрного сектору й рибного господарства. Вільна торгівля — це важка справа, є галузі, які потребують протекції. Ми дуже ретельно захищаємо сільське господарство. На нас постійно тисне СОТ, щоб ми лібералізували аграрний ринок. Є також великий інтерес до наших рибних ресурсів. Уряд має шукати баланс, але вільна торгівля дала Норвегії чимало переваг і зовсім не стала загрозою. Зро-

бити ще один крок, коли вже зроблено багато інших, не складно. Але коли ви починаєте практично з нуля, то це неймовірно важко. ЄС це розуміє. Як країна — член ЄАВТ, ми підписали з Україною угоду про вільну торгівлю 2010 року. Ваша країна потребує достатнього перехідного періоду до початку повномасштабного функціонування зони вільної торгівлі з Євросоюзом.

У. Т.: Уряд України стверджує, що не варто розглядати як подарунок перехідний період у 4-10 років. Дивна позиція, бо ж наразі наша країна має дуже низьку конкурентоспроможність. Скільки Норвегії знадобилося часу для цього?

— Якщо ви маєте лише короткий період, усі гравці вимушені адаптуватися дуже швидко. Ми віримо, що українська індустрія буде цілком конкурентоспроможною, але ваша країна має змінити свої адміністративні процедури, протидіяти корупції. Це можливо. Щоб стати конкурентоспроможними, треба опинитись у вирі конкуренції. Норвезькі підприємці лише виграли від того, що після Другої світової боролися за виживання в конкурентному середовищі. Поруч були Швеція, Фінляндія, Франція, Німеччина. Це боляче, але дає країні силу.

У. Т.: Норвезькі інвестори сьогодні зацікавлені вкладати гроші в Україну?

— Ми вже маємо дуже великого інвестора на українському ринку — концерн Telenor, одного з власників компанії «Київстар». Із технічного погляду, це успішні інвестиції на українському ринку. Нині «Київстаром» володіє компанія VimpelCom Ltd, створена після об'єднання активів Telenor і Altimo в українському «Київстарі» та російському «Вымпел-коме». Права інвесторів не були захищені як в Україні, так і в Росії, тобто це вада, спільна для обох країн. В Україні Норвегія не є великим інвестором. Це зумовлено тим, що багато норвезьких інвестицій надходять через треті країни, приміром, через Швецію. Норвезькі вкладення дуже глобалізовані, часом їх важко ідентифікувати. ■

BRITISH
COUNCIL

К Н И Г А Р Н Я

КИЇВ

9 березня (середа), 2011 рік

19:00

Книгарня «Є», вул. Лисенка, 3

ХАРКІВ

10 березня (четвер), 2011 рік

19:00

Книгарня «Є», вул. Сумська, 3

Британська Рада в Україні, Книгарня «Є» та журнал «Український тиждень» запрошують на зустріч у рамках спільного проекту «Європейський досвід: Сполучене Королівство»

Наш гість — МАЙКЛ БІНІОН

Тема лекції в Києві: «Наскільки вільною є британська преса?»

Тема лекції в Харкові: «Як нові технології і соціальні медіа змінюють журналістику?»

Майкл Бініон — провідний журналіст The Times, редактор міжнародного відділу з 1991 року, автор передовиць.

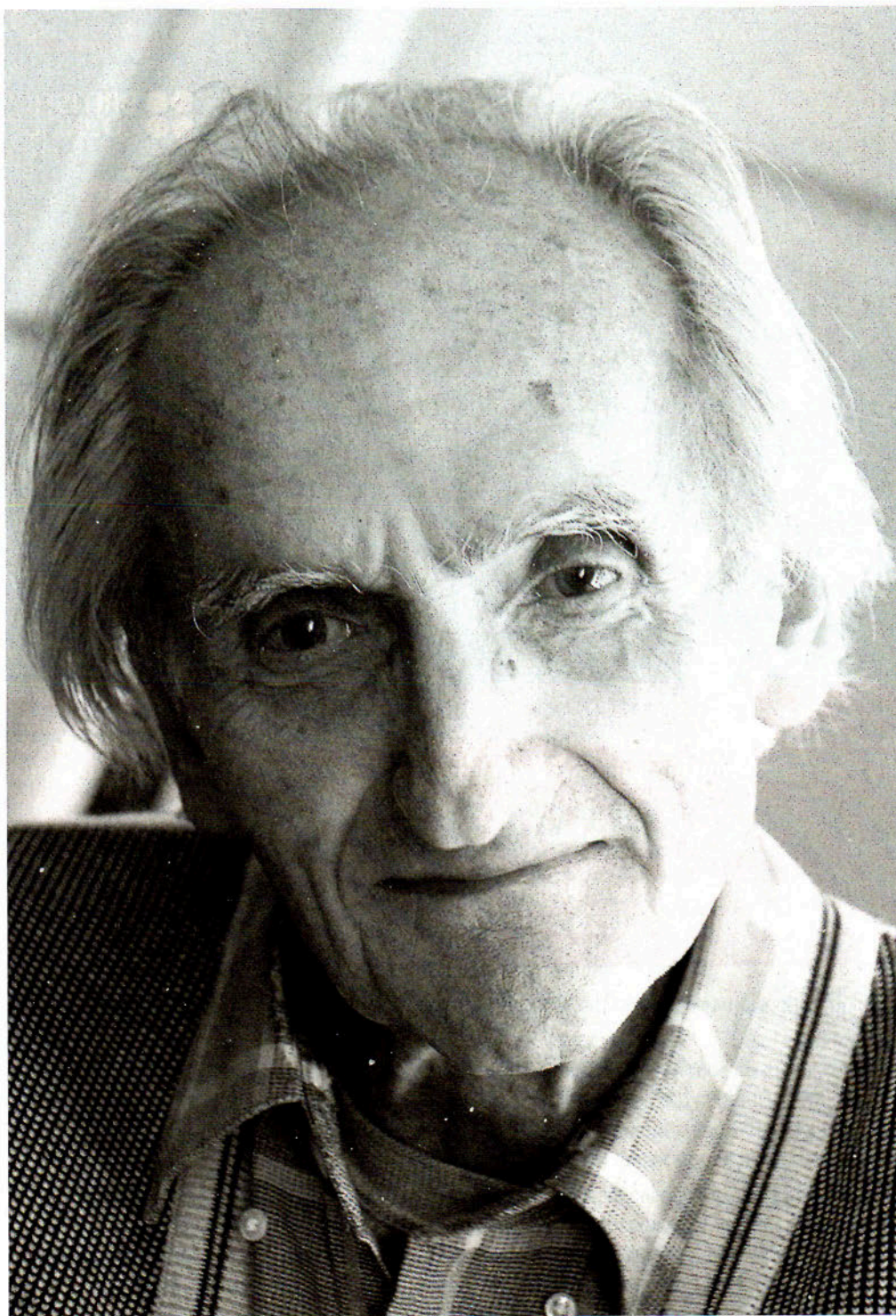
Після року викладацької роботи у Британській Раді в Мінську пан Бініон працював в освітньому додатку до газети The Times (1968), а два роки потому розпочав роботу в арабській редакції BBC. Із виданням The Times працює із 1972 року. Висвітлював воєнні події на Близькому Сході (1973), а згодом став закордонним кореспондентом газети (1975).

Майкл Бініон брав участь у відновленні роботи московської редакції The Times (1977), з 1982 року працював у Бонні, з 1985 — у Вашингтоні на посаді головного редактора, а з 1989 — у Брюсселі. Освіту здобув у Кембриджському університеті. Володіє французькою, німецькою, російською мовами; меншою мірою — арабською. Часто виступає на BBC та міжнародних телеканалах. Лауреат двох британських нагород у сфері журналістики. Автор книжки «Життя в Росії» (Life in Russia). Кавалер Ордену Британської імперії (2000).

Тиждень
українська www.tyzhden.ua

ВХІД ВІЛЬНИЙ

Рік тому, 25 лютого 2010 року, не стало Ярослава Дашкевича, чи не найяскравішого історика старшого покоління, який за радянської доби не зламався під тиском ідеології, а за часів незалежності став одним із найактивніших пропагандистів люстрації історичної науки. **Тиждень** публікує один із його виступів – 20 травня 1994 року в Києві, під час вручення йому премії Фундації Омеляна і Тетяни Антоновичів. На превеликий жаль для української гуманітаристики, деякі критичні тези Дашкевича не лише зберегли актуальність до сьогодні, а й набули ще більшої гостроті.

Правдива історія України буде написана

Був я поганим істориком, бо намагався писати й говорити правду – правду про Україну і українську націю – не лише чужинцям, а й власному народові. Усі розуміють, що так робити можуть лише погані й нерозважливі історики. Був я поганим істориком ще й тому, що не був покірним і не намагався нікому служити, крім України і українського народу. Думаю, ці мої риси добре підглядела «Літературна Україна», повідомляючи про присудження премії імені Антоновичів. Фраза «а ще історик», яку застосувала до мене газета, стала популярною. Для мене вона пролунала цікаво: це так, немов би пролізла чорна вівця до білесенької отари.

Такою чорною вівцею я був досить довго – і на це не скаржуся. Хоча сім найкращих років молодості пішло на в'язниці й спецтабори, вони виховали мене громадянином. Хоча 16 років забрало у мене безробіття – саме вони, хоч як парадоксально, зробили мене вченим. У науці, в боротьбі за історичну правду я ніколи не міг скаржитися на самотність, біля мене завжди були приятельні душі українців та вірменів, литовців, латишів та естонців, росіян та поляків, євреїв та німців, французів та швейцарців, татар і навіть уйгурів та японців. Правда, українці були різні: також такі, що переходили на інший бік вулиці. Тепер вони переважно низько кланяються.

Незважаючи на дуже серйозні відносини з представниками багатьох націй, вченим-інтернаціоналістом, чи, як тепер модно, космополітом, я не став. Ніколи я не проповідував любові і дружбу між народами, вважаючи, що взаємна пошана і справжня рівноправність – це той ідеал, до якого без зайвого фарисейства повинні прямувати всі.

Кілька слів хочу присвятити проблемі, яка, здається, для всіх нас досить близька, а для мене часто дуже болюча. Історія й по-

Історію перетворили на політику. Здається, базуватися на фальшивій історії можуть лише фальшиві політики, для яких немає більшого лиха, як принцип, що «чиста мета вимагає чистих рук».

літика. Хоча я глибоко переконаний у тому, що політичні відносини між Україною та її близькими й далекими сусідами повинні будуватися в першу чергу на сучасних реаліях, історичне минуле, історичні традиції – справжні чи вигадані, а то й зовсім фальшиві – не раз використовують як зброю проти української нації й держави. Це відбувається не лише за кордонами нашої держави, де постійно вирують брудні потоки очорнювання українського народу, а також і тут, в Україні, в багатьох її регіонах, в яких тривають анти-українські експерименти.

Мені дуже часто стає соромно за сучасних справді українських політиків та за дипломатів, за їх беззахисність та, відверто кажучи, за їхнє незнання, особливо у ті моменти, коли Україні намагаються накидати дискусію на історичні теми: про виникнення (а частіше про невиникнення) українського народу; про нібито бездержавність українців; про, здається, нічим не обґрунтовані кордони держави; про відсутність української культури. Вражає безборонність і наукова безпомічність тих, що вважають себе навіть видатними політиками. Вочевидь, їм вистачає переконаності в тому, що вони самі творять історію (але про те, яку саме історію вони творять, говоритимуть історики в майбутньому). Події, зокрема останніх днів, говорять, що українським політикам може, варто було б усе ж таки почитати історії, історії політичних рухів і організацій зокрема.

Щоправда, незнання й нерозуміння об'єктивної історії – це вада не лише українських політиків. Хвиля антиісторизму, заперечення доцільності й морально-етичного значення історії докочується із Заходу до України. Неважко зрозуміти причини, чому історію найновішого часу – ХХ століття – в комплексі викреслюють із навчальних планів

багатьох західних університетів, розчленовуючи її на окремі вузькі питання, підмінюючи соціологією, політологією. Причини досить прозорі: політична історія ХХ століття в цілому одна з найкривавіших і найчорніших в історії людства, це історія геноцидів і етноцидів, історія безмежної корумпованої політичної верхівки в багатьох державах, історія кривавих злочинів, недотримання договорів, панування політично-кримінальних мафій. Тому простіше було оголосити, що новітня історія не існує. Тому в Україні з її десятками тисяч кваліфікованих і титулованих істориків партії ніхто не береться написати історію злочинної комуністичної організації. Ніхто не береться писати об'єктивну, неполітизовану історію всіх брудних справ, якими в різних країнах займалися диктатори й президенти, вожді й спасителі народу, уряди і парламентарії.

Бо хто ж платитиме таким історикам, які ламатимуть канонізовані табу й прискіплю копатимуться в історії злочинів і зрад ХХ століття, зокрема злочинів і зрад щодо української нації.

Історію перетворили на політику. Здається, базуватися на фальшивій історії можуть лише фальшиві політики, для яких немає більшого лиха, як принцип, що «чиста мета вимагає чистих рук».

Незважаючи на все це, вірю, що правдива історія України, історія боротьби української нації з окупантами й колаборантами всіх мастей за побудову справді незалежної Української держави буде написана і стане настільною книгою кожного чесного політика, чесного державного діяча, кожного українця.

До цього закликаю тих істориків-неприспосованців, які ще не втратили віру в свій народ та в краще майбутнє нашої держави.

1994 рік

Битва за історію. 20 років потому

Автор:
Олег
Одноzerochenko

Новітні битви за історію України, спровоковані ініціативами «смотрящего» від влади за освітою, знову загострили питання осмислення минушини. Ті дискусії, які, здавалося, відійшли в небуття із крахом СРСР, знову реанімовано, а «привид комунізму» та виплекане ним «партійне» бачення виявилися живучими й зорієнтованими на реванш. Року правління відверто антиукраїнського уряду цілком вистачило, щоб історики з'ясували для себе й заманіфестували суспільству свою позицію щодо влади загалом та міністерських ініціатив зокрема. Середовище науковців у цій царині вже вкотре виявилось поділене, але цього разу лінії розлому пролягли на небаченій від перебудовних часів глибині.

Старій гвардії уересерівських істориків, які аж 20 років були змушені терпіти й пристосовуватися до ідеологічно некомфортних умов незалежної України, випала нагода дістати зі своїх порохнявих шухляд партківки, а із закапелків пам'яті марксистську методологію. З'явилося спецзамовлення, не буде затримки й за спецпропозицією, попри мінімальну здатність «колишніх» дати якісний науковий продукт.

Зрештою, від тих істориків, які стоять на позиції елементарної поваги до своєї країни, навряд чи можна було очікувати іншої реакції на спроби вкотре сфальсифікувати українське минуле, окрім відвертого несприйняття. Біло-блакитний режим, далекі, не страшніший за радянський, а двох десятиліть хай і бідного, але порівняно вільного розвитку науки виявилось достатньо, щоб сформувалося нове покоління істориків, позбавлених опіки «руководящей і направляющей». Тож протестні голоси хоч і не будуть масовими, та одностанно не стануть і голосом волаючого.

Мало що змінилося й серед третьої категорії гуманітаріїв – тих, які завжди в більшості, – вічно мовчазної та з усім згодної. Активної підтримки (як і протидії) цього сонму заробітчан від науки жодна зі сторін не дістане – вони зачекають на переможця й пристануть до нього. Тож результати боїв за історію залежатимуть не так від кількісних показників, як від якісних – насамперед від фаховості, принциповості й послідовності у відстоюванні позицій. Наприкінці 1980-х українська історична наука у своєму протистоянні з радянською догмою спиралася на дуже вузьке коло фахівців, але серед них були такі грандіозні постаті, як Ярослав Дашкевич. Зусиль цих одиниць виявилось достатньо, щоб радянська історична наука в Україні зазнала морального й інституційного краху. В нинішніх умовах для правдивого висвітлення вітчизняного минулого українським ученим слід докласти не

менше, а то й більше зусиль, ніж їхнім попередникам на початках незалежності – старі виклики не зникли, але до них додалися нові.

Сьогодні бачимо ту ж саму науково неспроможну, але агресивну й нетерпиму групу «верних лєнінцєв» (нині «верних путінцєв»), яка має підтримку нинішньої влади й напрочуд виразно нагадує керівництво пізньої УРСР як світоглядом (такий собі сплав вищості стосовно плебсу з нескінченними апеляціями до радянських ідеалів та символів), так і методами роботи в гуманітарній сфері. У всесоюзного центру, який колись визначав зміст і форму викладання історії в республіках-колоніях, нині з'явився «правонаступник» зі старою ж такою пропискою – Москва, Кремль. Утрату можливостей прямого диктату він намагається компенсувати економічним тиском та справжньою гуманітарною інвазією.

Та не вона, попри масштаби, є головною загрозою для української історичної науки – маємо достатній кадровий потенціал, аби зупинити цей бліцкриг. Проблемою є передусім недостатність вольових якостей і принциповості у світоглядних орієнтирах, необхідних для утвердження самодостатнього українського бачення власної історії.

Ярослав Дашкевич визначав цю внутрішню хворобу як «низькопоклонство» перед зовнішніми впливами – байдуже, східними чи західними. Вчений вбачав небезпеку не лише з боку російсько-радянських тенденцій, а й від сформованих у західній історіографії постмодерністських ідей, які «рішуче і безапеляційно руйнують національну історію», ведучи, зрештою, до тотального «національного нігілізму під блискучою обгорткою космополітизму та громадянського суспільства».

Псевдоінтелектуальна постмодерністська мода має руйнівний вплив на молоде покоління істориків, спрямовуючи їхні зусилля на манівці крайнього релятивізму й конформізму, що разом із неорадянськими впливами фактично знекровлює українську гуманітаристику. Безапеляційні заяви прибічників постмодернізму в ході дискусій стосовно шкільної програми з історії України про неможливість одночасно виховати моральну людину й патріота ведуть лише до одного – інтелектуальної капітуляції, за якою неодмінно настане політична.

У нинішніх складних умовах українські історики стоять перед вибором: або дозволити табачникам із толочками вилучити з історії такі «дрібниці», як Україна, Українська держава та український народ, або проявити відповідальну громадянську позицію, яка дала б змогу створити власне бачення історії, як це вже давно зробили всі успішні нації світу. ■

**ЗАЯВИ ПРО НЕМОЖЛИВІСТЬ
ОДНОЧАСНО ВИХОВАТИ
МОРАЛЬНУ ЛЮДИНУ
Й ПАТРІОТА ВЕДУТЬ ЛИШЕ ДО
ОДНОГО – ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
КАПІТУЛЯЦІЇ**

5

представляє

21:30
щочетверга

РЕСПУБЛІКА

www.5.ua/respublika

з Анною Безулик

Культ предків

Генеалогія набуває все більшої популярності поміж українців, проте слабе технічне оснащення архівів не дає можливості відновленню родоводу перетворитися на поширену практику

Автор:
Інна Завгородня

Фото з приватного архіву
Ігоря Розкладая

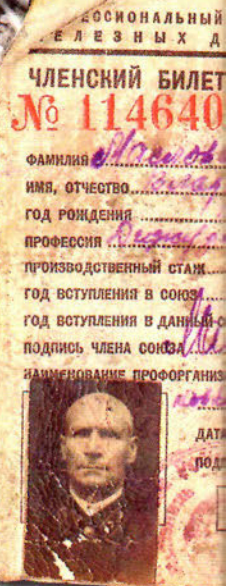
«**Х**то може одразу згадати повне ім'я та прізвище, а також дату й місце народження своїх бабусі та дідуся?» – співробітниця одного з харківських архівів Наталя щоразу запитує про це

студентів під час екскурсій. Результати приголомшливо погані: в українських сім'ях не культивується знання про рід. Хоча кількість охочих заглибитися в історію власної родини стрімко зростає останні 20 років. «До початку 1990-х генеалогією практично ніхто не цікавився», – каже архівіст. За її спостереженнями, вивчення родоводу в Україні переживає бум – для цього є історичні передумови.

ШТУРМ АРХІВІВ

«До нас йдуть усі соціальні групи – розповідає Наталя. – Люди прагнуть дізнатися не лише походження предків, їх цікавить усе: від чого помирили, чи мали спадкові хвороби, чи були гарні, багаті та підприємливі, якої були національності, чого досягли. Архіви переповнені дослідниками родоводів».

«Базові документи для досліджень генеалогії – це ме-

тричні книги, у яких фіксували хрещення, шлюб і смерть, – каже керівник навчальної лабораторії історичних досліджень НаУКМА Тетяна Люта. – Масові православні джерела генеалогії сягають середини XVIII століття, греко-католицькі та католицькі – XVII століття. Масиви метричних книг збережені, хоча й із втратами. Наприклад, Полтавщина дуже постраждала під час Другої світової, але на Київщині та Чернігівщині матеріали досить успішно збереглися. Окрім того, є ще сповідні розписи, ревізії – це теж інформація для досліджень. Шанс вивчити свою генеалогію має кожен. Інша річ, що ця марудна робота потребує посидючості та великої волі».

Відносини дослідників та архіву сповнені взаємних нарікань. «У нас вельми обмежений доступ до архівів, – розповідає Люта, – через традицію закривання інформації. Дослідження київських ревізій дуже проблематичні, я багато років не можу дістати ці дані в обласному архіві через проблеми зберігання матеріалів». Архівісти ж пояснюють, що полегшити роботу не дає брак відповідних технічних умов. «Документи унікальні – в одному екземплярі. Церква могла вести метричну книгу протягом десяти років, тобто документ подеколи містить 1,5–3 тис. листів. Технічний співробітник архіву має перерахувати кожну сторінку в книзі,

перевірити сургучні печатки до і після вашої роботи з нею. Тому технічно забезпечити людей таким матеріалом архів не може. І дослідники не задоволені, і ми не можемо допомогти. А на сканування чи оцифрування не маємо коштів. Бракує громадської організації, яка налагодила б співпрацю з архівом, акумулювала б та аналізувала б генеалогічну інформацію», – вважає Наталя.

КРОКИ ПОШУКУ

«Коли приходиш на цвинтар до рідних й починаєш вчитуватися у прізвища на пам'ятниках, усвідомлюєш, що належиш до роду, який був споконвічно, – киянка Марина Сенчило пригадає початок свого захоплення пошуками родоводу. – Потім заговорила

мости через листування, а й військові комісаріати, Товариство Червоного Хреста. Марині підтвердити інформацію виявилось непростим, точніше кажучи, задорогим. «Рік народження прабабці – 1900-й. На той час у Катеринославі було, за різними джерелами, близько 14 церков. Щоб знайти дату її народження, треба переглянути всі метричні книги. Якщо послугу замовити фахівцем із генеалогії, це коштуватиме недешево: від \$20 за одну книгу, але збереже ваш час. Натомість, офіційно звернувшись до архіву, це можна було зробити приблизно за 186 грн, але я мала довести документами свій зв'язок із прабабусяю. На жаль, вони не збереглися».

Ресурси інтернету також можуть бути джерелами інформації. Розібратися в них допомагають портали, присвячені генеалогії, де детально розписано можливості пошуку й підводні камені цього невичерпного процесу. Якщо родичі загинули в Першій світовій війні або зникли безвісти в Другій, репресовані чи відправлені на примусові роботи, кожну категорію потрібно шукати в належному місці.

Юрист і модератор генеалогічного порталу «Родовід» Ігор Розкладай дослідив свій рід до дев'ятого коліна. «Усе почалося в 2007 році із запиту до Центрального державного історичного архіву в Києві щодо моєї прабабці, – розповідає Ігор. – Перший шок – ми знали неправильну дату її народження. Відтоді я почав працювати з архівами, переважно дистанційно». За три роки витратив на них близько 3 тис. грн, не враховуючи вартості поїздок. Але зважаючи на те, що послуги приватних фірм обійдуться в 500 грн за інформацію про одну людину, то Ігор чимало заощадив, адже у його родоводі понад 300 осіб.

«Генеалогія – це переосмислення історії, – вважає Розкладай. – У школі викладається вихолощена історія, яка дає загальні уявлення. А коли ти починаєш на мікрорівні все це вивчати, можеш якщо не виправдати, то зрозуміти, чому люди так діяли. Родоводом треба

«ГЕНЕАЛОГІЯ – ЦЕ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ІСТОРІЇ»

бабуся, стала розповідати те, про що раніше мовчала: про голод, війну, як усе це було насправді, без пафосу. Я зрозуміла, що все неоднозначно і в цьому треба розібратися».

Найчастіше пошуки родоводу починаються з власної родини. Спершу треба зібрати всі наявні вдома документи: свідоцтва про народження, шлюб та смерть. Не менш важливо опитати родичів щодо дат та місць народження предків, тлумачення фотографій і спогадів. «Мене зацікавила невідповідність свідоцтва про народження моєї прабабусі розповідям бабусі, – пригадає Марина. – Документ, який я знайшла, було виписано в Березняках на Черкащині, а бабуся розповідала, що в дитинстві гралася метрикою з двоголовим орлом, у якій місцем народження значився Катеринослав. Так я дізналася, що прабабуся насправді народилася в Дніпропетровську, але це ще потрібно довести».

Коли ж інформацію в родині зібрано, варто продовжити пошук у джерелах. До них належить не лише розгалужена мережа українських та іноземних архівів, у яких можна отримати певні від-

ЧЛЕНСЬКИЙ КВИТОК.
Кожен документ, який зберігся в родині, може бути джерелом унікальної інформації

ОБЫСКЪ БРАЧНЫЙ.

1884 года Октября 20го дня. По указу ЕГО ИМПЕРАТОРСКАГО
ВЕЛИЧЕСТВА, *Въ Волоской Протоиерейской*
Церкви.

Священно и церковно-служители производили обыскъ о желающихъ вступить въ
бракъ, и оказалось слѣдующее:

1) Женихъ *Д. Братскій Матвѣй Васильевичъ Мазеп*
Масловскій, Православнаго Исповѣданія,

жительствоетъ *въ Д. Братскій въ Протоиерейской*
Церкви.

2) Невѣста *Матвѣйки Д. Братскія Елена Константи*
тильова, Актриса Волоской, Православнаго Исповѣ
данія, Протоиерейская Церковь.

3) Возрастъ къ супружеству имѣють совершенный, и именно: женихъ *дод*
катъ Мазеп лѣтъ, и невѣста *восемнадцатилѣ*
лѣтъ, и оба находятся въ здоровомъ умѣ. 4) Родства между ними духовнаго,
или полотекаго родства и свойства, возбраняющаго по установленію Св. Церкви
бракъ, никакого нѣтъ. 5) Женихъ *Матвѣй, Матвѣй*
Братскій, а невѣста Д. Братскія, Матвѣйская.

6) Къ бракосочетанію приступаютъ они по своему взаимному согласію и желанію
а не по принужденію, и на то имѣють *отъ родителей свѣдѣ*
тельство и одобреніе.

займатися в старшій школі – це сприяло б зацікавленню учнів історією як такою».

МАЗЕПА-РІД

«Якось до мене прийшов чоловік на прізвище Мазепа, який захотів відновити свою генеалогію, – пригадує Тетяна Люта. – Я заповнила анкету й поїхала спочатку до архівів Рівненської та Житомирської областей, а потім до Теслугова під Берестечком на Волині, де й знайшла основну частину метричних книг». Поки Тетяна розповідає, Ігор Мазепа демонструє кілька гілок свого родинного дерева: бажання перевірити походження прізвища

завело доволі далеко. «Знайшли людей у його роду 1705 року народження, – продовжує Тетяна, – це ще був живий Іван Степанович. Записи про смерть 1756-го року дозволяли вирахувати дати народження окремих представників. І ці люди звалися в селі Гетьманчуками. Такого прізвища там немає. Напевно, вони з роду гетьмана. Але ким були ті люди – цього ми, напевно, ніколи не встановимо. Можемо сказати, що є Адам Мазепа, Степан Мазепа, Василь Мазепа, Олехно Мазепа та інші. Усі вони волинські шляхтичі, але вибудувати їх у єдину генеалогічну послідовність не можемо».

ШЛЮБНИЙ ОБШУК.

Документи, які засвідчували, що наречені не є родичами, трапляються в архівах нечасто, зокрема через виконання планів заготівлі макулатури за радянських часів

Тим часом у 2008-му Ігор та Микола Мазепи створили міжнародну громадську організацію «Родина Мазеп», щоб об'єднати рід. «Найчастіше Мазепи зустрічаються на Волині, Київщині та на півночі Чернігівщини, – розповідає Ігор. – Звідти походить Ісаак Мазепа, який був прем'єр-міністром УНР. Журналістка Анна Політковська, у дівочтві Мазепа, теж походить із чернігівської гілки. На сьогодні, за моїми підрахунками, в Україні мешкає близько 3 тис. Мазеп, із яких приблизно 1,2 тис. – чоловіки і 1,8 тис. – жінки. Це чотири сотні родин. Ще від 500 до 1000

Мазеп живуть у Росії, Польщі, Канаді, Аргентині, Бразилії, місті Батурин під Новосибірськом... Завдяки інтернету з ними можна спілкуватися. Понад 230 Мазеп в «Однокласниках», 50 на Facebook».

Має організація й місію – поліпшення реноме українського гетьмана та донесення правди про нього до міжнародної громадськості. «Ми намагаємося дати всім членам роду розуміння того, що вони належать до однієї родини, якимось пов'язані між собою, – продовжує Ігор, – у різних сторіччях. Наприклад, далека сестра мого батька викладає в школі Радивилова, а в її класі навчається Сергійко Мазепа. Вона вважала його однофамільцем, поки не подивилася родове дерево. Так довідалася, що це її родич у сьомому поколінні. Село Бордуляки поруч із Теслуговим, який ми досліджували. Але перше село на Галичині, а друге вже на Волині. Між ними пролягав кордон між Російською імперією та Австро-Угорщиною, тому в Бордуляках усі Мазепа – греко-католики, а в Теслугові – православні. Насправді ж це родичі, пов'язані кількома поколіннями раніше».

Потенційна можливість відшукати цікаву інформацію про свій рід є в кожного, хоча на це таки треба наважитися. Адже дані цілком можуть виявитися як радісним відкриттям, так і неприємним сюрпризом, який одразу перетвориться на скелет у шафі. ■

ПРАРОДИЧІ.
Фото зроблене
в 1920-х роках
у Фастові

НЕВИГАДАНІ ІСТОРІЇ

Співробітниця одного з харківських архівів розповіла Тижню про голлівудські сюжети, які розгортаються на сторінках архівних документів:

Якось до архіву надійшов лист від адвоката, громадянина Швейцарії, якому на той момент було за 80. Він народився 1913-го в Женеві у російській родині, але 1916-го його мати, яка походила з Харкова, з якихось причин повернулася на батьківщину й зникла. Через більш ніж 80 років він поцікавився в нашому архіві, куди вона зникла. Упродовж листування, яке тривало три-чотири роки, з'ясувалося ось що. Дід цього адвоката походив із Валківського повіту Харківської губернії. Він був кріпаком, але через десять років після скасування кріпацтва не просто розбагатів, а став мером міста Валків. Згодом переїхав до Харкова й побудував у центрі міста маєток. Закохався в дівчину, у результаті народилися дві позашлюбні дитини на додаток до трьох шлюбних. Він удочерив обох, дав їм чудову освіту. Одна з них і була матір'ю швейцарського адвоката. Вона поїхала відпочивати до Швейцарії, де познайомилася зі смоленським дворянином. У Женеві наречені одружилися й народили дитину. Але наприкінці 1916-го помер її батько і вона приїхала до Харкова ділити спадщину. Далі 1917 рік, революція, зв'язок із Швейцарією перервався. А в Харкові в цей час відбувалися дивні речі. Брат позашлюбних доньок написав листа, що обидві його сестри збожеволіли, мовляв, у них однакові симптоми. Їх запроторили до психіатричної лікарні, з якої вони вже не ви-

йшли. 1941 року були розстріляні німцями. А чоловік у Швейцарії так і не дізнався, куди зникла його дружина. Ось вам доля однієї родини: тут і скасування кріпацтва, і підйом промисловості наприкінці XIX століття, і революція, і 1941-й, і гітлерівська політика щодо знищення божевільних.

***

Одного разу до мене звернулося подружжя. Чоловік хотів дізнатися, чи було його діда репресовано, а його дружина цікавилася своїм дідом, який походив із того самого села. Я довідалася, що дідусь цього чоловіка було таки репресовано, а свідчення проти нього давав, зокрема, дід дружини. Проте я не змогла цього озвучити, адже чоловік зробив запит лише про свого діда. -

***

Працюючи над документами, я випадково знайшла у справі репресованого родича допит своєї бабусі, яку викликали як свідка. Я багато разів працювала зі справами репресованих, тож мені відомо, як люди ламалися під час допитів. Бабусю я знала як принципову людину, але коли натрапила на цю справу, не могла наважитися її прочитати. А раптом виявиться, що її зламали? Не хотілося читати такого про близьких людей. Я відклала справу, але через деякий час таки прочитала: бабуся поведилася настільки достойно, що я ще раз нею захопилася.

Простір ПІДПІЛЛЯ

Історія криївки

Автор:
Іван Патріляк

Вітчизняний націоналістичний рух від моменту свого організаційного оформлення чітко й недвозначно декларував прихильність до нелегальних методів боротьби проти держав, що контролювали в міжвоєнний період землі, заселені українцями. Підпільне становище, з одного боку, ускладнювало націоналістам життя, а з другого – робило зайвими компроміси з окупантами. Ще в довоєнний період найширшу роботу ОУН зуміла розгорнути на українських етнічних землях, які входили до польської держави. Відтак саме в Західній Україні в 1930-х було зафіксовано спроби створити перші криївки.

ДО ДРУГОЇ СВІТОВОЇ

Наголосимо, що ані тоді, ані в 40–50-х роках минулого століття криївка не була звичайною землянкою, відомою радянським телеглядачам із художніх фільмів про червоних партизанів. Це мав бути справді надійний сховок, не помітний сторонньому оку, але зручний для обслуговування потреб підпільників. Перші такі точки, створені в 1930-х роках, придалися насамперед для розміщення нелегальних друкарень та зберігання забороненої польською владою друкованої продукції. Зокрема, від весни 1931-го до січня 1934 року в селі Конюхові неподалік Стрия діяла друкарня Крайової ексекютиви, керував якою Іван Чубко. Була вона в підземному примі-

щенні під стодолю в господарстві члена ОУН Миколи Мельника. Забезпечували її функціонування щонайменше десятеро осіб, які, проте, не перебували постійно в криївці, а з'являлися туди для технічної роботи. На початку 1934-го підпільників викрила польська поліція.

Наприкінці того-таки року нова друкарня запрацювала у криївці в Добровлянах, знову ж неподалік Стрия. Нею опікувався член ОУН, пізніше – відомий у діаспорі історик і публіцист Петро Мірчук. Та вже 1935-го підпільну друкарню Крайової ексекютиви ОУН було перенесено до села Мужилів на Підгаєччині. Її організатором став відомий у майбутньому керівник націоналістичного підпілля в Україні Василь Кук. Цієї криївки поляки так і не виявили, вона успішно діяла аж до вересня 1939-го. Окрім криївки в Мужиліві, Кук 1937 року розпорядився обладнати під нелегальну друкарню ще одну в селі Угринів, яка теж справно виготовляла оунівські листівки, бюлетені, навчальні матеріали та брошури аж до приходу більшовиків.

Вересень 1939 року ознаменувався радикальними змінами в житті Західної України. Після локальних повстань та нападів на польські військові й поліційні підрозділи оунівці зібрали певну кількість зброї (вісім тисяч гвинтівок, пістолетів і кулеметів, сім гармат, один танк, вісім літаків). Усе це слід було якось заховати, аби воно не

У СХРОНІ.
Перші криївки-друкарні
постали ще в
1930-х роках
за часів Польщі

стало легкою здобиччю червоних «визволителів». Відтак з'являється новий вид криївок – криївки-склади зброї. Їх, як і друкарні, облаштовували за звичай у селах: непомітно будували тоді, коли хтось із членів або симпатиків ОУН споруджував нову хату, стодолу, погріб чи хлів.

Так само місця під склади боєприпасів чи друкарні облаштовували й на початку німецької окупації. 1943 року, коли кількість повстанських відділів стрімко зростала, поширилася практика створення криївок для складування харчових запасів, одягу, взуття, засобів гігієни тощо.

Від другої половини 1943-го командуванню УПА й керівництву ОУН ставало дедалі очевидніше, що найближчим часом більшовицьку владу буде реставровано на всій території України. Отже, підпілля мусило перечекати прохід фронту й продовжувати боротьбу в умовах радянської дійсності. Наприкінці 1943 року на Волині, а 1944-го і на Галичині починається етап масового спорудження криївок.

ЧАС АКТИВНОГО БУДІВНИЦТВА

Потреба у величезній кількості підземних сховків у 1943–1944-му дуже часто позначалася на якості будівництва. Криївки нерідко виходили примітивними, недозамаскованими, що призводило до викриття енкавесівцями та смершівцями. Як і в попередні роки, за своїм функціональним призначенням це були здебільшого склади. Однак вражають неймовірна кількість і часто-густо чималі розміри цих об'єктів.

Службовці СМЕРШу 1-го Українського фронту лише навесні 1944 року викрили на Волині 530 крийвок-складів (135 – зі зброєю, 369 – із продовольством, 26 – із військовим майном). У цих сховищах було майже 170 тонн зерна, 17 тонн солі, 29 тонн інших продуктів. Повстанці збудували криївки, в яких зуміли вмістити 4 автомобілі, 12 гармат, 35 мінометів, майже тисячу одиниць стрілецької зброї, сотні тисяч патронів, тисячі гранат, мін тощо. А загалом упродовж 1944 року енкавесівці й смершівці знайшли на волинських землях близько 800 складів-крийвок. Це означає, що до приходу радян-

ської влади підпілля й повстанці в цьому регіоні спорудили щонайменше тисячу великих схованок.

Більшість тодішніх крийвок, як випливає з радянських звітів, були під землею, вхід до них вів із діючих або покинутих господарських приміщень (стодоли, клуні, хліви). Криївки влаштували зазвичай у селах та хуторах, що лежали неподалік лісових масивів. Тоді вони ще не були пристосовані для тривалого перебування в них людей.

«ВОЇНИ ПІДЗЕМЕЛЛЯ»

Намагання боротися проти сталінського СРСР партизанськими методами впродовж 1944–1945 років призвело до надмірних утрат у повстанських відділах і структурах підпілля (коли вірити радянським звітам, вони мали б сягнути загалом аж 230 тис. осіб). Керівництво ОУН та командування УПА мусили переходити до підпільно-диверсійних методів роботи, що передбачали дроблення більших військових відділів, обмеження бойових операцій, посилену увагу до агітації та пропаганди. Перед підпіллям постала проблема розміщення в криївках

ЦИТАТА

Крийвка зблизька

Керівник пропаганди проводу Карпатського краю Михайло Дяченко («Гомін»): «Почорнієш від самого страху.

Пам'ятаєш, що земляна печера може стати тобі будь-якої миті могилою. Вийти звідси живим, якщо Ванька кине до середини кілька гранат, практично неможливо.

Але не думай, що тільки від страху потемніло б в очах. Ні, тут куди не глянеш – скрізь темно. На стелі чорна обшивка. Вона там має бути, бо зі стелі ллється вода як із решета. А це не надто приємно, коли вода тече за комір. Підлога також чорна. Води вистачає, але біда в тому, що брудної води після миття немає куди подіти. Ну, а якщо такі справи з підлогою, то не набагато кращі і з нашими обличчями. Вони зараз також чорні, бруду на них – хоч руками відгрібай».

22 січня
1952 року

людей (особливо узимку) і технічних засобів. Тож від 1945–1946 років ці споруди помітно вдосконалюються. Вони відіграють роль шпиталів, штабів, казарм, тимчасових або тривалих схованок на одного чи кількох підпільників, зв'язкових пунктів тощо. Аналізуючи різновиди крийвок, радянські спецслужбовці створили близько тисячі схем, у яких було відображено найтиповіші форми підпільницької архітектури.

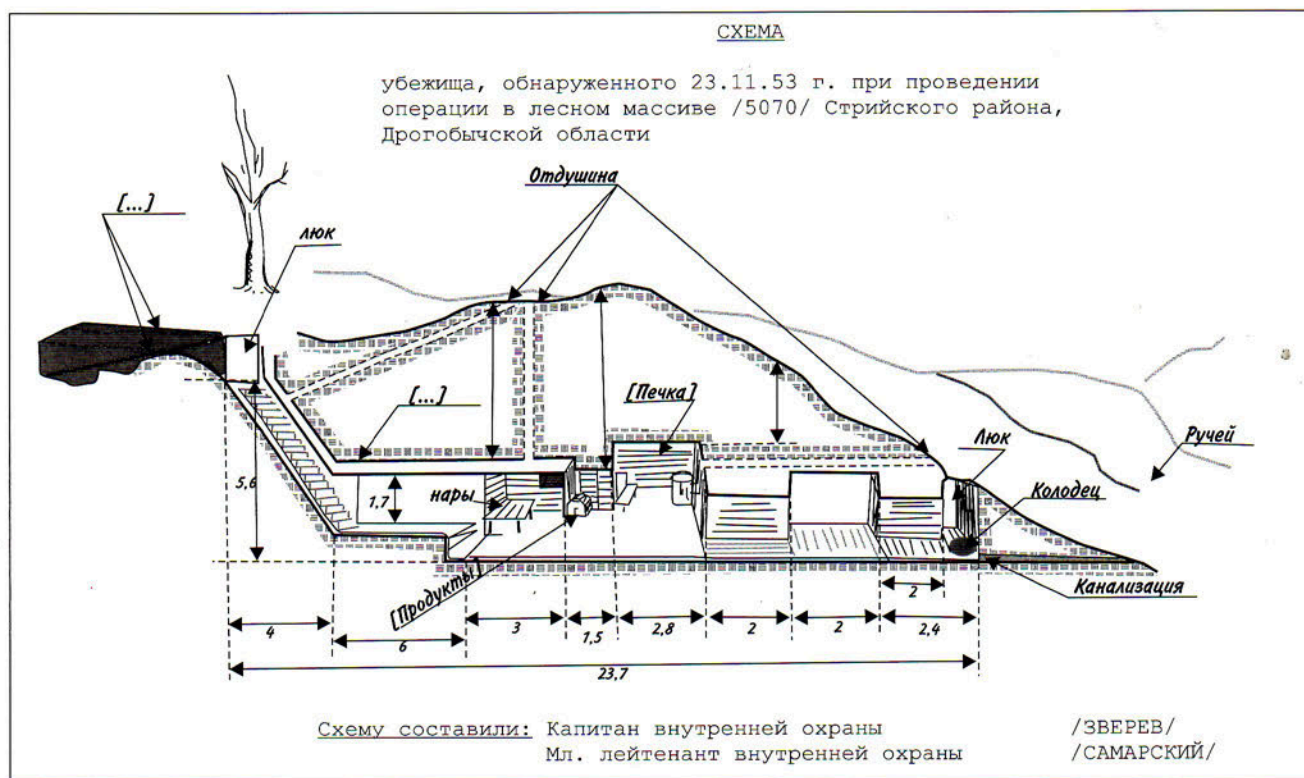
Найпростішими за своєю конструкцією були криївки, призначені для пунктів зв'язку та зберігання архівів. Їх зазвичай влаштовували в лісі, тож вони були практично не пристосовані для життя. До відносно нескладних з інженерного погляду конструкцій слід віднести криївки на горищах житлових будинків, господарських споруд або церков. Вони здебільшого вміщували одну чи кілька осіб і служили тимчасовими схованками.

Найскладнішими були криївки, влаштовані в землі й розраховані на доволі велику кількість людей, які мали жити й працювати без виходу назовні впродовж чотирьох–пяти місяців (шпиталі, підпільні друкарсько-видавничі осередки, штаби тощо). Вони мали кілька виходів, вентиляційну систему, пічне опалення й дрова, автономні криниці, склади із провіантом та медикаментами, запаси нафти або гасу, достатню кількість зброї, технічні засоби для тиражування пропагандистської літератури, туалетні приміщення, житлові кімнати, дво- або триповерхові нари для сну, радіоприймачі з автономним живленням, ручні динамомашини тощо.

Будівництво таких крийвок могло тривати кілька тижнів. Найскладнішим завданням було замаскувати десятки кубометрів викинутого ґрунту (якщо крийвку робили в селі чи на хуторі, то викопану землю виносили на городи й зверху маскували «рідною», а якщо в лісі – її скидали до річок, ровів та балок і прикривали дерном або сухим листям). Крім того, слід було належно заховати вхід і отвори для віддушин та димарів.

Однією з перших капітальних точок, яку енкавесістам вдалося виявити й знищити в ніч із

31 жовтня на 1 листопада 1946 року, була штабна криївка керівника Карпатського крайового проводу ОУН Ярослава Мельника («Роберта»). Вона складалася із двох добре обладнаних кімнат основного приміщення й тунелю, який вів до окремого таємного виходу в балку.

ОСЕРЕДКИ ПРОПАГАНДИ

Описуючи велику криївку Голлового осередку пропаганди (ГОСП), у якій наприкінці 1940-х працював Петро Федун («Полтава»), підпільник М. Савчин згадувала: «Бункер Полтави був майже цілковито схованою земляною. Стеля похила, задня стінка вища за передню, в якій було вставлене вікно. Перед вікном залишали відкриту квадратну яму. Денне світло падало в яму і крізь вікно – всередину бункера. Мати денне світло було дуже важливим для збереження очей, та й не доводилося заготовлювати так багато нафти, яку було тоді важко дістати. Такі бункери будували тільки в лісах неприступних гір. Їх завжди охороняла варта. Бункер ГОСПу був набагато просторішим за пересічні бункери підпільників. Він складався із двох великих кімнат, сполучених довгим коридо-

ДОКУМЕНТ
ЕПОХИ. Схеми
криївок
застосовано
згодом
комуністами у
В'єтнамі

ром, у стінах якого були видовбані харчовий магазин (склад), а подальше – туалет (...) У кожній кімнаті було радіо, по два двоповерхових ліжка, довгий стіл, за яким могло свobodно працювати по п'ять осіб. У кутку був столик з друкарською машинкою (...) В одній кімнаті була кухня з плитою нормальної величини».

Сам Петро Федун одну зі своїх статей за 1949 рік також почав описом власної криївки: «Глибока осіння ніч. Партизанська землянка в одному з лісових масивів Західної України. Субота. В куті землянки, за «заслоною» з плащ-палатки, повстанці закінчують свою потижневу «лазню». Ясно горить столова лампа. На одній зі стін поблизу розвішана зброя. На полицях при дру-

землянок на величезній частині української території».

Хоча не в усіх повстанських криївках панувала така ідилія. Дуже часто підземні схованки були тісними, вогкими, з поганою циркуляцією повітря. Та найгіршим випробуванням ставали перевантаження нервів, відчуття постійної смертельної небезпеки, життя у фактично готовій могилі. Єдиними ліками від нервового виснаження, фізичної втоми чи божевілля під час багатомісячного перебування під землею була постійна, чітко розпланована праця.

Незважаючи на величезні старання, жертвовність і впертість підпілля, до середини 1950-х років його було знищено як організовану структуру. Більшість криївок виявили і знешкодили органи радянської держбезпеки. Лише деяким зразкам підпільної архітектури пощастило дожити до здобуття Україною незалежності. Проте ідея криївок не зникла... Радянські інструктори, отримавши колосальний досвід на боротьбі з підпіллям, щедро ділилися інформацією про будівництво бункерів із комуністичними партизанами В'єтнаму, які довели цю справу майже до ідеалу, споруджуючи цілі підземні міста в джунглях. ■

**ЛИШЕ ДЕЯКИМ КРИЇВКАМ
ПОЩАСТИЛО ДОЖИТИ
ДО ЗДОБУТТЯ УКРАЇНОЮ
НЕЗАЛЕЖНОСТІ**

гій стіні – бібліотека, пакети підпільних листівок, політично-пропагандистських плакатів, підпільної преси. Зразу біля столу – радіоприймач. У всьому цьому – нічого особливого. Так виглядають сотні, коли не тисячі

К Н И Г А Р Н Я

4–11 березня чекаємо Вас на таких заходах у Книгарнях «Є»

◆ У Києві (вул. Лисенка, 3):

9 березня, 19:00 – Британська Рада, Книгарня «Є» та журнал «Український тиждень» у межах спільного проекту «Європейський досвід: Сполучене Королівство» запрошують на зустріч із журналістом газети Times Майклом Бініоном. Тема лекції: «Наскільки вільною є британська преса?»
10 березня, 19:00 – презентація книжки «Оксана Забужко, Юрій Шевельов. Вибране листування на тлі доби: 1992–2002» (вид-во «Факт»);
11 березня, 18:00 – презентація книжки Сергія Грабара «Метаморфози» (вид-во «Грані-Т»).

◆ В Івано-Франківську (вул. Незалежності, 31, 4-й поверх):

6 березня, 13:00 (5-й поверх) – мистецькі заняття для дітей з арт-студією «Теракота» (ліплення з глини, малювання, вироби з тіста, розвиток мовлення тощо).
9 березня, 19:00 (4-й поверх) – показ аматорських мікрофільмів м. Івано-Франківська. День 1.
10 березня, 17:00 (5-й поверх) – відкриття виставки художніх творів, виконаних технікою «Художнє набивання на тканині». Автори – представники Навчального центру під керівництвом Дмитра Проціва.

◆ У Львові (пр-т Свободи, 7):

4 березня, 17:00 – розмова з директором Французького Альянсу у Львові Жеромом Ваннепеном на тему «Французькі комікси».

8 березня, 17:00 – вісім перекладачок – Божена Антоняк, Маріанна Кіановська, Галина Крук, Юлія-Ванда Мусаковська, Христина Назаркевич, Катерина Оніщук, Альбіна Позднякова, Наталка Сняданко – читатимуть переклади відомих письменниць, зокрема Вірджинії Вулф, Віслави Шимборської, Ельфріди Елінек, Герти Мюллер, Ольги Токарчук та інших.
10 березня, 18:00 – зустріч літературного об'єднання «Нова дегенерація» (Іван Андрусак, Степан Процюк, Іван Ципердюк) на тему «Грані есеїстики».
11 березня, 18:00 – презентація нового номера часопису «Україна модерна».

◆ У Харкові (вул. Сумська, 3):

6 березня, 16:00 – дискусія на тему Weltfrauentag (Міжнародний жіночий день). Порушуватимуться феміністичні питання сьогодення. Лекція німецькою мовою. Лектор Ліза Жданова.
7 березня, 18:30 – Книгарня «Є» та МГО AIESEC запрошують на лекцію-тренінг «Проактивність». Дізнайся, як правильно використовувати внутрішні двигуни, щоб досягати мети відповідно до власних життєвих принципів. Тренер Ірина Прокоф'єва.
10 березня, 19:00 – Британська Рада, Книгарня «Є» та журнал «Український тиждень» у межах спільного проекту «Європейський досвід: Сполучене Королівство» запрошують на зустріч із журналістом газети Times Майклом Бініоном. Тема лекції: «Як нові технології і соціальні медіа змінюють журналістику?»

Інформаційний партнер

Тиждень
України

Із повним переліком заходів та його можливими змінами Ви можете ознайомитися в Книгарні «Є» у вашому місті та на сайті book-ye.com.ua

«ОСКАР-2011»: тренди та факти

Автор:
Олександр
Михед

На відміну від провідних кінофестивалів, де політична складова завжди на поверхні, найвища відзнака Американської академії кіномистецтв, znana в усьому світі як «Оскар», зазвичай стає полем продюсерського лобювання і прихованих механізмів впливу на кіноакадеміків. Цьогорічні переможці й номінанти, окрім побіжних зауваг щодо їхньої художньої цінності, провокують ще й на кілька суттєвих спостережень про функціонування найвпливовішого у світі кіносередовища.

СОЛІСТИ І БЕК-ВОКАЛ

Другий рік поспіль номінація «Найкращий фільм року» містить список із десяти стрічок. Якщо поглянути на це кризь рожеві окуляри, то здається, що такий підхід зумовлений висо-

ким художнім рівнем голлівудської продукції і має хоча б номінаціями відзначити кращих із найкращих. Але насправді не все так райдужно. Омріяний максимально строкатий спектр фільмів-номінантів перетворюється на змагання талантів, у якому заздалегідь зрозуміло, хто претендує на головний приз, а хто виступає в ролі «бек-вокалу». Таким чином, в одному переліку поруч із вишуканою біографією «Король говорить» (реж. Том Гупер), тонкопсихологічною драмою «Чорний лебідь» (реж. Даррен Аронофскі) й напрочуд актуальною «Соціальною мережею» (реж. Девід Фінчер) перебувають фільми, які не спроможні з ними конкурувати: безпросвітний трилер «Зимова кістка» (реж. Дебра Гранік), вестерн «Справжня мужність» (реж. Ітан і Джоел Коен), драма-виживання «127 годин» (реж. Денні Бойл) тощо. У такій компанії навіть карколомна і світла мультиплікаційна «Історія іграшок-3» (реж. Лі Анкріч) видається цілком реальним претендентом на перемогу. Найпрагматичніша відповідь на запитання про причини «розтягнення» короткого списку буде правильною, якщо поглянути на касові прибутки фільмів-номінантів. Приміром, рекламний хід про десять номінацій вестерну «Справжня мужність» на фініші перетворився на повний нуль, не отримавши жодної статуетки кіноакадемії, але встиг зібрати у світовому прокаті майже \$200 млн, зробивши стрічку «найкасовішим фільмом братів Коен».

ВІДЗНАКА ПОКОЛІННЯ

«Оскар-2011» запам'ятається тим, що відзначив двох найсильніших акторів покоління: Наталі Портман (найкраща актриса за роль у стрічці «Чорний лебідь») та Кріс-

тіана Бейла (найкращий актор другого плану, фільм «Боець»). Свої таланти вони виявили ще в дитинстві: Портман у 12 років знялася в «Леоні» Люка Бессона, а Бейл у 13 років – в «Імперії сонця» Стівена Спілберга. І якщо золоті статуетки для цих акторів були цілком прогнозованими, то в іншій важливій номінації – «Найкращий режисер» – був сюрприз. Чи не всі експерти прогнозували перемогу Девіда Фінчера («Соціальна мережа»). Однак кіноакадеміки розсудили по-своєму, назвавши переможцем Тома Гупера («Король говорить»). Головне, щоб у відносинах із Американською академією кіномистецтв Фінчер не повторив долі Мартіна Скорсезе, якого 30 років ігнорували, а потім відзначили за його аж ніяк не найкращий фільм.

СУЧАСНІСТЬ ПІД МІКРОСКОПОМ

Голлівуд завжди швидко реагує на запити сучасності. Будь-яка історія, трагедія, драма може бути перетворена на «фільм, оснований на реальних подіях». Але цього року фабрика мрій перевершила себе, працюючи з «негото-

вою» дійсністю, яка ще перебуває в процесі розвитку. Один із головних фаворитів – «Соціальна мережа» про становлення Facebook і його засновника Марка Цукерберга, – є вдалим підсумком першого десятиріччя 2000-х. Історія головного героя стрічки «127 годин» альпініста Арона Ралстона хоч і не така масштабна, однак розповідає про драму його виживання з епічним розмахом. Ралстон провів 127 годин на дні Великого каньйону із защемленою рукою і був змушений її відрізати, щоб звільнитися й вижити. Взаємопроникнення кіно і життя дедалі частіше виявляється в органічному поєднанні документальної кінохроніки й постановки («Король говорить») або взагалі введенні в художній простір реальних людей, чію історію кіно намагається розказати. Так, у фіналі «127 годин» з'являється сам Ралстон зі своєю родиною.

Драма «Діти в порядку» режисера Лізи Холоденко хоч і не основана на якихось конкретних подіях, проте надивовижу правдиво моделює реальність. Стрічка досліджує актуальну тему одностатевих шлюбів: розповідає про стосунки в родині, де немає батька, зате двійко матусь. Таким чином, американський кінематограф стає не тільки комерційним конвеєром, а й справжньою територією для дослідження дійсності. І неважливо, що безсумнівним тріумфатором (найкращий фільм, режисер, актор, сценарій) став британський «Король говорить» про 30–40-ві роки вже минулого століття, за що дехто, щоправда, звинуватив академіків у консерватизмі.

НІЖНИЙ ВІК?

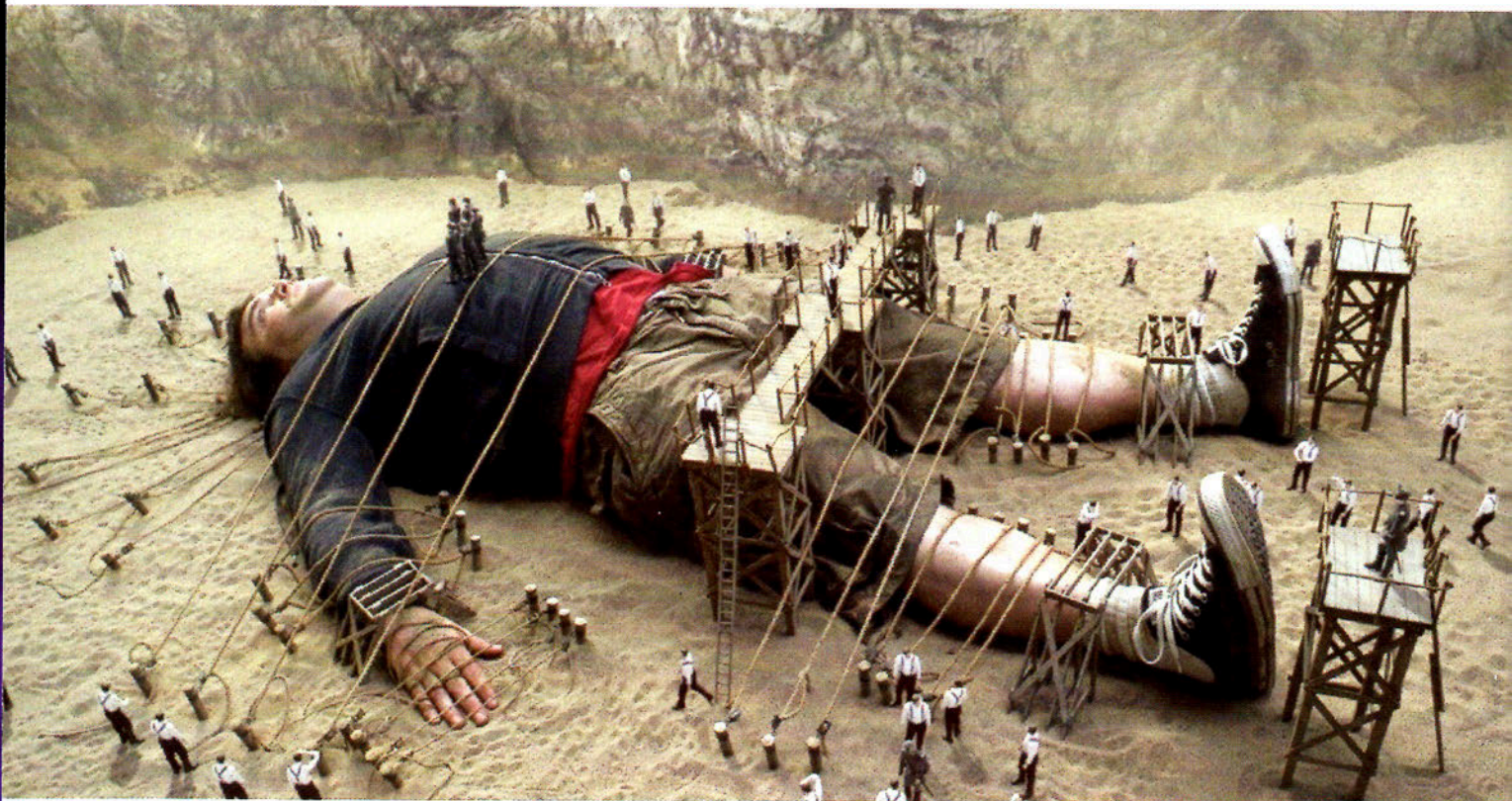
Фільми-номінанти свідчать про появу нового типу героя, а точніше героїні. Поряд з історіями сильних чоловіків з'явився життєпис дівчинки-підлітка, яка має пройти через усі випробування. 14-річна Метті Рос (Гейлі Стайнфелд) зі «Справжньої мужності» вирушає у небезпечну мандрівку в пошуках вбивці свого батька, нарівні з ковбоями терпить усі біди, але при цьому здатна маніпулювати дорослими й обдурити найхитрішого ділка. Або, наприклад, 17-річна Рі (Дженіфер Лоуренс) у «Зимовій кістці» піклується про психічно хвору матір, молодших брата і сестру. Вона єдина годувальниця й опора всієї родини. До цього контексту додається драма тендітної юної балерини, яка має цілковито змінити свою сутність, щоб вижити у виснажливих умовах постановки «Лебединого озера» («Чорний лебідь»), а також лялька дівчинки-ковбоя з дитячої «Історії іграшок-3», котра надзвичайно вправно розправляє з ворогами.

ПЕРЕМАГАЮТЬ НАПОЛЕГЛИВІ

Зосередитися на кропіткій багаторічній праці з розбудови і промоції вітчизняного кіно, що було б спроможне схопити невлотиме сьогодення – непросте завдання. Однак реалізувати його цілком можливо. Цьогорічна перемога данської «Помсти» в номінації «Найкращий іноземний фільм» абсолютно не випадкова, позаяк режисер Сюзану Бієр уже висувалася раніше на цю премію («Після весілля») і має досвід співпраці з Голлівудом («Те, що ми загубили»), не кажучи про загальний розквіт данського кінематографа і його вплив на сучасний світовий контекст, у якому нарешті має пролувати і наш голос.

Завоювати світ

Забудьте про «Оскар». Фільмам потрібні іноземні глядачі, а не американські статуетки

Зв'язок сезону роздачі кінонагород, який завершується зворушливою кульмінацією у вигляді церемонії «Оскара», із кіноіндустрією вже давно послабився. Голлівуд переймається нині мистецтвом приманювати юрби підлітків до лотків із попкорном, а не мистецтвом як таким. Та цього року нагородження іще менше стосуються до кіно, ніж будь-коли. Справжня цінність фільму більше не вимірюється тим, скільки людей збереться подивитися його в кінотеатрі Kodak, та й узагалі не залежить від американців. Усе вирішує молодь із певних країн, як-то Росія, Китай і Бразилія.

Голлівудський бізнес завжди був міжнародним, але тепер він чимдалі помітніше зміщується за кордон. За останнє десяти-

річчя загальний обсяг касових зборів у США зріс майже на третину, тоді як в інших країнах — більш ніж удвічі (див. графік). Торік «Гаррі Поттер», «Шерлок Голмс» і «Початок» принесли Warner Bros \$2,93 млрд поза межами США, ушент розгромивши попередній рекорд кіностудії — \$2,24 млрд. А те, що обсяги продажів DVD у Сполучених Штатах падають, хоч американський ринок домашніх розваг є найбільшим у світі, посилює залежність Голлівуду від іноземних покупців.

Дедалі більший попит за кордоном урятував фільми, буквально списані в Америці, як-то «Принц Персії» та «Хроніки Нарнії: Підкорювач світанку». Попри участь у стрічці популярного Джека Блека (на фото), «Мандри Гуллівера» не здобули

успіху в США, заробивши поки що тільки \$42 млн. Але, за словами продюсера Джона Девіса, велика популярність у Росії та Південній Кореї забезпечили фільму майже \$150 млн касових зборів у інших країнах.

Зростання касових зборів у світі частково зумовлене слабкістю долара. Чималий був внесок до суми від стрічки «Аватар»: екофантастика заробила неймовірні \$2 млрд за межами США. Та особливо звернути увагу слід на три явища: кінобум у країнах, що розвиваються; добре скоординоване створення фільмів на найбільших кіностудіях, які непогано продаватимуться поза Америкою; і глобальний маркетинговий поштовх, який гарантуватиме попередній пункт.

Росія, де підлітків меншає, навряд чи забезпечить захмарні

касові збори. Однак там дедалі активніше будують кінотеатри, тож пропозиція створила попит. Торік у РФ продано 160 млн квитків: уперше за останні кілька років кількість відвідувань кінотал перевищила населення країни. Ціни на них теж зросли – почасти через те, що нові кінотеатри сучасніші й мають цифрові проектори, здатні демонструвати фільми в 3D.

Великі голлівудські студії витісняють національних кіновиробників. 2007 року американське кіно заробило в російському прокаті вдвічі більше за місцеве – 8,3 млрд руб. (\$325 млн) проти 4,5 млрд відповідно. Торік імпортована екранна продукція принесла близько 16,4 млрд руб., а це більш ніж у п'ятеро перевищило прибутки від національного кінопродукту – такого висновку дійшла московська дослідна компанія Movie Research. Трохи раніше, цього ж місяця, прем'єр Росії Володимир Путін заявив, що держава збирається виділяти менше коштів на підтримку вітчизняних кіновиробників, а більше – на спорудження нових кінотеатрів.

У Китаї зростання значно швидше. Касові збори торік сягнули \$1,5 млрд. Тамтешня статистика стверджує: щодня в країні відкривається по три кінотеатри, серед яких навіть IMAX, хоча квитки до них коштують дорожче. Держава допускає тільки 20 іноземних фільмів на ринок щороку, а це майже гарантує величезні аудиторії тим, яким пощастить. І глядачі, і цензори віддають перевагу родинним фільмам та кіно, які начебто віддзеркалюють центральне місце Китаю в світі. Отже, на «Панду Кунг-фу 2» цього літа очікують довгих черг.

На жаль, Голлівуд уже усвідомив (як і багато інших галузей), що значні продажі в Китаї не завжди означають високі прибутки. У США дистрибутори зазвичай отримують 50–55% суми прокатних зборів, а решта залишається кінотеатрам. В інших країнах ця частка становить 40–45%. У КНР, де Голлівуд повинен наймати національного дистрибутора, пропорція близька до 15%. Американські фільми можуть заміняти вітчизняними («Аватар»

торік поступився місцем «Конфуцієві»). Світова організація торгівлі порекомендувала Китаю провести реформування, але небагато гігантів індустрії сподіваються на це.

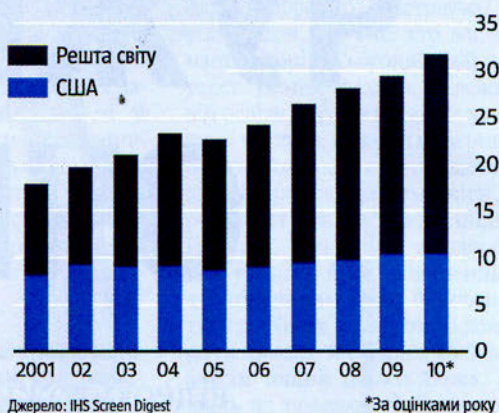
Страх перед піратством змушує студії запускати фільми в прокат майже одночасно в багатьох країнах. Чимдалі частіше прем'єри відбуваються поза межами Америки. За словами керівника Sony Pictures Майкла Лінтона, це змінює правила маркетингової гри. Раніше студії розраховували на те, що чутки про успіх стрічки в США просочаться за кордон, і там аудиторія захоче її подивитися. Тепер вони змушені провадити добре узгоджені міжнародні кампанії. Останні обходяться дорожче і є складнішими для митців. Зірок заганяють у двотижневі рекламні тури, впродовж яких вони проїжджають до десятка країн. «Це наче передвиборча кампанія», – каже Лінтон. Актори, які погоджуються на такі умови (як, наприклад, невтомний пан Блек), мають більше шансів на регулярну роботу.

Успіх стрічки поза Америкою – не лише питання маркетингу. Коли закордонні касові збори опинилися на такому важливому місці, керівники міжнародних дистрибуторів здобули більше впливу й тепер мають своє слово у вирішенні того, які стрічки знімати. Студії ретельно добирають картини з акторами, локаціями й подеколи навіть мовами, добре знайомими цільовим країнам. Компанія Sony пропонує як приклад міжнародний успіх «Зеленого шершня» (тайванський герой, австрійсько-німецький антигерой) і «Оселя зла: Життя після смерті» (японський знімальний майданчик) на підтвердження ефективності такої стратегії.

Масштабні галасливі виходи стрічки подорожують найуспішніше. Джейсон Стетхем, бритоголова зірка численних неймовірно жорстоких фільмів, має особливий попит у Росії. Стрічки, створені на основі відомої літератури (зокрема, коміксів) та міфів, теж можуть непогано продаватися. А фільми, які посилюються на сучасну американську культуру, заживають за кордоном такої самої

Епоха інших

Касові збори кінопрокату в світі, млрд \$

популярності, як, скажімо, розлита олія на трасі НАСКАР (НАСКАР – це американські автоперегонки. – Ред.). Комедія теж подорожує невдало: Вілл Феррел і Адам Сендлер доводять американських глядачів до істерики, хоч за кордоном їх ніхто не розуміє. А паралельно зі змищенням ринку за межі США, найімовірніше, зменшуватиметься фінансування комедій та їх широкого розповсюдження будь-де. «Ми тепер не знімаємо багато комедій», – каже Бред Грей, керівник Paramount Pictures.

Дедалі сильніша інтернаціоналізація кіноіндустрії зручна найбільшим виробникам, і не

КАСОВИЙ УСПІХ СТРІЧКИ ВСЕ БІЛЬШЕ ВИРІШУЄ МОЛОДЬ ІЗ ПЕВНИХ КРАЇН, ЯК-ТО РОСІЯ, КИТАЙ І БРАЗИЛІЯ

лише тому, що вони можуть дозволити собі використати вибухівку для спецефектів. Сила найбільших студій полягає не так у спроможності зробити хороший фільм, – багато менших теж на це здатні, – як у вмінні витиснути зі стрічки будь-які можливі гроші. Завдяки своїм першокласним глобальним рекламним машинам та здатності передбачати іноземні вподобання вони дедалі помітніше домінують на ринку. А всі інші нехай собі чекають на золоту статуетку. ■

© 2011 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

ЧУЖИМИ ОЧИМА

Всесвітньо відома
відеохудожниця Кендіс Брайтц
про глобальні процеси,
відголоски апартеїду
у власній творчості,
українське мистецтво
та пошуки свободи

Спілкувався
Олександр Михед

Про Кендіс Брайтц почали говорити в середині 1990-х. Чималий резонанс у рідній ПАР мала її серія «Привиди» – вибілені зображення темношкірого населення. Відтоді Брайтц прославилася у всьому світі мультиканальними відеороботами, в яких вона шукає ідентичність сучасної людини, досліджує вплив поп-культури на обивателів.

Для свого київського проєкту Кендіс Брайтц пробула більше ніж два тижні в Україні. Вона мала всі шанси перетворитися на міську легенду, створивши ілюзію всеприсутності, ознайомитися з українським арт-середовищем, провести майстер-класи. Брайтц звернулася до українських митців, мислителів, музикантів, письменників із пропозицією створити її власний портрет будь-якими мистецькими засобами. Усі роботи, без жодних обмежень чи селекції, додаватимуться до експозиції впродовж усієї її української виставки, наприкінці якої Брайтц повернеться в Україну й відбере найкращі портрети, котрі помандрують далі світом. На знак вдячності художниця створить відеопортрети українських митців.

У. Т.: Ви часто наголошуєте, що в жодній країні не почуваетесь, як удома. З огляду на ваше відчуття світового контексту, які ви спостерігаєте глобальні зрушення в суспільстві та мистецтві?

– Традиційно ми змушені ідентифікувати себе, виходячи з національності, релігії й спільноти, яка нас оточує. Сьогоднішній світ дає нам змогу набагато простіше мандрувати, аніж, скажімо, нашим батькам, коли вони були у нашому віці. Також серед буденних речей я відзначила б цифрові медіа. Вони значно полегшують доступ до глибших культурних набутків. Хоча всі багаторічні утопічні сподівання на інтернет, мовляв, він вивільнить нас, дасть нам свободу мислення та обміну інформацією, насправді залишаються просто мріями. Якщо поглянути на найвідоміші платформи вільного

ФОТО: АНДРІЙ ПОМАКІН

мислення на кшталт YouTube, Facebook, MySpace, то всі вони починалися як територія вільного спілкування. Проте з часом відбувся процес комерціалізації, вони перетворилися на економічні канали. Там ви вже не натрапите на новини чи актуальну й корисну інформацію, а лише побачите зображення політиків і знаменитостей, які хочуть продати й розкрутити свій бренд. Ми усвідомлюємо себе в ширшому світовому контексті. Митці досліджують феномен глобальної ідентичності. Проте ділки роблять це для продукування статків, а митці, як на мене, шукають способи порозуміння між різними культурами.

У. Т.: У різних джерелах трапляється згадка, що ви винайшли термін «ефект Benetton».

— Багато років тому бренд Benetton разом із фотографом Олів'єро Тоскані випрацювали особливу манеру репрезентації національних особливостей. У пошуках провокуючих протилежностей та зіставлень важливим стало поєднання, приміром, американця та росіянина у площині однієї реклами чи людини, хворої на СНІД, і священика. Реклами, що зображують такі опозиції, стали дуже популярними. Але вони ніколи не йшли вглиб, завжди залишаючись у полі реклами. Наприклад, якщо хочете дістати їжу в країні, мови якої не знаєте, це не завжди схоже на радість і задоволення, а радше на терпіння й бажання подолати культурні обмеження. Для цього потрібно трохи більше, ніж просто зняти спільне сексуальне фото чорношкірої та білої людини. Саме це я і називаю «ефектом Benetton» — применшення важливих питань глобалізації, що зводяться до привабливого і симпатичного малюнка.

У. Т.: Чи вбачаєте відголоски апартеїду в нинішній своїй творчості?

— Йдеться не про те, що я припинила думати про ПАР, а швидше про те, що це вже більше не мій простір, не моя територія. Серії «Привиди» та «Райдуга» були зроблені після мого від'їзду з ПАР у 1994 році, відтоді я вже більше не мала щоденного зв'язку з південноафриканською дійсністю. Думаю, кожен митець

намагається відобразити простір, у якому перебуває, відгукнутися на нього, і тому спроба знову звернутися до контексту ПАР виглядала б щонайменше штучною та вимушеною. Майже 10 років я прожила в США і замислилася про відмінності й апартеїд. У моєму розумінні апартеїд — це перетворення всіх різниць, відмінностей та особливостей на конфлікт. Саме тоді я задумалася про співвідношення глобального та локального.

У. Т.: У різний час ви працювали з різними техніками: колажем, фото і відео. Незмінним залишався лише інтерес до людини. Чому ви обрали саме ці техніки?

— Я вірю, що можна створювати потужне мистецтво засобами живопису, відео, перфор-

ники не можуть відповісти мені тією самою візуальною мовою, коли я звертаюся до них засобами цифрового мистецтва? Це розповідає про нас: хто ми, яка наша історія. Сьогоднішній контекст безпосередньо залежить від освіти, яку митці здобувають тут, і від того, як вони себе реалізують. Тож якби я потім взялася за цей проект в іншому місті, то результат був би зовсім іншим. Портрет, який ми створюємо тут, у Києві, буде унікальним. І ще цікавішим було б повернутися до Києва за 20 років і повторити проект. Я обіцяю, то був би зовсім інший діалог. Отже, лишень на поверхні цей проект — мій портрет. Головне завдання — заміряти температуру мистецького середовища Києва та України, як митці працюють і чим живуть зараз.

У. Т.: Для київського проекту портретів ви ставите в центрі себе, але процес комунікації з аудиторією все одно залишається надважливою складовою. Особито для вас цей проект — це переосмислення власної творчості чи просто бажання спробувати щось нове?

— Мене завжди цікавили проекти, де особистість є головним об'єктом уваги, але при цьому перебуває в колі інших особистостей. Це той своєрідний баланс, який утримують мої роботи. Група людей, особистостей розглядається в ширшому контексті спільноти. Це соціальна проблема, саме з нею ми стикаємося в нашому повсякденні. Київський проект максимально відкритий для того, щоб кожен мав можливість відгукнутися на мою пропозицію цілком адекватним і довірливим способом. Звісно, всі роботи глибше порівнюватимуться між собою. Друга важлива тема проекту — як людина визначає себе. Я вірю, що ми розуміємо себе лише у стосунках, взаємозв'язках із нашим оточенням, із тим, хто наші батьки та вчителі, наші брати й сестри, друзі. Хочу поглянути на себе не зсередини, а ззовні. Я прошу Київ і всю Україну тримати дзеркало для мене. Але це так само дає мені змогу віддзеркалити українське мистецтво. Ви маєте дзеркало для мене, а моє дзеркало — для вас. ■

ГОЛОВНЕ ЗАВДАННЯ МОГО КИЇВСЬКОГО ПРОЕКТУ — ЗАМІРЯТИ ТЕМПЕРАТУРУ МИСТЕЦЬКОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ

мансу. Головне питання: що ви робите з цієї технікою? Ви переосмислюєте стару традицію, яка вже, ймовірно, не відповідає запитах сучасності, чи використовуєте живопис для того, щоб відобразити миті сучасного світу? Один із найцікавіших аспектів у моєму київському проекті — у мене як відеомитця виникає передчуття, що ми не отримаємо жодної відеороботи на нашу виставку. І це провокує гарну дискусію: чому українські худож-

БІОГРАФІЧНА НОТА

Кендіс Брайтц

Народилася 29 січня 1972 року в Йоганнесбурзі (Південно-Африканська Республіка). Має ступінь з образотворчого мистецтва з University of the Witwatersrand (Йоганнесбург), а також ступені з мистецтва з University of Chicago (Чикаго) та Columbia University (Нью-Йорк). З 2007-го — професор у Braunschweig University of Fine Arts (Німеччина). Брайтц вісім років прожила в США й останні вісім років мешкає в Берліні.

Її роботи є в колекціях найпрестижніших музеїв: The Museum of Modern Art (Нью-Йорк, США), Solomon R. Guggenheim Museum (Нью-Йорк, США), Hamburger Kunsthalle (Гамбург, Німеччина), National Gallery of Canada (Оттава, Канада), Castello di Rivoli (Турин, Італія) та багатьох інших. Найбільші оглядові виставки робіт Брайтц до нині були в Kunsthau Bregenz (Австрія), Power Plant (Канада), Collection Lambert (Франція), Museo de Arte Contemporáneo de Castilla y León (Іспанія) та Modern Art Oxford (Велика Британія).

Нетрадиційне

Фестиваль «Лінія іспанського кіно» – це показ дещо інших стрічок, ніж ми уявляли, згадуючи про країну Бунюеля, Альмодовара й Медема

Значною мірою інший погляд формує фільм Алекса де ла Іглесія «Сумна балада для труби», триумфатор тарантінівського смаку на Венеційському кінофестивалі. Лауреат «Срібного лева» за режисуру і сценарій, «...балада...» – це світ Федеріко Фелліні, згвалтований світом Гільєрмо дель Торо. Це суміш військової драми, чорної комедії з мелодрамою плюс величезна кількість гротеску. Може, так і слід було знімати, коли йдеться про громадянську війну в Іспанії 1936–1939 років. Крізь призму доль двох клоунів Іглесія показує абсурд і жах тих подій, лякаючи глядача й документальними, й художніми кадрами, в яких кров летить як водиця, а циркачі перетворюються на божевільних садистів і маніяків.

Інше є і в драмі «Я також»: там, в Іспанії, до громадян із синдромом Дауна ставляться, як до людей, на відміну, скажімо, від України, де людей мають за даунів. «Я також» – із тих фільмів, які підійдуть усім: звичайний глядач перейметься пошуками щастя непересічного, з вищою освітою, 34-річного

У кінотеатрі «Київ» (Київ, вул. Велика Васильківська, 19) з 3 березня

хлопця з додатковою хромосомою, а критики – доречно розказаною історією з оригінальним сценарієм та фразами на кшталт: «Я займалася коханням з багатьма чоловіками, але ніколи не кохалася...» Інший і «Б'ютіфул» Алехандро Гонсалеса Іньярриту, принаймні порівняно з його попередніми трьома фільмами: він концентрується на екзистенційних проблемах лише одного чоловіка, який змінюється після попередження про швидку, за кілька місяців, смерть від раку простати. Ці метаморфози варті уваги... Поза сумнівом, «Б'ютіфул» – найважче кіно з програми. Еротична

Анонси

2–13 березня

«Феміністична офензива»

Кінотеатр «Жовтень» (Київ, вул. Костянтинівська, 26)
Відкриє проект кінофестиваль «Жінка з кінокамерою», що триватиме шість днів. У програмі – вибрані фільми Міжнародного фестивалю жіночого кінематографа у французькому місті Креть: «Квіти для Сімони де Бовуар», «Відповідь жінки: наше тіло, наша стать», «Чужа», «Пудана – остання з роду», «Тютюнова дівчина» тощо. Наступним заходом стане науково-практична конференція «Фемінізм сьогодні» в Центрі візуальної культури НАУКМА (7–13 березня). Також у межах дійства відбудеться демонстрація за права жінок в Україні (8 березня, 14:00, ст. м. «Арсенальна»).

4 березня, 17:00

Французькі комікси

Книгарня «Є» (Львів, просп. Свободи, 7)
Про цей своєрідний і такий відомий у франкомовному світі вид мистецтва розповідатиме директор Французького Альянсу Жером Ваннепен. Передісторія коміксів сягає 1889 року і пов'язана з ім'ям французького видавця Армана Колена, який був першим, хто зобразив вчинки своїх героїв через малюнки та маленькі підписи під ними. Сучасні творці коміксів, такі як Жоан Сфар, Левіс Трондгайм, Маню Ларсене, Мар'ян Сатрапі, Ріад Саттуф, черпають своє натхнення з усіх видів мистецтва: літератури, кіно, музики, живопису й театру.

4 березня, 19:00

«Антитіла»

Клуб Jazzter (Харків, пров. Театральний, 11/13)
Усі охочі матимуть змогу почути програму гурту з найбільшого Європейського фестивалю Sziget-2010, на якому музиканти виступили як хедлайнери MTV-сцени в Будапешті. Крім того, на концерті прозвучить нова пісня «Весна-Любов», яку хлопці нещодавно записали з відомим російським гуртом Total. Ще однією новинкою є сингл на пісню «Ів Кусто». Досі її можна було почути тільки в живому виконанні «Антитіл». За словами учасників гурту, вони не планували синглувати цю композицію, але не могли відмовити прихильникам.

CD

Atmosfera. «Integro»

Львівсько-київська world music-формація нещодавно презентувала свій третій студійний альбом «Integro». Музика «Атмасфери» насичена добірною сумішшю екзотичних кельтських, давньоукраїнських та індуїстських мотивів. Тут цілком органічно співіснують санскрит, українська й англійська мови. Якщо попередній диск «Забута любов» мав медитативно-екстравертні настрої, то нова платівка дивує цілковитою відкритістю світу, вираженою в розмаїтті музично-естетичних характеристик.

Григорій Лук'яненко. «Пори року»

Перед тим як на власній студії створити перший інструментальний альбом, гітарист гурту «Рутенія» плідно попрацював над гітарними партіями для концертних програм «Вія», Едуарда Драча, Кирила Булікіна, Нелі Франчук, Олега Слєпцова. Цикл п'єс «Пори року» збирався протягом десяти років, і кожна з них апелює до найтонших порухів душі громадянина, апріорі віддаленого від природи. Збірку оздоблює низка обробок народних мелодій, кожна з яких приваблює точністю й емоційністю мелодійного малюнку.

«Воанергес». «Бугай-boogie»

Шукачі нового етнозвучання рухаються вглиб – до коренів – і роблять це дедалі переконливіше. Доказ цього – третій альбом гурту, назва якого в перекладі з грецької означає «Сини грому». Хлопці мають якісну музичну освіту. Вони відтворюють давньоукраїнську музику й не просто відроджують первісний дух і форму, а інтегрують усе це на сучасний ґрунт арт-року. Саме таким є альбом «Бугай-boogie», у якому епічні мотиви сивих часів тісно переплетені з сучасними життєвими реаліями.

драма «Етюд на трьох» – це відпочинок і душі, і мозку, хоча невідомо, розслаблюємося ми чи напружуємося, споглядаючи банальність. Але й вона «про інше»: про амур де трау дівчини і двох хлопців. «Товстуні» нетривіальні, сценарно складні, багатопланові. Захопливі й на злобу дня: як схуднути, як набути ваги – проблеми, судячи з телебачення, одні з найнагальніших. Та все ж фільм інший і, мабуть, найцікавіший із «Лінії іспанського кіно». Хоча, припускаю, є й інша думка...

Ярослав Підгора-Гвиздовський

6–13 березня

«Андрей Вайда: вчора і сьогодні»

Кінотеатри «Київ» і U-Cinema (Київ, вул. Велика Васильківська, 19; Одеса, Французький бульвар, 33)

Ретроспектива фільмів польського режисера з нагоди його 85-річчя відбудеться у двох містах України. Впродовж перших чотирьох днів роботи Андрія Вайди побачать мешканці столиці. Це п'ять стрічок короткого метра 1950–1960-х («Ілжецька кераміка», «Коли ти спиш», «Поганий хлопець» тощо) та дві художні 1990-х років («Перстень з орлом у короні» та «Панна Ніхто»). Завершуватимуть київський кінопоказ сучасні фільми Школи-майстерні Андрія Вайди. Та сама програма чекає на гостей протягом наступних чотирьох днів в Одесі.

7 березня, 18:00

Rock'N'Girls Fest 2011**Клуб «Бінго»**

(Київ, просп. Перемоги, 112)

Фестиваль уже вдруге відбудеться з нагоди Міжнародного дня жінок і тішитиме сюрпризами. Цього вечора біля мікрофона тільки представниці прекрасної статі, тому гості дійства насолоджуватимуться жіночим вокалом найкращих рок-гуртів України. Свято творитимуть такі колективи: Оркестр Янки Козир зі своїм «фірмовим» арт-готик-фолк-класик-рок-шоу, «важко-ваговики» Delia, інді-формація «Порцеляна», поп-рок-гурт «Гапочка», денс-рок-команда The Space Cakes, альтернативники Ninth Skill, рокери To Leave A Trace та київський металкор-гурт NCSt.

10 березня, 19:00

Roxette**Міжнародний виставковий центр**

(Київ, просп. Броварський, 15)

Унікальна можливість для фанатів почути своїх улюблених музикантів на київській сцені. Адже Roxette вперше виступить із концертом в Україні. Шведський гурт завітає до нас у межах північного світового турне на підтримку нового альбому «Charm School», який було презентовано 11 лютого цього року.

Крім нових композицій прозвучать хіти «It must have been love», «Listen to your heart», «Joyride». Від часу заснування цієї поп-рок-формації минуло 25 років. За цей період було продано близько 60 млн копій її альбомів.

Страхітливий симпатяга

Клубок Мумбаї розплутати
неможливо, проте
відшукати власну нитку
реально

Автор:
Вадим Куликов

Фото автора

Тепле тропічне повітря Мумбаї огортає, тільки-но сходиш з трапа літака, й уже не відпускає. Знайомство з містом традиційно розпочинається з чорно-жовтого таксомотора. Таких автівок тут понад 40 тис. До того ж таксі в Індії – доволі демократичний вид транспорту, а за потреби можна орендувати машину на кілька днів.

Ізда нічним містом зачаровує. Мумбаї продовжує розростатися

вгору, піднімаючи дедалі вище хмарочоси, в яких оселилися спільноти комп'ютерних геніїв, амбіційних ділків, креативних дизайнерів, талановитих режисерів та марнотратників життя. Широкі шляхи крутяться, піднімаючись на величезну висоту до новозведених шляхопроводів, під якими тече життя бідних кварталів. Старовинні кам'яні будівлі, залишки британської могутності, покриваються мохом.

Офіційно в місті налічується 40 тис. чорно-жовтих таксомоторів

Мешканці Мумбаї можуть не мати житла, але мають посмішки

Мистецьке життя міста ховається у двох десятках чудових галерей

Дерева-баньяни, розпускаючи своє гілля, перетворюють невеликі вулички на джунглі.

ЗАВАНТАЖЕННЯ ІНДІЄЮ

Район Колаба – один із семи островів, на якому розвинувся 18-мільйонний мегаполіс. У Колабі дуже тихо. Бадьорий підліток, який спав просто неба, відреккомендувався як господар району. Він показує нерозрізненні в темряві двері кількох гест-хаузів і розповідає, чим кожен із них прикметний. В цій місцевості можна побачити гігантських летючих білок і здивуватися покинутій частині Південної Колаби, поблизу доків Сассун, де рибал-

МОТОРИКШІ

Найпопулярніший транспорт в Мумбаї – моторикша, триколісний моторолер з дахом. Він мобільний та дешевий. Дорожній рух у місті доволі жвавий, пішохідних переходів майже немає. Причому аварій небагато. Але до туристичної Колаби рикш не пускають, лише таксі

Мумбаї подекуди нагадує старий Лондон

ки жваво торгують своїм виловом. Неподалік простяглася абсолютна порожня вулиця, на якій сотні покинутих без нагляду автовок індійського виробника-гіганта Tata припадають пилом.

Місцева визначна пам'ятка — Чхатрапаті Шиваджі — найбільш завантажений вокзал в Азії. Головну його будівлю, що має елементи вікторіанського, індійського й ісламського стилів, вважають найекстравагантнішою в Мумбаї. Навпроти — Музей принца Уельського, відкритий ще 1923 року, в якому зберігаються твори мистецтва Індії, давні буддистські ікони (танка) та реліквії індуїзму.

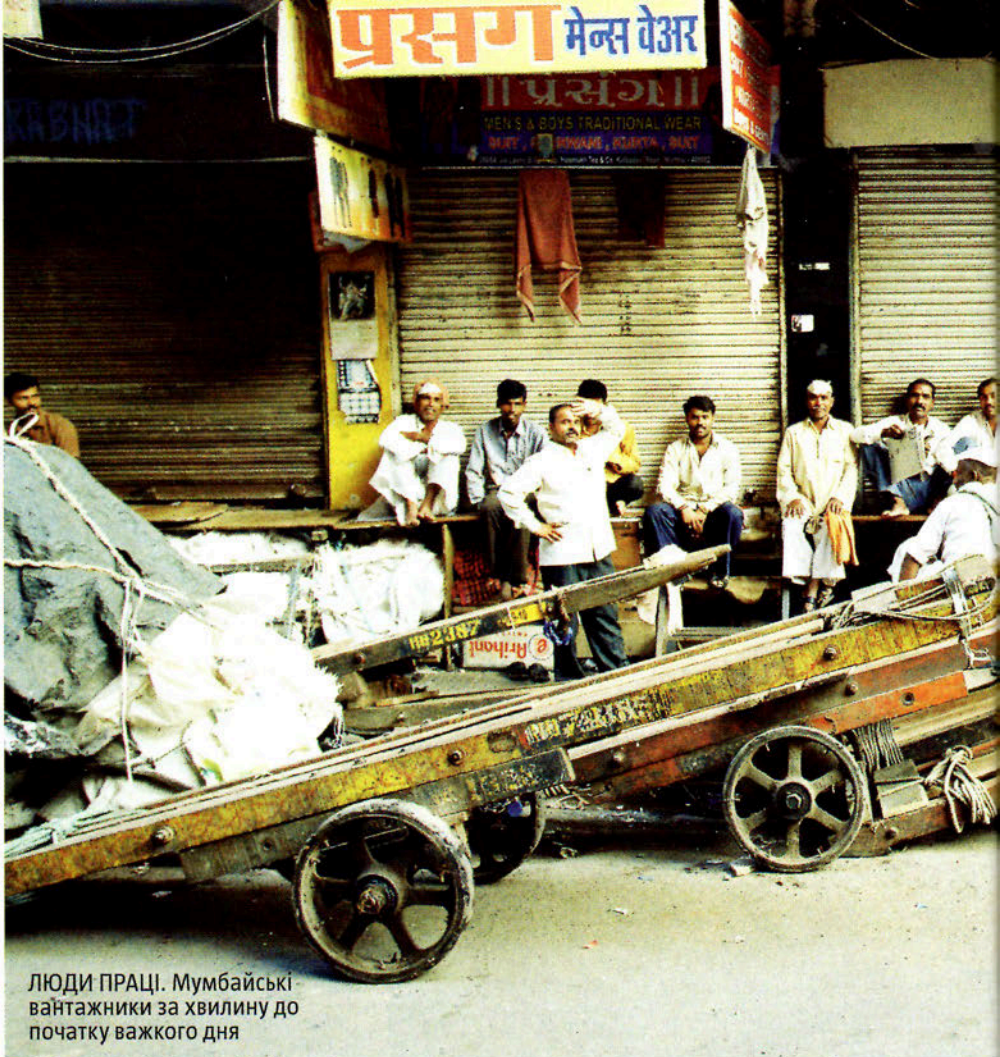
Неподалік — не менш цікаве місце, в якому розмістилися колекції сучасного індійського живопису, — Національна галерея сучасного мистецтва. В Мумбаї не треба багато часу, щоб забути про малоосвічену Індію й почати знайомитися з культурою країни, проте, щоб досягнути її глибини, не вистачить і кількох життів.

КЛУБНО-МУЗИЧНЕ ЖИТТЯ

З клубами в Мумбаї все гаразд. Вони розвиваються й перетворюються на ігровий майданчик для найвродливіших дівчат, майбутніх зірок Боллівуду та просто шукачів пригод, які страждають від безсоння. В Коллабі ж захвалося кілька значних місць, що розважають людей до самого ранку.

За кілька останніх років віддалена від центру вуличка Blue Frog у мумбайських модників почала асоціюватися не лише з великим і комфортним клубом, відкритим у приміщенні колишнього складу, а й зі студією звукозапису, а також незалежним лейблом, що видає танцювальну музику. В 2010 році у Blue Frog виступило чимало талановитої молоді. Наприклад, живий музичний проект із Делі Jalebee Cartel. Хоч він і сформувався під впливом хаус-музики, проте використовує окрім музично-комп'ютерної техніки ще й гітару і барабани табла. Публіка клубу справляє яскраве враження, яке вже на вулиці перебиває контраст із реальною похмурою Індією та чергою таксомоторів, з вікон яких стирчать ноги сплячих водіїв.

Контраст Мумбаї — в його дикий енергії, яка часом зати-

ЛЮДИ ПРАЦІ. Мумбайські вантажники за хвилину до початку важкого дня

КАРРІ & ЧАЙ
Кухня Індії — одна з найдавніших та найвідоміших у світі. Вона навіть розмаїтіша за Камасутру. Візитною картою країни є спеції та чай. Знаменита приправа каррі перетворює найбанальнішу страву на щось надзвичайне. До індійського чаю британці, котрі колонізували Індію, привчили весь світ

хає, щоб продемонструвати жахливу спустошеність. Ранок розвіює нічну темряву, розкриваючи дивовижні кольори живого міста, не просто змінюючи настрій, а й перевертаючи дзеркало реальності.

КІПЛІНГ І ПРАЛЬНІ

Просинаючись, Мумбаї освітлює вулицю за вулицею, пробуджуючи безпритульних. Вони влаштовують ранкові процедури біля найближчого вуличного крана з водою. Чистять зуби, якими одразу ж виблискують в

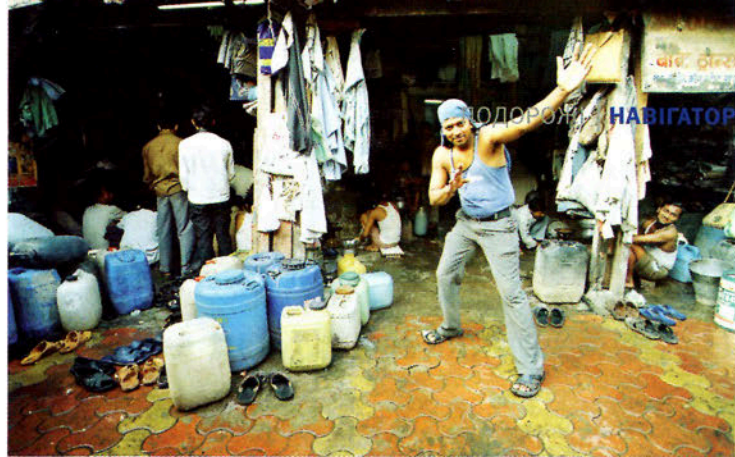
усмішці, й складають плани на день. Десятки носіїв і вантажників перетворюються на сотні, забезпечуючи тисячі магазинів та крамничок товарами. З 18-мільйонного населення міста більшість мешкає в нетрях. А років за десять, за прогнозами демографів, мегаполіс має збільшитися ще на 10 млн.

Неподалік базару Кроуфорд голосно квокчуть кури, привезені в багаторівневих вантажівках. А біля різнокольорових полиць з крамом чекають на покупців продавці екзотичних фруктів. Будівля базару нагадує стилі фламандської та норманської архітектури. Барельєфи на його станах — робота Локвуда Кіплінга, батька Редьярда, співця британського колоніалізму, коли ще Мумбаї називався Бомбеєм. За кілька кварталів на північ розкинувся Хор Базар, який у народі має назву Злодійського ринку. Тут вибудовані піраміди з автомобільних шин, продаються мотоцикли, вентилятори й одяг, а також дерев'яні скульптури богів, старовинні ножі, радіоприймачі та постери

МАНДРІВНИКОВІ НА ЗАМІТКУ

Зменшити витрати на дзвінки в роумінгу можна, скориставшись послугою TravelSiM. Вона працює в 184 країнах світу та в 73 з них передбачає безкоштовні вхідні дзвінки. Обрати стартовий пакет можна відповідно до ваших потреб. Мінімальний стартовий пакет «Проба» за \$5 на рахунок коштує \$14. Поповнювати рахунок TravelSiM можна на будь-яку суму від 10 грн де завгодно: в офісах туристичних компаній України, за допомогою платіжних терміналів, у платіжних системах «Портмоне» та «Приват24» і навіть за допомогою віртуальних грошових одиниць WebMoney. Абонентам роумінгу TravelSiM доступні безліч зручних додаткових послуг (на кшталт «Локатор», «Переказ коштів», «Передзвоніть мені» тощо). Деталі на сайті w.TravelSiM.ua або за тел. (044)223-8008.

ЗЛОДІЙСЬКИЙ РИНОК.
Цю назву мумбайський базар
отримав ще за королеви Вікторії

ПАРАДОКС.
Поруч з нетрями мешкає 60%
індійських мільйонерів

боллівудських фільмів 1960-х років. Заблукавши на вуличках ринку, який схожий на невелику анархічну державу, можна опинитися в його мусульманській частині, де впадає в око трохи відмінний одяг місцевих мешканців, хоча й усміхаються вони так само, де можна запросто познайомитися з юрбою дітлахів, котрі повертаються зі школи.

Неподалік залізничної станції Махалакшмі стоять знамениті пральні просто неба. Тут перуть білизну майже всіх готелів мегаполіса.

БОГИНЯ ГРОШЕЙ

Наступний пункт призначення – храмовий комплекс богині Махалакшмі, іменем якої й названо весь цей район. Головний храм мегаполіса вибудований на березі моря наприкінці XVIII сторіччя. Щоб піднятися до нього, треба пройти неабиякий сходовий проліт, перед яким сидять бідарі, згодні за дрібязок постерегти твої сандалі, позаяк у взутті вхід до храму заборонений.

Богиня Махалакшмі опікується і добробутом вірян. Напевно, тому в її храмі зазвичай багатолюдно, богині несуть пожертви: квіти та фрукти. Багато хто на місці намагається з'ясувати, коли ж наповниться його гаманець, прикладаючи до однієї зі стін храму монетку. Якщо вона приклеїлася хоч на кілька секунд, чекай на добрі звістки.

Калейдоскоп мультинаціонального міста, історії якого нашаровуються одна на одну, підкреслює мечеть Хаджі Алі, що стоїть неподалік, зведена у XIX сторіччі над могилою мусульманського святого, який помер дорогою до Мекки.

Повернення до Колаби виводить до Брами Індії, яка стала одним із головних символів міста. Монументальна арка, що стилістично нагадує ісламську архітектуру, зведена 1924 року, після того, як Індію відвідав англійський король Георг V. А нині вона є місцем для побачень та відправною точкою, зокрема на острів Елефанта, де на мандрівників очікує вирізьблений у камені Шива. ■

ДЕ РОЗВАЖАТИСЯ

Cafe Mondegar – бар, де завжди можна зустріти артистичну публіку та шукавці пригод. Стіни розмальовував художник зі штату Гоа.

Blue Frog – нічний клуб із чудовою музичною політикою. Саме тут грають відомі європейські діджеї, а також популярні індійські гурти. Атмосфера піднесена.

Wankhede – найбільший стадіон для найпопулярнішого національного виду спорту – крикету

Eros – великий кінотеатр, в якому демонструють лише боллівудські блокбастери. В Мумбаї налічується 100 кінотеатрів.

ВАРТО ПОБАЧИТИ

Чхатрапаті Шиваджі – головний залізничний вокзал, збудований британцями. Поєднує елементи кількох архітектурних шкіл. На підпорах, баштах та стінах можна побачити безліч фігур левів, горгулій, мавп і півнів. Ці кам'яні джунглі внесено до списку світової спадщини ЮНЕСКО.

Дхобі ґат – пральня, якій уже понад 130 років. Просто неба сотні дужих чоловіків вибивають, перуть і сушать різнокольорові плаття і простирадла. Загальна кількість невеличких басейнів для прання сягає 1026.

Музей принца Уельського – один із найкращих в Індії. В ньому міститься велика колекція старожитностей з долини ріки Інд, а також індістські та буддистські реліквії.

Брама Індії – велична арка біля головної гавані Мумбаї. Неподалік від неї 1903 року відкрився найбільший та досі найдорожчий готель міста Taj Mahal Palace.

Японський горянин

На трасі залишиться хтось один...

Тoyota Highlander можна вважати новачком на вітчизняному ринку, офіційні продажі моделі в Україні стартували тільки наприкінці минулого року. Перша асоціація з такою назвою – горянин – здоровезний позашляховик, не переможений полонинами й узгір'ями, брутальний дизайн якого компенсується захмарною прохідністю. Але «героя» нашої розповіді цей стереотип не стосується. Представники офіційного дилера попереджають: «Не варто тестувати Highlander в умовах, наближених до гірських. Це все ж таки не позашляховик». За підвищеного центру ваги (порівняно, наприклад, із седанами) та вельми пристойного кліренсу (20,6 см) кросовер не має розширеної позашляхової бази, а отже, на бездоріжжі є ризик перекидання. До речі, про те саме попереджує інструкція з експлуатації. Вислухавши пораду й уважно перечитавши настанови, їду куди колеса несуть... А несуть вони легко, в салоні не трясє навіть на умовному бездоріжжі – вулицях Києва. Входячи в повороти, авто не завалюється (попри зміщений центр ваги), а опції їзди «по снігу» та «крутим схилом» забезпечують від хитання.

ЛАКОНІЧНИЙ КОМФОРТ

У салоні Toyota Highlander просторо й затишно, місця вистачає навіть кремезній людині. Прилади розміщені зручно, ергономіка на рівні. Під час звання до нової автівки руки майже не відчувають дискомфорту, швидко пристосовуються до незнайомої системи керування. Серед приємних несподіванок – підсвічення панелі приладів, украй важлива опція для людини зі слабким чи надміру гострим зором; протизасліплювальна система дзеркала – електро-хроматичні дзеркала заднього виду.

Автор:
Дмитро
Калинчук

Фото:
Андрій
Ломакін

Дизайн салону лаконічний. Блок магнітоли та клімат-контролю виконаний у поєднанні непоміжуваних стилів: ретро 80-х і хай-теку. Розсіп кнопок на консолі, масивні сріблясті рукоятки тумблерів. Дизайнери, вочевидь, не захоплювалися розкошами. Шкіра на сидіннях та поручнях дуже якісна. На інших деталях дешевша. Так само й пластик – там, де з ним часто контактують, він приємний на дотик, в інших місцях (карти дверей біля шибок) дешевший. З одного боку, така економія ніби й не пасує дорогому авто (близько \$55 тис.) але з другого – це певне дотримання стилю й орієнтація на спожи-

вача: любителі екстремальних видів спорту та виїздів на природу здебільшого не шанують зайвих розкошів.

Сидіння позаду легко складаються, утворюючи кілька комбінацій. Підняті там два крісла та столик, що знімається (з відділеннями для стаканчиків і дрібних речей), дають змогу з комфортом мандрувати чотирьом пасажиром. За потреби стіл можна замінити на проміжне сидіння (воно сховане між водійським та переднім поруч нього) – пасажирських місць стає п'ять. Підняття ще двох крісел у задній частині салону збільшує їхню кількість до семи. В цьому стані порівняно невеликий ба-

гажник компенсується рейлінгами на даху, де можна залюбки встановити багажний кунг, кріплення для велосипеда, лиж тощо.

За потреби транспортувати щось габаритне та об'ємне усі задні крісла можна скласти. Тоді за спиною водія утвориться велике багажне відділення: 1,517 м завширшки, 1,245 м заввишки.

ДОЛАЮЧИ СТИХІЮ

Велику машину класу D/SUV взимку бажано тримати в гаражі. Якщо горянин ночує просто неба, під снігопадом, не завадить мати у своєму арсеналі розкладну мітлу й натхнення. Після 10 хвилин фізичної праці на морозі навіть клімат-контроль (під прогріває салон за хвилини) видається непотрібним. До речі, відповідна система має функцію встановлення окремих температурних умов для водія і трьох пасажирів.

Уночі горянин комфортно освітлює шлях, кут нахилу фар за бажанням регулюється. Єдиний недолік системи: в похмуру погоду чи в темряву треба стежити за вмиканням габаритів, аби не розрядився акумулятор – вогні не гаснуть автоматично (як у багатьох дорогих авто), а до того ж не передбачено попереджувальних сигналів, що після паркування фари не вимкнені (як у деяких набагато дешевших машинах).

Узагалі паркування Toyota Highlander – справа клопітна: доводиться пошукати місця для авто завдовжки 4,785 м і завширшки 1,91 м. Певною мірою допомагає дорожній просвіт – горянин запросто долає бордюри, що значно розширює радіус пошуку місць для стоянки на переповнених вулицях столиці. Водія з невеликим досвідом спіткає ще одна прикрість – погане відчуття габаритів, тож подряпини на задньому бампері цілком імовірні (це, до речі, доведено попередніми тест-драйверами «моєї» Toyota Highlander). Хоча зорієнтуватися допомагає відеокамера заднього виду, яка передає зображення на екран консолі

відразу після вмикання реверсної передачі.

СЛУХНЯНА МІЦЬ

Але всі помічені й непомічені недоліки тануть перед головною перевагою горянина – він надлегкий у керуванні. Водій майже без досвіду пілотування авто такого класу надзвичайно швидко при звичається до гарного. Зручність управління має кілька складових. По-перше, двигун V6 на три з половиною літри бензину, потужністю 273 кінська сила при 6200 обертах за хвилину, який попри велику масу авто забезпечує стрімке прискорення, легкої ходи та ще й працює дуже тихо. По-друге, п'ятиступенева автоматична трансмісія (повний привід, є можливість ручного керування) перемикає передачі надзвичайно плавно й майже непомітно, без провисання під час переходу на підвищенні швидкості. По-третє, бездоганно працюють гальмівні системи. Педалі Toyota Highlander дуже чутливі: різке натискання гальм миттю приводить заздалегідь до повної зупинки й нечуваного обурення учасників дорожнього руху, а педалі акселератора – до зриву автівки з місця, фірмового тойотівського гуркотіння двигуна та втискання всіх усередині салону в крісла. Опанувавши обидві педалі, отримуєш неабияке задоволення від процесу їзди, порівняно з авто нижчого класу.

Прискорення з місця до 100 км/год горянин загальною масою 2720 кг набирає лише за 8,2 с, залишаючи позаду на світлофорі здивовані седани. А на якісній трасі (наприклад, Київ – Бориспіль) на швидкості 150 км/год за кермом кросовера відчуваєшся пілотом космічного корабля. Щоправда, з відповідною витратою пального: 13,6 л за 100 км – на трасі, до 16 л – у місті (про це та багато інших параметрів інформує бортовий комп'ютер).

Легкість у керуванні та внутрішній комфорт горянина вочевидь сподобаються не тільки водіям-чоловікам, а й тендітним панянкам. Щоправда, чарівній половині людства слід пам'ятати: кросовер не обладнаний сходинкою, на відміну від багатьох позашляховиків. ■

«ЛАТИНІЗАЦІЯ»

«Оті ваші смішні літерки... Хіба ними щось можна прочитати?» – запитала мене колись польська знайома. Наша влада постійно підкреслює, що до «Євро-2012» усі вулиці в містах чемпіонату, вказівники в околицях стадіонів, при в'їздах до міст, на основних трасах будуть продубльовані латинкою. По-перше, це треба було робити давно і не лише до 2012 року. По-друге, якщо й тут підуть за прикладом київського метро, де дубляжі назв станцій англійською на схемах, приліплених до вікон, можна роздивитися хіба що крізь лупу чи бінокль, іноземцям усе одно доведеться звикати до «смішних літерок». ■■

Роман
Кабачій

В ОЧІКУВАННІ ВЕСНИ

Я не люблю зими. Особливо кінця лютого, коли вже зовсім не хочеться морозів, ожеледиці, хуртовин. Зимовий одяг видається заважким, чоботи на ногах наче кайдани, і взагалі все не так. І як тут знову не дивуватися мудрості предків, які вміли красиво прощатися із зимою. Чекати весни як очищення, як сподівання змін на краще, як віри в добро й любов, як воскресіння душі й оновлення світу. Починається Масляна, проводжатимемо зиму, дякуватимемо їй і за чудові свята, й за сірі дні, й за довгі вечори, за сніг, вітер, холод. Природа мудріша за нас і, посилюючи нам зиму, можливо, просто допомагає вчитися чекання й терплячості. ■■

Аліна
Пастухова

З КИМ БУДУВАТИ?

Переважає більшість наших співгромадян постійно скаржитися: «Роботи нема, життя гарного нема, ніхто про нас не дбає. Це не життя – це жах!» І вихід із ситуації – дочекатися нового «месії» або втекти за кордон. Меншість натомість каже так: «Роботу маю, але хочу кращої, тому працюю над цим. І ще збираю гроші, частково на освіту дитині, частково – на власний бізнес. Нічого – проірвемося». І – хоч як дивно – таки проривається. Політики, ліберальна інтелігенція та громадська думка в нас люблять перших. Вони бідні та злиденні, їх шкода. Других презирливо нарікають «фірмачами» й «кар'єристами». А з ким заможну державу будуватимемо? ■■

Дмитро
Вовнянко

Олександр
Михельсон

Олена
Чекан

В'ячеслав
Дарпінянц

СТРІЛЯТИ НЕВАЖКО

Влучно стріляти неважко. Я це підозрював змалку, як і те, що казки про «Тверду Руку, друга індіанців» – не більше ніж казки. Тверда рука, як слушно вважає ДАІ, потрібна за кермом автомобіля. А щоби влучно стріляти, досить вловити мить, коли ціль, мушка й приціл опиняються на одній лінії. Для кожного конкретного пострілу цього моменту цілком достатньо. Так мене вчив дід, добрячий стрілець, так і я вчу свою малечу. І це, схоже, спрацює: надто вже недбаю й швидко цілиться вона в своєму дитячому тирі зі своєї іграшкової пневматики, а то й узагалі кладе зброю на бік – і влучає все одно... Класно було б, якби це спадкове вміння ні мені, ні їй, ні її майбутнім нащадкам не знадобилось ніде й ніколи. Окрім як у тирі, звичайно. ■■

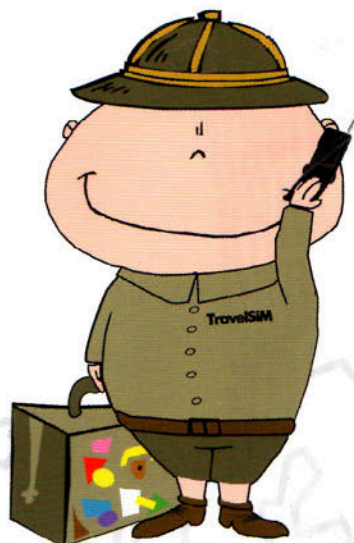
ТАНДЕМ

Уперше її ридання я почула в слухавці на Новий рік. Леся скаржилася на чоловіка, який подарував їй брендовий гаманець за \$100, замість того, щоб просто дати ці гроші, – вона збирає на холодильник. Заспокоювала як могла: що таку річ сама собі не купиш, що її Коля і красивий, і розумний, до речі, доктор фізико-математичних наук, і підробляє де може. Невдовзі вона знову ридала: гаманця витягли в транспорті. І ось учора – дзвінок. У слухавці – знайомі схлипування: гаманець знайшовся! Його не підкинули (там були її візитівки), а повернули в міліції, де залишила заяву про крадіжку. І взяли за це \$50. Плакала, бо по-перше: підтримала корупцію, по-друге: їй чомусь здалося, що міліція й злочинці працюють у тандемі. ■■

ПРО ЦЕХОВЕ МАРНОСЛАВСТВО

Приємно знати, що тебе читають?.. Важко знайти журналіста, який дасть на це запитання негативну відповідь. Хоча ЗМІ в Україні перевантажені статтями, автори яких навряд чи стали б читати їх самі. Певно, іноді приємніше писати, аби потім було, що рахувати... Люди, відповідно, дедалі менше довіряють пресі, контакт із читачем губиться. Втім, у авторів є штатні читачі – редактори. Років із десяти тому знайомий журналіст на завдання редакції викрив бездіяльність цілої міськдержадміністрації – біля трамвайної зупинки жінка провалилась у каналізацію без репітки. Невдовзі газета отримала листа за підписом мера, про те, що стік обладнано решіткою. Написати про це редактор не дозволів... Напевно, він орієнтувався на іншого читача. ■■

Покриття

184 країни,
в мережах GSM та 3G

Взяв з собою за кордон
свій мобільний телефон?
і ДЗВОНИТИ будеш всім?
Тоді для тебе ТревелСІМ!!

Безкоштовні вхідні

в 73 країнах,
в т.ч. Туреччина, Єгипет
та 43 країни Європи

Вихідні дзвінки

в 122 країнах
в межах \$0,29-\$1,00

Експрес-Звіт:

перегляд витрат
на екрані телефону,
не потребує
Інтернет-доступу

Варіанти поповнення

всі можливі

\$0,29
всередині
мережі
ТревелСІМ із
72 країн світу!

Зручні послуги:

Передзвоніть Мені,
Переказ Коштів,
Локатор тощо

USA+Canada no problem!

пакет GSM-1900
з супер-тарифом :
вхідні \$0,00
вихідні \$0,45

Точки продажу

у всіх областях
України

Країна перебування	Вихід \$	Вхід	Країна перебування	Вихід \$	Вхід	Країна перебування	Вихід \$	Вхід
Австрія	0,39	0,00	Італія	0,59	0,00	Туреччина	0,55	0,00
Бельгія	0,59	0,00	Кіпр	0,29	0,00	Угорщина	0,59	0,00
Болгарія	0,75	0,20	Латвія, Литва	0,39	0,00	Фінляндія	0,39	0,00
Велика Британія	0,39	0,00	Німеччина	0,49	0,00	Франція	0,49	0,00
Греція	0,39	0,00	Польща	0,39	0,00	Хорватія	0,55	0,00
Грузія	0,55	0,00	Росія	0,45	0,00	Чехія	0,55	0,00
Єгипет	0,55	0,00	Словаччина	0,55	0,00	Швейцарія	0,65	0,00
Іспанія	0,59	0,00	Таїланд	0,85	0,25	Швеція	0,39	0,00

довідка та інформація про точки продажу:

(050) 800-1001 (044) 223-8008 (098) 800-1001

w.TravelSiM.ua

кращий
дилер
2007

платиновий
партнер
2008

платиновий
партнер
2009

15-20

КНИГИ УКРАЇНСЬКОЮ
ТА ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ
ПОДАРУНКОВІ ВИДАННЯ
ТА АЛЬБОМИ
МАПИ, АТЛАСИ, ПУТІВНИКИ
ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА
ЧЕКАЄМО НА ВАС ЩОДНЯ З 9:00 ДО 21:00

МУЗИКА ТА КІНО
КАНЦТОВАРИ, ЛИСТІВКИ
МІСЦЯ ДЛЯ ЧИТАННЯ
ЛІТЕРАТУРНІ ЗАХОДИ
БЕЗКОШТОВНИЙ
ІНТЕРНЕТ (WI-FI)™

СІЛІ РЕПЕРІ: WWW.BOOK-YE.COM.UA ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИН: WWW.BOOK-YE.COM.UA/SHOP

К Н И Г А Р Н Я

М. КИЇВ

вул. Лисенка, 3 тел.: (044) 235-88-54, вул. Спаська, 5 тел.: (044) 351-13-38,
пр-т Повітрофлотський, 33/2 тел.: (044) 275-67-42, вул. Саксаганського, 107/47 тел.: (044) 383-61-49,
вул. Велика Васильківська, 38 тел.: (044) 289-77-09

М. ЛЬВІВ

пр-т Свободи, 7 тел.: (032) 272-85-74, вул. Січових Стрільців, 10 тел.: (044) 383-61-49

М. ХАРКІВ

вул. Сумська, 3 тел.: (057) 731-59-49

М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬК

вул. Незалежності, 31 тел.: (0342) 72-25-02

М. ВІННИЦЯ

пр-т 50-річчя Перемоги, 26 тел.: (0432) 26-59-04

М. ТЕРНОПІЛЬ

вул. Валова, 7-9 тел.: (0352) 25-44-59

М. ВОЛОДИМИР-ВОЛИНСЬКИЙ

вул. Ковельська, 6 тел.: (03342) 2-19-57

www.book-ye.com.ua

І Н Т Е Р Н Е Т - М А Г А З И Н

WWW.BOOK-YE.COM.UA/SHOP